کورتەیەک

لە

ڕێزمانی کوردی

گردو کۆ و لێکۆڵینەوەی

صالح حسین حسن لشدری

چاپخانەی بەغدا ـ بەغدا

کورتەیەک

لە

ڕێزمانی کوردی

کردوکو لیکولینەوەک

صالح حسین حسن لشدری

چاپخانەی بەغدا ـ بەغدا

پێش‌کەش کردن :

ئـەم نامیلکەی لەبەردەست دایـە ، بەرەنجـامی بەیـدەری چوارپێنچ دەستنوسی ترە ، کە لە ماوەی سێ‌چوار سـاڵێکی لەمـەوپێش خـۆم پێـوە خەریك کردوون‌و بەرەبەرە شەن‌وکەوم کردوون ، تا وەك مشتاخێکی پاك ئەو نامیلکە لەو دایکانەوە هاتۆتە دنیـاوەو چلوچێـوی لەسـەر خـۆی لاداوە ·

نامیلکەکە بریتی‌یە لەشەش ژووری دەرگادار :

دەرگەی‌یەکەم - بێژەی پیتی ·

دەرگەی‌دووەم - ووشەی ناوی ·

دەرگەی سێیەم - ووشەی فرمانی ·

دەرگەی‌چووارەم - ووشەی ڕاناوی ·

دەرگەی‌پێنجەم - ووشەی ئامرازی ·

بەشی‌شەشەم‌و کۆتایی - ڕستەو چەشنەکانی ·

بەڵام بێژەی پیتی کەگیرەك - پیشگروپاشگر - و نیشانەکان دەگرێتەوە ، سەربەخۆ باس نەکراون ، چونکە سەربەخۆ نین‌و ئەچنە یا ئەلکێنە ووشەی نـاوی‌و ووشـەی فرمـانی ، لـەوێ لەشـوێنی خویان‌دا دەرخـراون ·

ئێـدی ئەمە نامیلکەکەیەو هەر شەش دەروازەکانی لەسەرپشتە ، بەووردی‌و سەرنـج‌و بـەراووردەوە بیخوێنـەوە ، تابنـەرەتی ووشـەکانی زمانت وەك مێوژی‌قنچك‌کراوو شێوەی ڕستـەکانی ڕاوێژت لەسـەر ڕەوتی ڕەوانی زمانەکە لەچەند پەڕەیێك‌دا بخـاتە ئامێزەوە ··· ئـەم‌نامیلکە بـەشی‌زۆری لەلایەن کەڵەنووسەرێکی ڕێزمانیەوە هەڵسەنگێنراوە ، بـەپێویست زانـرا بخرێتە ناوەوە ·

دانـەر

لێ ورد بوونەوە

بۆم دەرکەوت ، مامۆستا صالح حسین لەگەڵ کاروانی زمانەوانیدا هۆگر بووەو بەپەروشەوە گەرەکیەتی ــ لەومەیدانەدا ــ جێدەستی دیاربێ ٠

لەم کتێبەی وردبوومەوە کە بەسەر ناوی (کورتەیەك لەرێزمانی کوردی) یەوەیە ٠ رەخنەکارانە قەڵەمی لێ رانادەم ٠٠ تەنیــا ــ خـۆی گوتەتەنی ــ کۆکردنەوەو رێکخستنی کەرەسە گرنگەکانی رێزمانی کوردیە ؛ ناچێتــە ریزی لێکۆڵینەوەیەکی بەراودکاری ی روتــەوە ٠٠ لــەوەش بــەدەرە وەك کتیبێکی ساکاری بەرنامەی فێرکردن ، ئانویێیەکی تایبەتی بەبالآی خـۆی ببڕێ ٠

بەلای منەوە گردوکۆیەکەو کەرەسەیەکی باشی بۆ رەنێو هێناوە ٠٠ بەچاوپۆشین لەچۆنێتی ی رێکخستنو دابەزاندنو ئالو گۆڕی هەندێ زاراوەی تایبەتی ، لەزۆرلاوە جێدەستی زیرەکانەی پێوە دیارە ٠٠ تائەندازەیەکیش پێزی داوە بەرستەی ئاوێتەو نمـوونەی جـوانی بـۆ شیکـردونەتەوەو کەرەسەیەکی فرەشی نێواخن کردوە ٠

دەشێ ددان بەوە دابنێین کە هێمان رێزمانەکەمان لەقۆناغێکی نائارام دایە ٠ چۆن دەوروخولی ئەم نامیلکەیە بدەین ؟! سەرەتای کارێکی پیرۆزە ٠٠ ئەوکارە پیرۆزەیە کەنووسەرە ئازیزەکانمان کەمتر قەرەی دەکەون ؛ جێی خۆیەتی ئەمبەرهەمەش ــ وەك یەکــەم تاقیکردنەوەی نووســەر ــ چــاو هەڵبهێنێو ببێتە نواڵەیەك لەسەر خەرمانی رێزمانەکەمانو بۆکردوکۆشی یەکبیتەمانسودی لێ وەربگیرێ ٠٠٠

بەگشتی بۆمهەیە کەبڵێم : لەوجۆرە بەرهەمانەیە کەلایەنی هەمواریان سڵاو دەداتەوە شیانی داڵدەگرتنن ٠ ئومیدەوارم کەببێتە خوانی زماندۆستانو ئەوسا بەکەیفی خۆیانو بەوێژدانێکی ئاوەدانەوە لێکی هەڵبهاوێرنو لێی هەڵبهێنجن ٠٠

رەئووفی ئەحمەد ئالانی
١٩٨٤/٦/٢٣

دەرگای یەکەم ـ بێژەی پیتی :

بەر بەشە کانی پیت ئەمانەن :

١ ـ گیرەك : پێشگرو پاشگرەکان ٠

٢ ـ نیشانە ، وەك :

(ی ، یّ ، ەك ، یّك ، ان ، ات ، ەها ، ینـە ، ئـە ، دە ، ب ، نـە ، نـا ، مـە ، را ، ریّ ، ەر ، یّن ، ینەر ، او ، راو ، یّنراو ٠٠)

ئەمانە هەموویان هەریەکە لەشوێنی خۆیدا دێت ٠

دەرگای دووەم ـ ووشەی ناوی :

بەربەشەکانی ووشەی ناوی ئەمانەن :

١ ـ نـــاو :

ناو ووشەیێکە کرابێتە ناو بۆ :ـ مروڤ ، گیاندار ، رووەك ، بێ گیان ، چمكێك (واتایێك) ، سادە بێ ، دارژاو بێ داتاشراو بێ ، یان لێكدراو ٠٠

٢ ـ ئاوڵناو (سیفەت) :

ئاوڵناو ، ووشەیێکە شـــیوەو سیفەتی شتێك بگەیێنی وەك : ڕاست ، درۆ ، ترش ، شیرین ، زبر ، لووس ٠

ئاوڵنـــاو سێ جۆرە :

آ ـ ئاولناوی ڕەبەق (رووت) : وەك نموونەکانی پێشوو ٠

ب ـ ئاوڵناوی سەربەخۆ :

ســـادە بـــێ ، وەك : دز ، تـــوورە ، شـــێت ، گـــەنج ، تێـر ، برسی ، رژد ٠٠ یا دارژاو وەك : زەردینە ، پانکە ، لووسەك ، ترسنۆك ، یا داتاشراو ، وەك :

جوتیار ، کرێکار ، دەوڵەمەند ، سەعاتچی ، دارەوان ، هۆشیار ، ورگن ، ئاسنگەر ٠٠ نەزان ، ناساغ ، بێچارە ، بەهێز ٠٠٠

یا لێکدراو ، وەك : چاوساغ ٠ دەنگخۆش ٠ هاوڕێ ٠ خاڵۆزن ٠ شورەسووار ٠٠

ج ، د ـ ئاوڵناوی ڕاستەوخۆ و بەیاریدە : ئەم دووانە سەربەخۆ باس دەکرێن :

٣ ـ جێکات ، (ئاوڵفرمان) :

ووشەیێکە لایێك یان کاتێك بگەیێنێ ، وەکو : کن ، پاش ٠٠ ئێوارە .

٤ ـ ڕەگەز : قەد یا ڕەگی چاوگ ٠٠٠

٥ ـ ژمارە : ووشەیێکە ژمێرانەو پێوانەو کێشانە دیاری بکات . ئەم پێنج جۆرەووشانە ، یاسادەن ، یادارژاو ، یاداتاشراو یاخود لێکدراو ، وەکو بەدوایەکدا باس دەکرین بەنموونە جۆری یەکەم ـ ووشەناوی سادە :

ووشەناوی سادە ئەووشە ناوییانە دەگرێتەوە کە هیچ گیرەکێکی دارێژو داتاشیان پێوە نەبێ ، نە لەپێش و نە لەپاشیانەوە ، وەکو لەم خشتەی ژێرەوەدا پێشان دراوون (بەڵام پیت و ئامرازی سادەش بەر کەوتوون) .

خشتەی ووشە ناوی سادە

کێش	نموونە
ق	ئـ ٠ چ ٠ ژ ٠ ل ٠ د ٠ ب : ئەمانە بەتاکی لەزاری سەروودا هەن ٠
قە	ئـە ٠ بە ٠ تە ٠ حە ٠ دە ٠ سە ٠ کە ، گە ٠ لە ٠ مە ٠ نە ٠٠٠
قـا	ئا ٠ با ٠ تا ٠ جا ، چا ٠ پـا ٠ حا ٠ دا ٠ را ٠ سا ٠ شا ٠ کا ، گا ٠ لا ٠ ما ٠ وا ٠ نا ٠٠
قوو	تو ٠ جو ٠ حو ٠ خو ٠ دو ٠ رو ٠ زو ٠ شو ٠ فو ٠ کو ٠ گو ٠ لو ٠ مو ٠٠
قۆ	بۆ ٠ تۆ ٠ جۆ ٠ خۆ ٠ دۆ ٠ رۆ ٠ سۆ ٠ کۆ ، گۆ ٠ نۆ ٠ لۆ ٠ هۆ ٠٠
قی	بـی ٠ چـی ٠ زی ٠ سی ٠ کی ٠ نی ٠ هی ٠ وی ٠٠٠٠
قێ	ئـێ ٠ بـێ ، پـێ ٠ تـێ ٠ جێ ٠ چێ ٠ حێ ٠ خێ ٠ دێ ٠ رێ ٠ زێ ٠ سێ ٠ شێ ٠ کێ ٠٠٠
قف	تف ٠ دڵ ٠ گل ٠ رق ٠ بن ٠ مـز ٠ دز ٠ بف ٠ کن ٠ کچ ٠ ژم ٠ ژن ٠٠
قەف	رەگ ٠ کەس ٠ بەز ٠ رەپ ٠ تەن ٠ گەل ٠ سەر ٠ نەء ٠ لەت ٠٠
قاف	دار ٠ کار ٠ سال ٠ قاش ٠ راو ٠ چاك ٠ پان ٠ داس ٠ ژار ٠ بال ٠
قوف	کون ٠ گول ٠ بوت ٠ کوچ ٠ قوڕ ٠ گون ٠ کول ٠ کوڕ ٠ کوت ٠٠
قووف	لـووس ٠ دوور ٠ قـوول ٠ پـووش ٠ بـووك ٠ توور ٠ پوور ٠ روون ٠
قۆف	تـۆخ ٠ هـۆش ٠ چـۆن ٠ دۆل ٠ خۆش ٠ بۆن ٠ نۆك ٠ مۆز ٠ بـۆق ٠

کێش	نموونه
ڤیڤ	ریز · تیژ · تیـن · لیك · فیز · ژیر · کیژ · هین · سـیم · زیخ ·
ڤێڤ	فێل · خێو · لێو · رێـز · کێو · مێش · هێز · شێر · وێل ··
ڤڤل	فلق · چلك · بزر · کرم · بزن · گرژ · گرد · شتل · خـزم · سکل ·
ڤڤاڵ	گران · زمان · بژار · کڵاو · دراو · سلاك · ددان · ژمار ··
ڤڤووڵ	چرووك · بلووس · سروود · ·· بلۆق · دلۆپ · خرۆش ··
ڤڤۆڵ	چنۆك · سـمۆر · پنـۆك · گرۆپ · پلۆخ ··
ڤڤیل	پریس · گـزیر · بـرین · چلیت · شریت · سمێل · نقێم ·
ڤڤێل	ردێـن · چلێس · سرێش · رکێف · کرێژ · نشێو ·
ڤەڤل	بـەرد · گـەنم · کـەوش · چەرم · مەرگ · گـەرد · دەغـل · خەڵك ·
ڤەڤەڵ	هـەڕەد · گەڕەك · لەوەڕ · مەرەز · مەرەد · قەرەج · گەرەك ·
ڤەڤاڵ	دەوار · هـەزار · بـەراز · تـەواو · کەوان · لەغاو · جەناب · بەران · بەهار · جـەواڵ · دەمار · شـەقام ·
ڤەڤووڵ	خەڵووز · خەزوور · چەمووش · زەبوون · تەنوور · دەمووس ·
ڤەڤۆڵ	پەرۆش · هەرۆڵ · ئەتۆم ! کەپۆر · سەهۆڵ ··
ڤەڤیل	کەویژ · پەنیر · پەسـیو · هەویر · فەریك · خەریك · بەزین ·
ڤەڤێل	کەتێر · هەوێن · بەڵێـن · کەلێن · کەنێر · شـەویل ··
ڤاڤل	ئاگر · ئاسن · ئاشت · باسك · ماست · بانگ · راست · سارد · کـارت · ناسـك · لانـك !رانك · خاتر · مانگ ··

کێش	نموونە
قاڤەل	ســاوەر ٠ وایەر ٠ چاوەش ٠ باوەڕ ٠ پاکەت ٠ خاوەن ٠ باڵەك ٠
قاڤوول	تاووڵ ٠ کاووڵ ٠ کــاووڕ ٠ لاووك ٠ شاووڵ قاووت ٠ تاووس ٠٠
قاڤووڵ	مافووت ٠ ئاموور ٠ بارووت ٠ چاپووك ٠ قاپووت ٠ خاپوور ٠٠٠
قاڤاڵ	بــادام ٠ کــالان ٠ پــاوان ٠ هاوار ٠ ماتان ٠ توان ٠
قاڤیل	تاریــك ! باریــك ٠ باهیف ٠ قامیش ٠ پاییز ٠ دابین ٠ کاریت ٠
قاڤێل	ئامێز ٠ باژێــڕ ٠ واغێــن ٠ هاوێر ٠ پارێز ، داوێن ٠
قوڤل	کورد ٠ توند ٠ گورج ٠ خوشك ٠ کــورت ٠ چوست ٠ گونــد ٠ کولم ٠ قوورس ٠ قولپ ٠ گونــج گــورگ ٠ زونــگ ٠ کــوڵك ٠ بوخت ٠٠
قوڤاڵ	گومــان ٠ دوکان ٠ کوتاڵ ٠ چوار ٠ زوبان ٠ خومار (تەم) سوار ٠ گووان ٠ خوسار ٠ توماش ٠ خووار ٠ سووال ٠ قولاپ ٠ سوواخ ٠٠
قوڤیل	گوریس ٠ زوویر ٠ کووین ٠ خــوویش ٠ کــوڕیس ٠ کــووێر ٠
قوڤێل	شوفێر ٠ شووێن ٠ سووێر ٠ جووێن ٠٠
قۆڤل	کۆسپ ٠ گــۆڤك ٠ قــۆرت ٠ کۆتر ٠ سۆتك ٠ کۆشك ٠ دۆست ٠
قۆڤەل	دۆزەخ ٠ مۆتەك ٠ کــۆزەر ! چۆرەگ ٠ کۆتەل ٠ لۆژك ٠ گۆزەر ٠
قۆڤاڵ	سۆراخ ٠ گۆچان ٠ تۆراخ ٠ کۆلان ٠ تۆمار ٠ هۆبال ٠ دولاب ٠٠
قێڤل	گێــوژ ٠ فێنك ٠ ڕێشــم ٠ (مێرگ ٠ مێوژ ٠ نێوك ٠ چێرگ ٠٠) دارژاون ٠
قیڤل	بیــور ٠ ژیشك ٠ بیست ٠ چیلك ٠ ڕینگ ٠ شینگ ٠٠
قێڤەل	تێــکەل ٠ مێزەر ٠ خێوەت ٠ سێبەر ٠ هێلەك ٠ گێچەل ٠ گێزەر ٠٠
قیڤەل	کیسەل ٠ فیشەك ٠ شیوەن ٠ تیوەش ٠ زیرەك ٠ میخەك ٠

کێش	نموونە
ڤێفاڵ	ڕێواس • تێوار •• (بێکار • لێوار • کێلاس • شێواز ••) دارژاون •
ڤیفاڵ	فیشاڵ • کیفار • سیغار • میوان • (کیپاڵ • دیوار ••) دارژاون[1] •
ڤڤلڤ و ڤڤلڤو	بەشی زۆری نموونەی ئەم دوو قاڵبەو لقەکانییان سادە نین و دارژاون ، وەك :

درشت • برشت • فلرخ • سرروشت • دروست • بنێشت • سندان • گرگاز • سنجاق • گرکان • زیندان • گیرفان • قەزوان • دەرمان • پەیمان • مەیدان • هەرزان• خەرمان • قارەمان • بازرگان • کەمتیار • هەوراز • پەرێشان • هەوسار • باینجان • حەیزەران • گەردوون • مەقەست • هەڵمەت • پەلامار • تەوژم • بەهەشت • درەخت • ئێستر • سەغڵت • شەپڕیو • خووێری • تەوژم • تەلەسم • ترماسك • نقورچ • ترکەش • دەروێش • هەرەوەز • تۆیکل • گوهەر • مرواری • قەڵبەزە • قەرتاڵە • قەرسیل • پەنجەرە • فەرتەنە • زەمبەلەك • قورقوشم •• •

جۆری دووەم ـ ووشەناوی دارژاو :

ئەمپاشگرانەی بەرەوە لەگەڵ تاكوتەرا پێشگری وەك (ئا ، را ••)

تێبینی

(١) مەبەست لە خشتەناوی‌سادەدا ، دەرخستنی قەبارە ـ فۆرم ـ ی وشەی سادەیە ، بە یاسای دەنگ + بزوێن و دەنگ + بزوێن + دەنگ مەبەست ئەوەنیە کە کێش (وزن) وەك لەعەرەبیدا ، بۆجۆرە وشەی کوردی سازبدەین • تەنیا کۆ کردنەوەی ئەو وشەسادانەیە بەو قاڵبە تایبەتیانە •

ووشەی سادەی ناوی دائەرێژن :

(ە · ا · وو · · ۆ · او · اوا · ی · ێ · وێ · او · ەن · انـــە · ین · ینـــە · ێن · ینە · وا · وان · وانە · ك · گـــە · ۆك · ەكی · كار · گــك · گـــــــــە · گــــــا · گا · گەر · گار · ل · ڵ · ەڵ · اڵ · ۆڵ · ەڵان · ڕ · وڕ · ار · یار · ز · ڕا · ش · یش · تـــە · تا · ما · مان · مەند · مەنی · ند · اند · بەند · نامە · چە · چی · ست · شت · شك · چـكە · لكە · كەڵە · دار · زار · جاڕ · ســـاز · باز · دان · ستان · خانە · · · ·

تەماشـــای خشتەكە بكە :ـ

خشتەی ووشـەناوی دارژاو

ناو	ئاوەڵناو	جێگات	ڕگەز	ژمارە
دەستە ، مشتە ·	چاکە · خەراپە ·	سەرە · سەرەتا ·	رستە · نوشتە ·	ژمارەی سادە :
تاوە · خانە ، بانە ·	شلە · گەرما · سەرما ·	شەوە · ڕۆژوو ·	دارشتە · دانستە	١ ، ٢ ، ٣ ، ٤ ،
دارا · سەرا · خانا ·	(ساردما) · جروانوو ·	بەرە · بەرایی · بەرۆك ·	پرسە · جوولە ·	٥ ، ٦ ، ٧ ، ٨ ،
خانو ، بانو · کەلو ·	سوویروو · مانوو ·	بەرگ · بنە · بنکە ·	بەستە · بەستوو ·	٩ ، ١٠ ، ٢٠ .
بەهاروو · کلۆ ، پەڕۆ	حارۆ · دێرۆ · بلاو ·	بنار · بناوان ·	بەستەلەك · گیرا ·	سی ٣٠ ، ٤٠ ،
زارۆ · شانۆ · ماڵۆ ·	خاوێ · شاوێ ·	بنۆك · بنێشمت ·	گیرۆ · کردەوە ·	١٠٠ ، ١٠٠٠ ،
خانی · ڤاپی · کاشی ·	دێرین · نەرمین ·	بنەما · بناو · بنج ·	سووتو · رابردوو ·	ژمارەی دارژاو :
کرمێ · هەرمێ · گلاو ·	گەرمێن · نووێن ·	دەرك · دەریا ·	کردار · رەفتار ·	٥٠ ، ٦٠ ،
گلەیی · سەرایی ·	زەردێنە · سپێنە ·	دەرامەت · دەرەتان ·	گوفتـار ·	٧٠ ، ٨٠ ، ٩٠ .
دەسك · پەلك ·	ڕشکینە · شلکێنە ·	دەربەند · دەرگە ·	چنار · خوسار ·	چلە · چارەگ
گولوك · کیفۆك ·	کەچك · شلك ·	جێگە · ڕێگە · ناوك	بڕیار · پرسیار ·	حەفتـــە ،
پیتاك · پووشکە ·	گەرمگ · کورتەك ·	نێوان · ناوند ·	نیشتمان ·	حەوتم
دێمکە · کارگ· خالیگە ·	لاوك · تاریك ! ·	ناونج · ناوەڕۆك ·	ساختمان ·	حەوتەوانە
قەڵانگ · بارگین ·	روناك · ڕەشکە ·	ناواز · پێشرو ·	دروومان ·	پەنجە
گولەجە · سەرنج ·	قولکە · نەرمکە ·	پێشین · پێشینان ·	گرتەك · بەستەك ·	شەشەڵان
میزەڵان ·		پێشانی · پێشکە ·		

خشتەی ووشـەناوی داڕژاو

نـاو	ئاوەڵنـاو	جێکات	ڕەگەز	ژمـارە
قوپچە · دۆڵچە ·	پانکە · لووسکە ·	پیشەنگ ·	خـزوك ·	ژمارەی لێکدرا
مێوژ · بانیژە ·	مزرۆکە · زوورگ ·	پێشنپار · پاشوو ·	خشۆك · رووەك ·	١١ ، ١٢ ، ١٣ ،
کارێز ، ڕەگەز ·	چرگە · ڕەشانگ ·	پاشپل · پاشکۆ !·	پۆشاك · خۆراك ·	١٤ ، ١٥ ،
خەون · سەرین · پەرژین	دوورگە · پەرژین ·	پاشەوار ، پاشەرۆك ·	برگ · برینگ ·	١٦ ، ١٧ ،
مێروولە · کاریلە · مێشوولە	ترسنۆك · ترسناك ·	پشتێ ، پشتێن ·	بێژنیگ ·	١٨ ، ١٩ ،
تاوڵ · داوڵ · کەنداڵ ·	سووراتك · زووبە ·	پشتیر · پشکۆ ·	گوتار · ووتار ·	(٢٠٠) ت (١٠٠٠٠)
خەواڵوو · چەنگاڵ ·	فشەڵ · گەندەڵ ·	سەروو · ژێروو ·	بڕبەند · ڕنەك ·	(١١٠٠٠) تا سەد
خەڵات · بەرات ·	گرژاڵ · پۆخڵ ·	ژووروو · دەروو ·	کوشتار · کڕێژ ·	هـەزار
گارینە · ئاوێتە · فریشتە	پاکژ · پاکیزە ·	پاشوو · خواروو ·	سـووتینە ·	(٠٠٠ر١٠٠) تا
مریشك · گەڵیشك ·	نوویژ · شێواز ·	لایەن · ڕاستە ·	درك · برك ·	(٠٠٠ر٩٠٠)
دەستوور · لێوار ·	جیاواز · پەرتەواز ·	چەپە ، چەپۆك ·	بربیسکە ·	هەر بەو
کارامە · هەرامە ·	سازگار · ڕەقە ·	بەیانی · ئێوارە ·	قرتێنە · زانکۆ !	جۆرەش
گیابەند · یادگار · گڵۆواز	رووتەڵ · تاڵیشك ·	سبەینێ · شێوان ·	دروێنـە ·	یەکانو
شاڵوار · شاڵیار ·	ترشیاك · بێزوو ·	خەوتنان · پێرێ ·	کوتـەك ·	دەیانو
کەوپار · مێردەزمە	شرۆڵ · گرت ·	دوێنێ · پێرار ·	گرینۆك ·	سەدانو
				ملیۆنان ؟
				سێیەك
				چلیەك

ووردبوونەوە :

١ ـ هێندێ پێشگری دارێژ هەن فەرامۆش کراون ، وەك :

ئا/: ئاراستە · ئاساغ · ئاکام · ئاکو · ئاهانگ · با/: بادین · بالێف · باکۆ · ڕە/: ڕەگەل · ڕەنووس · ڕەنێو · ڕا/: ڕاوێژ · ڕادار · سا : ساکاو ، سارێژ ·

٢ ـ هێندێ پاشگر بەتۆرە ووشەییکە دائەرێژن :

دارا · داروچکە · دارك ·· بەر : بەرین · بەرۆك · بەرایی ·

جۆری سێیەم ـ ووشەناوی داتاشراو ـ سازاو ـ :

جارێکی دی پاشگرەکان · دەخرێنە گەل دەستەووشەی ناوی سادەو هێندێ ووشە دارژاوو لێکدراویش ، بۆ ساز دانی مەبەستی ڕێزمانی وەك : کوییەتی مەلبەندو ناوچەو تیرەو ڕێبازو چۆنیەتی پیشەو هونەر ئیش‌وکار ·· هەموو جۆرە ووشەیێکی ناوی لەمەدا بەشداری دەکات بەتایبەتی ناو لەهەموویان چالاکترە ، لەبەرئەمە ئیمە نموونەکانیان تێکەل بەیەکتری دەکەین · ئەوسا خوینەرەوە لەنموونە هاوشیوەکانەوە دەتوانێ مەبەستە ڕێزمانی‌یەکە بدۆزێتەوە · ئەشبێ چەندگرۆپ وەك : (خانە · دان · ستان · زار · جار · ۆلان ··) بۆ یەك مەبەست بن :

١ ـ (ا) :

زانا · دانا · توانا · هێزا · وریا ـ ووردیا ـ · کارا · ئازا ··

٢ ـ (ن) :

وورگن · چلکن · گۆشتن · سەرقژن · شەرمن · تووکن · لیکن ··

٣ ـ (ەن ، انی) :

ڕەقەن · ڕووتەن · ڕیژەن · چیمەن · تەختانی · نەرمانی · کەرانی · بەڕانی · پالانی ·

٤ ـ (ان) :

گەرمیان · مەریوان · یاخیان · سندۆلان · بازیان · بادینان · موکریان ··

٥ ـ (انه) :

سەرانە • بارانە • پووشانە • باجانە • مەڕانــە • بزنانە • ڕەزانە • ملکانە • توتنانە •• سالآنە • مانگانە • جێژنانە • شاگردانە • کوڕانە • کچانە • پیاوانــە • ژنانــە • منداڵانــە • مــەردانە • شــیرانە • کــەرانە • شایانە •• سوێندەگوڕانە •

٦ ـ (ین ، ینه) :

دارین • ئاسنین • زیڕین • ئاگرین • پۆلایین • مسینە • بەردینە • نێرینــە •

٧ ـ (ێن • ێنه) :

کــەلایێن • ســـــاپێن • تۆپێــــــن • کاڵەمستێن • کێل بــەردێن • کۆکۆیێن • بازبازێن • غارغارێن • میرمیرێن • چەڵەمشکێن • پاشاوموسایێن • گزگلێن • هەڵۆکێن • کلاوێن • ماشــێنە • نیسکێنە • ترخێنە • کوڕێنی • کچێنی • بووکێنی • خورێنی •

٨ ـ (ەوا • ەوان • ەوانە) :

پێشەوا • چارەوا • نانەوا (نانەوان) پاسەوان • دارەوان • قاپیەوان • باخەوان • ڕەزەوان • شاخەوان • ئاشەوان • مەلەوان • کەشتیەوان • دەرگەوان • بەرخــەوان • مەڕەوان (شــوان) بزنــەوان • وەڵاخــەوان (گاوان) شارەوان •• پاوانــە • دەســـتەوانە • ملــوانە • کۆلــوانە • راستەوانە • چەپەوانە (پێچەوانە) • ملوانکە • بەروانکە •

٩ ـ (چە • چی) :

ناوچە • باخچە • دەریچە • دەریاچــە • کەمانچە ••• چــەرچی • تووتنچی • راوچی • کاروانچی • دەرمانچی • کاژمێرچی • تەنــەکەچی • فانۆنچی • بۆیەچی • پینــەچی • کەبابچی • ئوتێلچی • کرێچی • توونچی • گەرماوچی • کویستانچی • کارخانەچی ••

١٠ ـ (گەر ، گار) :

زێوگەر ، مسگەر ، زێرگەر (زێرنگەر) ئاسنگەر ، کیمیاگەری ،
پۆلاگەر ، شووشەگەر ، تەلگەر ، سیمگەر ، فافۆنگەر ، لەوحگەر ،
پێشەگەر .. شەوگار ، پارێزگار ، پەروەردگار ، کردگار ...

١١ ـ (کار ، کاری) :

کرێکار ، بەرکار ، سەرکار ، نیوەکار ، بریکار ، خزمەتکار ، نۆکار ،
(نۆکەر) هەرزەکار ، دەستکاری ، بەردکاری ، ووردکاری ، پاچکاری ،
گەچکاری ، ئاسنکاری ، دارکاری ، گەلکاری ، هێلکاری ، نەخشکاری ،
سیپکاری .

١٢ ـ (یار) :

کڕیار ، فرۆشیار ، بەختیار ، جوتیار ، هۆشیار ، شاریار ،
ئەندازیار .

١٣ ـ (دار ، داری) :

گیاندار ، باڵدار ، شاخدار ، گوڵدار ، پایەدار ، سامانداار ،
دوکاندار ، پارەدار ، مەڕدار ، حەیواندار ، زۆردار ، بەشدار ، ئاگادار ،
فەرماندار ، ئاودار ، ماڵداری ، دەستداری ، بەشداری .

١٤ ـ (ەوەر ، ەوار) :

سەروەر ، بەختەوەر ، داوەر ، زیندەوەر ، کوێرەوەری ، لێرەوار ،
ئاسەوار ، شووێنەوار ، پاشەوار ، خوێندەوار ، گوردەواری ،
هاوینەهەوار ..

١٥ ـ (مان ، مەند) :

موسڵمان ، قارەمان ، تورکمان ، ئۆردمان ، ساختومان ، نیشتمان ،
وایرمان ، سوودمەند ، بەهرەمەند ، هونەرمەند ، دەوڵەمەند ، خێرۆمەند ..

١٦ ــ (نــده) :

ناوند · پێوەند · خوواوەند · پاڵندە · دڕندە · گزێندە · فەرماندە ·

١٧ ــ (ۆك · ەکی · کۆ) :

سەرۆك · خرۆك · فرۆك · خشتۆك · گەڕۆك · مژۆك · سەرەکی · دەرەکی · کەرەکی · پوولەکی · ئاوەکی · لاوەکی · پێشەکی · دەشتەکی · خانەکی · سەرزارەکی · دووبەرەکی · پەنامەکی ·· پێشکۆ · پشتکۆ · پاشکۆ · شـێرکۆ · زانکۆ · گڵکۆ · چینکۆ · دارکۆ ·

١٨ ــ (زا · زاد) :

باوکزا · دایکزا · ئامـۆزا · خاڵۆزا · پوورزا · خوارزا · برازا · کوڕزا · کانزا · کچزا · خوشکزا · شارزا · شێرزاد · نەوزاد · شازادە · مەلازادە · شـێخزادە ·

١٩ ــ (ساز · باز) :

فەنباز · فیلباز · تەڵەباز · ڕێبـاز · بەردباز · سێباز · ئۆینبـاز · شیربازی · ئاگربازی · چاوبازی · دەسـتبازی · مێبـازی · ڕیـابازی · کارساز · دانساز · چاوساز · پێشەساز · تەنەکەساز · چەخماخساز ·

٢٠ ــ (گە · گا) :

زانـــگە · ڕووانـــگە · کارگـــە · هەوارگـــە · کۆمەڵـگە · ئیستگە · فێرگە · دەرمانـگە · شـــتڵگە · بشـــۆرگە · حەشـــارگە · خویندگە · زانسـتگە · کۆگـا · دەسـتگا · هـوردووگا · پێشـانگا · ئارامـــگا · یاریـــگا · هونـــەرگا · پاســـگا · بارێـــزگا · بارەگا · سەیرانگا · نومایشگا · کانگا ·

٢١ ــ (خانە) :

کارخانە · دارخانە · ئاسنخانە · تەلخانە · دیوەخانە · باڵەخانە · قوتابخانە · مووزەخانە · نامەخانە · کتێبخانە · پۆستەخانە · خەستەخانە ·

تیمارخانه • نەخۆشخانه • دەرمانخانه • پولیسخانه • چاخانه • میوەخانه •
ئوتێلخانه • میوانخانه • سەربازخانه •

٢٢ـ (دان) ، کۆنەو کەمە :

ئاگردان • کادان • شەکردان • مۆمدان • خوێدان • تیردان • یەغدان •

٢٣ ـ (ستان) :

کوردستان • ئەفغانستان • تورکستان • عەرەبستان • فارستان •
کێوستان • دارستان • شاخستان • شارستان • گۆرستان • قەبرەستان •

٢٤ ـ (زار ، جاڕ) :

گوڵزار • نێرگزار • چەمەنزار • مێرگزار • درکزار • کۆسار (کۆزار
چەوزار • تووتنجاڕ گڵجاڕ • نێرگزجار • لمجاڕ •

٢٥ ـ (ەڵان ، ەڵێن) :

بەردەڵان • شێوەڵان • بیشەڵان • قامیشەڵان • پووشەڵێن
خیزەڵێن •

٢٦ ـ (ەمەنی) :

دارەمەنی • خواردەمەنی • ساردەمەنی • چاپەمەنی • شیرەمەنی •
پووشەمەنی • شیرینەمەنی • مزرەمەنی • خواستەمەنی • سووتەمەنی •

٢٧ ـ (او ، اوا) :

بەهۆی سووانەوەو زۆر بەکارهاتن وەکو پاشگری ئێ هاتووە :
تەنکاو • سەراو • گۆماو • گلاو • ئاسنەڵاو • بەراو • دەراو • ماستاو •
شاڵاو • خاکاو • دیراو • ماکاو • سۆڵاو • قوڕاو • لافاو • پاراو •
میراو • دەستاو • چاڵاو • بەنداو • کەنداو • تۆبزاوە • گەنکاوا • ئاڵیاوا •
ژاراوا • سەیداوا • قەلاوە • حاجیاوا • عەنکاوا • قازیاوا • باساوا ••

٢٨ ـ (بەند) :

رووبەند • سەربەند • کەمەربەند • ملبەند • میخەکبەند • تەلبەند •

شووشەبەند ٠ ناوبەند ٠ دەستبەند ٠ بازووبەند ٠ مەڵبەند ٠ ناڵبەند ٠

٢٩ ـ (نامـــە) :

فاڵنامە ٠ ســاڵنامە ٠ بەختنامە ٠ کورتەنامە ٠ گلەیینامە ٠ بەرنامە ٠ خەونامــە ٠

٣٠ ـ (ۆك ٠ کـــە ٠ لـــە ٠ ل ٠ لـــە ٠ چکە ٠ کـەڵە) ـ بۆ بچووك کردنەوە :

بەرووڵە ٠ قتـــوولە ٠ بەرخۆلە ٠ کاریلە ٠ گەندەڵ ٠ گرمۆل ٠ مچۆل ٠ حەلیمۆك ٠ تیرۆك ٠ بزنۆکە ٠ مەرۆکە ٠ شتۆکە ٠ دەسرۆکە ٠ تەپۆلکە ٠ گردۆلکە ٠ ساوێلکە ٠ چاوێلکە ٠ چووێلەکە ٠ گوێچکە ٠ داروچکە ٠ خانوچکە ٠ شاروچکە ٠ رێچکە ٠ کورتەڵە ٠ ژیرکەڵە ٠ باریکەڵە ٠ زەرکەڵە ٠ درێژکۆڵە ٠ شیرشیرۆکە ٠ خاڵخاڵۆکە ٠ جووانکیلە ٠٠

هەروەها ، بچووك کردنەوە بەقرتاندنو سووکەکردنی پیتی ناویش ئەبێ :

حەمـــە ٠ خلـــە (خـــدر) ٠ خولـــە ٠ (محمود) ٠ عەبە ٠ (وسو) ٠ (ســـێمان) ٠ سمایل ٠ عـــەزە ٠ ئەحە ٠ ئامە ٠ فاتە ٠ خەجە ٠ چنـــە ٠ نەجە ٠ کەژە ٠ بەخە ٠ تالە ٠ قالە ٠٠٠

جگە لەم پاشگرانە هێندێ پیتو ئامرازی پێشگریش ، ناوی داتاشراو سازئەدەن ، وەك :

١ ـ (بـــە) :

بەفیز ٠ بەناز ٠ بەرێز ٠ بەدین ٠ بەسوود ٠ بەخەبەر ٠ بەکەیف ٠ بەشوو ٠ بەمێرد ٠ بەرەنگ ٠ بەهێـــز ٠ بەپیت ٠ بەکـــەڵك ٠ بـــەرۆژوو ٠ بەناوبانگ ٠٠

٢ ـ (بێ) :

بێبـــار ٠ بێچارە ٠ بێدەنگ ٠ بێتـــام ٠ بێکەس ٠ بێهێز ٠ بێچاو ٠ بێگوێیی ٠ بێدینی ٠ بێدەنگی ٠٠ لێرە ، کە (بێ) یەکە واتای خۆی

گوم کردبوو دەبێ ، بەووشەکەیەوە بنوسرێ ، وەك :

بێــــکەس ، بێسارانی ، بێخــــود ، بێخــــاڵ ، بێــــگانە ، بێدار ، بێگار ، بێزار ، بێرەزا ، بێهوودە ، بێجگە ، بێنەوا ،

٣ ـ (نــــە) :

نەزۆك ، نەبەز ، نەفام ، نەخۆش ، نەدیــو ، نــەدار ، نەزان ، نەوێر ، نەشارەزا ،

٤ ـ (نــا) :

ناکەس ، نامەرد ، ناچار ، ناســاز ، نابینا ، ناخۆش ، نـاسـاغ ، ناشیرن ، ناپیاو ، نارەوا ، نابــەڵەد ، نارەوان ، ناجــوان ، نارەســەن ، ناپەسند ، نارەحەت ، ناحەز ، ناکامی ، ناتەبایی ، نالەباری ، نامەردی ، نارەزایی ، ناشادی ، ناوەخت ،

جــۆری چووارەم ـ ووشەناوی لێکدراو :

دەستەووشەی ناوی بەتایبەتی ناو ، سیفەت ، جێکات ، ژمــارە ، لەخۆیانو لەیەکتری ئەدرێنو دەکرێنە ناو بۆ یەکشت بەیەکێك لەم رێچکانە :

١ ـ لێکدانی راستەوخۆ ، وەك :

دەستنوێژ ، بــەردەئاش ، کەرتــەشی ، ئـاودەست ، کابــرا ، رێبوار ، کەلابــەرد ، بەردئەستێ ، گاجــووت ، تــەورداس ، نێــرگز ، دارتوو ، داربەڕوو ، دارگوێز ، دارتەل ، داردەست ، دارماڵ ، چاتێز ، دەنگخۆش ، قسەشــیرین ، زمــانرەوان ، ســـەرزل ، پێخــوواس ، دەستدرێژ ، گوێپان ، چاوساغ ، دەستراست ، رەشماڵ ، دڵپاك ، قژلوول ، ملقەوی ، سمخر ، سینگپان ، ئامۆژن ، وەستاژن ، سوورکێو ، تەڕدەست ، قەدبڕ ، نەوبەهار ، نەونەمام ، هاورێ ، هاوسەر ، هاوماڵ ، هاوزمان ، هاودەم ، سەرقاپ ، سەرتووێ ، سەرپەنجە ، سەرخۆش ، ســەربان ، ســەرمۆر ، ســەرتاڵ ، ســەرپەل ، ســەرچۆپی ، ســەرتیپ ،

سەرکێش • سەرتەنگ • بەردەست • بەرماڵ • بەرنوێژ • بەرهەم •
بەربانگ • بەرچیخ • بنبار • بنکۆڵ • بنمیچ • ژێرکەراس • ژێرخان •
ژێرپیاڵە • ناوقەد • ناوبانگ • ناوئاخن • ناوکەف • ناوچاوان • ناوخۆ •
ناوساجی • پێشنوێژ • پێشکێش • چێشتهەنگاو • پاشنوێژ ••
دووگەرد • دووشەش • دووبەر • یەکقسە • یەکجار • سێشەممە •
سێگۆشە • چوارپێ دووڕوو • ڕووبەر •

بەردبەرد • دەنکدەنک • کونکون • سپیسپی • ووردوورد •
لەتلەت • کەمکەم • پۆلپۆل • جارجار • ساردسارد • چوارچوار •
زووزوو • کزکز • چڵچڵ • دوودوو • سێسێ • ببڕایببڕای ••

٢ ـ لێکدان بەناوەندی پیتی «ە» :

ڕەشەبا • گاشەبەرد • دارەبەن • نیوەڕۆ • نیوەچڵ • کاژەمار •
بەردەنوێژ • خاکەناز • گڵەبان • بارەدار • چاوەزار • چاوەڕێ • مانگەشەو •
دەنکەجۆ • مەرەکێوی • دێڵەوورچ • هێلانەکەو • لانەشێر • کونەگورگ •
کولانەمریشك • کانەمس • کانەبەرد • کانەنەوت • کانەئاسن • کانەگۆگرد •
دەستەجل • دەستەبرا • ڕاوەژیشك • خۆڵەمێش • چرەدووکەڵ • لووتەلا •
چارەسەر • خانەخێو • چاڵەکۆن • چارەگران کۆنەدوست • شۆڕەسوار •
بۆرەپیاو • مزرەسێو • ترشەسماق • سەرەڕێ • سەرەداو • بەرەباب •
بەرەجووت • بنەمێو • بنەگیا • ناوەراست • نیوەشەو • پاشەسەر •
پاشەڕۆژ • پاشەدەنگ • پێشەسەر • پشتەسەر • کەڵەژن • کەڵەپیاو •
کەڵەشێر ، کەڵەگا • قڕەقڕ • خوڕەخوڕ گفەگف • هاڕەهاڕ • هاژەهاژ •
هێڕەهێڕ • گارەگار • قاڕەقاڕ • قیڕەقیڕ • جیوەجیو • گرمەگرم • حیلەحیل •
ژاوەژاو • هۆڕەهۆڕ • سرتەسرت • کرتەکرت • فڕەفڕ • بۆڵەبۆڵ •
دارەدار ••

٣ ـ بەپاشبەندی پیتی « ە » :

دووپشکە • ئاوبارە • چوارچێوە • بندەستە • ژێردەستە • دەستمایە •

سەردەستە • سەرچاوە • پاشماوە • پێلێژە • دەرخۆنە • لاگیرە • سێپایە •
سێکوچکە • گوندۆرە • دەستکەنە • دەروازە • گورنەتەڵە • ڕەشتاڵە •
قەرتاڵە • مەرکانە • ناوناوە • فڕفڕە • زەرگەتە • ڕەورەوە • تەپتەپە •
پڕپڕە پڵپڵە • زڕزڕە • ژەمژەمە بڕبڕە • کەمکەمە • فیتفیتە • کڕکراگە •
قمقمۆکە • گەسکگەسکە (گیاییێکە) •

٤ ــ بەناوندیو پاشبەندی پیتی « ە » :

کوندەسمە • گوڵەئەستێرە • پندەگوولە • زەرنەقووتە • داشەهارە •
فیشەکەشێتە • ئەم گوڵە زەردەیە • هاوینەهەوارەکە • کەراسەشینەکە •
چاڵەقووڵەکە • بنەماڵە • بەردەووردە • سیخەسۆڵە • گوڵەبەڕۆژە •
هەنجیرەبایە • هەنارەترشە • هەوارەبەرزە • دەستەسڕە • پاشەملە •
پیازەخووگانە • پەلەپرووزە • کەندەکەوە • بەرەبەرە • ووردەووردە •
دەنکەدەنکە نەختەنەختە •

٥ ــ بەناوندی پیتی « و » :

گڕوگاڵ • گاوگۆڵ • کەلوپەل • زبڵوزاڵ • کشتوکاڵ • درکوداڵ ...
ئیشوکار • پڕوپاتاڵ • عەرزوحاڵ • شڕوشاتاڵ • مڕومۆچ • چرچولۆچ •
نەرمونۆڵ • چەپوچیر • پانوپۆڕ • کردوکۆش • چلوچێو • مێووروۆن •
کتوپڕ • گەرموگوڕ • پڕوپوچ • پڕوپاگەندە • ڕاستودروست • شتومەک •
کەژوکێو • شاخوداخ • دەوروبەر • ساردوسڕ • گوفتوگۆ • چاووداو •
کلۆکۆ • شلتوشۆ • پوشەپەڵاش • زرموهور • دارومار • خۆڵومۆڵ ..

٦ ــ بەناوندی پیتی « ەو ، ا ، او ، ان » :

ڕاستەوسان • دەرەودیو • ڕاستەوخۆ • سەرەوژوور •
سەرەوژێر • دەمەونخون • دەمەوبەهار • لینگەوقووچ • پاشەوپاش •
مەیلەوسارد • ماڵەوماڵ • دیوەودیو •

پشتاوپشت • شیواوشیو • دەستاودەست • دۆڵودۆڵ

دووراودوور ٠ ڕەنگاوڕەنگ ٠ بەراوورد ٠ بناگوێ ٠ سەراسیمە ٠ سەراسوێ ٠ بەرانبەر ٠ سەرانسەر ٠ سەرانگوێلك ٠ زێڕاندۆڵ ٠ سەرانگرێ ٠٠

٧ ـ بەناوندی پیتی « بە ، لە » :

دەستبەسەر ٠ دەستبەجێ ٠ سەربەخۆ ٠ چاوبەکل ٠ قوڕبەسەر ٠ جێبەجێ ٠ ڕووبەڕوو ٠ ناوبەناو ٠ دێبەدێ ٠ کونبەکون ٠ لابەلا ٠ دەستبەدەست ٠ ملبەملە ٠

سەرلەنوێ ٠ سەرلەبەر ٠ شەولەبان (باگردێن) دەستلەشان ٠ قاپلەمە ! ٠ سرێشلەمە ! ٠ چاولەبەر ٠

هێندێ نیشانە لەگەڵ ووشەی ناویدا :

١ ـ ئەم پیتانە : (ی ٠ ایی ٠ ەتی ٠ ایەتی) :

ناوی بەرجەستە (ماددی) وەکو : شل ٠ خەست ٠ دز ٠٠ دەکەن بەناوی بێجەستە (معنوی) ، جگەلەوەش (ی) بۆ پاڵدان (نسبة) بەشوێنو نەریتو ڕێبازەوەیە ، وەك :

أ ـ (ی) بۆ کوێیەتیو چۆنیەتی :

دزەیی ٠ خۆشناوی ٠ پشدەری ٠ مەنگوڕی ٠ مەرگەیی ٠ هەولێری ٠ سنەیی ٠ گەرمیانی ٠ کرماشانی ٠ هەورامی ٠ زازایی ٠ مازندەرانی ٠ شنۆیی ٠ مەریوانێ ٠ قەزوێنی ٠ لادێیی ٠ شارستانی ٠ قەزوانی ٠ بنەوشەیی ٠ تاوەیی ٠

ب ـ (ی) بۆ ناوی بێجەستەیی نیزیك :

جوانی ٠ پیری ٠ گەنجی ٠ لاوی ٠ کزی ٠ قەڵەوی ٠ گەورەیی ٠ بچووکی ٠ درێژی ٠ پانی ٠ بڵندی ٠ بەرزی ٠ نزمی ٠ سستی ٠ چوستی ٠ شلی ٠ خەستی ٠ بەختەوەری ٠ ئازادی ٠ بێچارەیی ٠ بێدەنگی ٠ ناکامی ٠ نامرادی ٠ ناساغی ٠ سەرسامی ٠ دەستدرێژی ٠ ژێردەستی ٠ سەرلێیی ٠

دەربەدەری • زمانلووسی • چارەگرانی • رووحسووکی • یەکسەری •
یەکجاری • بەرچاوی • پڕکێشی • شەرمەزاری سەربەستی • سەربەخۆیی •
دەنگخۆشی • پێشنوێژی •

ج – (ایی) بۆ ناجەستەیی دوور لەهەستیار :

مەزنایی • بڵیندایی • زەردایی • بەرزایی • پانایی • درێژایی •
قوولایی • کوێرایی • تەنکایی • تاریکایی • دارایی • سەوزایی • چەورایی •
شینایی • بەرایی • سەرەتایی • شیرنایی • تاڵایی • رەشایی • تارمایی •
گەرمایی • ساردایی •

د – (ەتی ، ایەتی) بۆ ناجەستایەتی دوورونیزیك :

برایەتی • کەریەتی • پیاوەتی • خوایەتی • فەقیێەتی • مەلایەتی •
شێخایەتی • ئاغایەتی • بەگایەتی • میرایەتی • پاشایەتی • شێتایەتی •
گەورایەتی • خزمایەتی • دۆستایەتی • ئاشنایەتی • کوێخایەتی •
شینکایەتی • فێنکایەتی • کوردایەتی •

٢ – لەنیشانەی ناساندن :

ا – (ی ، ێ) :

ئەم دوو پیتە لەهەندێ ناوچەدا بۆ بیرهاتنەوەی شتی زانراو بەهۆش دەخرێنە دووا ووشەکەیەوەو دەڵێن :

سبەینێ زوو هەستا ، چوو بۆکن خانی ، شاعەبباسی • سوڵتانی •
وەکو ماری لەسەر دیواری • لەرەنگی سەماوەری • قسەی پڕ بەزاری ••
نە لەدنیایێی نە لەقیامەتێ • بەهاوینێ • لەحەجێ • لەکن مەلای جزخینێ ••
چێشتێ لێبنێ • قسەی خوشی لەگەڵ دەکا • شەوێ بەئاسوودیی نوست •
لەکرمانجی ژووروش‌دا دەڵێن :

گوتنێت میری عەرزی سولتانی بکە ، دبێژێتن ب زاری ناچمە نێو
مەزاری • وێ شوورێ خوە هەلدە ، ژ بانی قەخوە بەردە • مەروونە وێ

ئافتابێ ٠ نەرشێنە لێ گوڵابێ ٠ خباتێ بکە خیاڵێ نەکە ٠

ب ـ (ە) ی کورتکراوەی (ەکە) بەڵام کەمە :

دایکە زیندووبۆوە ٠ ڕێویە بەتەڵەوە بوو ٠ شـــووانە ماندوو بوو ٠ سەگە هەر بەدوایەوە بوو ٠ کۆترە دنووکی بوو بەداوەوە ٠

ج ـ (ەکە) ی ناساندن :

ئەمپیتە بۆ بیرکردنەوەی شتی بینراو یا ناسراو دەخرێتە دووا ناوی سادەو دارِژاو داتاشراوو لێکدراو ، تاکبن یان کۆ ، بەڵام نیشانەی (ان) ی کۆ دەچێتە پاشەوەی و شیوەی (ەکان) دەگرێ ٠٠ : کابرایەکە ٠ پیاوەکە ٠ چیمەنەکە ٠ ئاسنگەرەکە ٠ ئەندازیارەکە ٠ ســەرپۆشەکە ٠ چیمەنبڕەکە ٠ دێیەکە ٠ هاورێیەکە ٠ بەرگدرووەکە ٠٠ خانەخێـوەکە ٠ دوکـاندارەکە ٠ ماڵەشێخەکە ٠ بارەدارەکە ٠ پیاوەدرێژەکە ٠ دەنگەنەرمەکە ٠ قافڵنچییەکان ٠ دێیەبەراوەکان ٠ پیاوەکان ٠ ژنەکان ٠ هاورێیەکان ٠٠

٣ ـ نیشانەی تاکیەتی (ەك ، یێك) :

ناوی نەناس ئەوەیە نە ناسناو (عـَلـَم) و نە نازناو بێ (ئەم) و (ئەو) و (ەکە) شی پێوە نەبێ وەك : خاك ٠ مـەڕ ٠ کۆسپ ٠ گڵەسپی ٠ جـا ناوی نەناس سادەبێ یا ناسادە ، نیشانەکان وەردەگرێ بەتایبەتی نیشانەی (ەکە) ی ناسینو (یەك) ی تاکایەتی ٠

نیشانەکانی : (ەك ٠ یك ٠ یەك) لەگەڵ (ێ) ی کورتکراوەی (یێك) گرۆپیکن وەك :

دوژمنێك ٠ جووتەك ٠ دییەك ٠ مزگەوتەك ٠ ئوتومبێلەك ٠ گڵێرەك ٠ دەرگاییێك ٠ کابرایەك ٠ جوتیارێك ٠ رەزێك ٠ کریارێك ٠ دەستەییێك ٠ کانییەك ٠ مێروولەییێك ٠ سەرتاشێك ٠ ســاڵێك ٠ ساڵێکیان ٠ چڵێسیك ٠ ڕۆژێکیان ٠ گورکێك ٠ کوڕێکیان ٠ یەکێك ٠ سێچوارێکمان ٠ پۆلەقاژوێك ٠ بەهەشـــتانێك ٠ بەعضەکەســـانێك ٠ کـــورەمەلاییێك ٠ دەعبـــاییێك ٠

چوارچیوەییك ، سێگۆشەییك ، ئاقمەكوژێك ، گوفتوگۆییك ، ساڵێ ، بەقەد نیرەكەرێ ئەبێ ، بزنێ قەڵەو ، كوڕەكەچەڵێ ریوێ ئەگرێ .

٤ ـ نیشانەی كۆ :

كۆ لەدوو دانە یا زیاتر پێكدێ ، جگە لەفرمانیش هەموو جۆرە ووشەییك كۆ دەكرێتەوە ، بەیەكێك لەم نیشانانە :

ا ـ (ان) :

ئەم پیتە بزۆكۆ لەزارەكاندا بڵاوەو نیشانەی سەرەكیەتی ، وەك : جاران ، ساڵان ، بەهاران ، جوتیاران ، كرێكاران ، دوكانداران ، باوكان ، ئافرەتان ، منداڵان ، قوتابیان ، مامۆستایان ، هاوڕێیان ، یەكان ، دەیان ، سەدان ، هەزاران ، داربەروان ، بنەمێوان ، هێشوەترێیان ، رستەتوتنان ، داروبرەختان ..

لەدووا (ەكە) ی ناسینیشەوە :

كانییەكان ، سەرچاوەكان ، درەختەكان ، كێوەكان ، پیاوەكان ، ژنەكان ، داربەڕوەكان ، گەرماوەكان ، ئاودەستەكان ، كانەبەردەكان ، رەزەترێیەكان ، كێوەبەرزەكان ، بینەرەبەرێزەكان ، گوێگرە ـ خۆشەویستەكان ، یەكەمیش : كەسانێك ، بەهەشتانیك ..

ب ـ (ات) بەشێوەكانیەوە كەمەو لەعەرەبیەوە داكەوتووەر وەك : تەشكیلات ، دێهات ، میوەهات ، سەوزەوات ، حاسڵات ، واریدات .

ج ـ (ەها) شێوە فارسییەو كەمیشە :

دەها ، سەدەها ، هەزارەها ، چەندەها جار ، ساڵەهای ساڵ .

د ـ (گەل) :

ئەم نیشانە زۆرتر لەناوچەكانی سنەهاوە ، وەك :

پیاوگەل ، ژنگەل ، كورگەل ، كچگەل ، نێرگەل ، مێگەل ، كەرگەل ، بەرخەگەل ، كارەگەل ، بزنەگەل ، گاگەل ، كەرەگەل ، ئەسپابگەل ..

هـ ـ (ینه) لەدۆخی بانگ هێشتن‌دا ، ئەگوترێ :

برایــنــه ، برادەرینه ، کوردینه ، هەڤاڵینه ، هاورێینه ، خزمینـه ، کـوڕینـه ، خوشـکینه ، پیـــاوینه ، ژنینـه ، خەڵکینـه ، گوێگرینه .. هەڵۆینه ، هەروەها هێندێ ووشه هەن یەکەمجار بۆچەند دانەیەك دانراون و واتایان کۆیه ، وەك :

ئێڵ ، خێــل ، هـۆبه ، هۆز ، تیـره ، نـەوە ، نەتـەوە ، گـەل ، کۆمـەڵ ، عەشـیرەت ، خـــەڵك ، میللـــەت ، بـــەرە ، رەوە ، پـــۆل ، چین ، کاروان ، کۆڕ ، پێڕ ، سوپا ، لەشکر ، لق ، تیپ ، چەپکە ، دەسته ، کورزە ، تایەفه ، تاقمه ، بەسته ، تەن ، دەرزەن ..

کۆبوونەوەی نیشانەکان :

کەنیشانەی ناساندن‌و کۆو خێویەتی‌و بکەری ، کۆبوونەوە ، بەم‌شێوە ریزدەکرێن :

ووشه	نیشانەی ناساندن	نیشانەی کـۆ	راناوی خێوی	راناوی بکەری	لەرســتـەدا :
خانـوو	ەکــه	ان	ت	م	خانووەکانتم دیت .
خانـوو	ەکــه	ان	م	ت	خانووەکانمت دیت .
کــوڕ	ەکــه	—	تان	م	کورەکەتانم ناردەوە .
کــوڕ	ەکــه	—	مان	ت	کورەکەمانت ناردەوە .

باسی پاڵوو ی راستەوخۆو بەیاریدە :

ئیزافه (اضافة) بریتی‌یه لەپاڵدانی ووشەیێك بەووشەیێکی تـرەوە بۆ دیاری‌کردنی لایەنێکی ووشەی یەکەمیان ، ئەوسا بەووشــه دیارکـەرەکه ئەڵێن « پاڵووی لەسەرئەوە ئەم‌جۆره » پاڵووە دوو جۆره :

یەکەم ـ پاڵووی ڕاستەوخۆ :

هێندێك ڕێزمانی لایان وایە پاڵدانی ڕاستەوخۆ هەرچۆنێك بێ ناوی لێکدراوە ، بەڵام لەڕاستیدا هەریەك لەدوو ووشەکە واتای خۆیان هەیەو ناوی لێکدراو ناونیـن بۆ یەکشت ، جا پاڵـووی ڕاسـتەوخۆ لەمچەند شوێنانەدا ئەبێ :

أ ـ ڕاناوی لکاو پـاڵووی ووشـەی تـر بێ ، بـەڵام لـە شیکردنەوەدا پاش گرویێ ئەخرێ ، چونکە ڕاناوەکە نموودی ئەوەی نیە « ئاوڵناو »ی بـۆ بگوترێ ، وەك :

سەرم بەردە ٠ خانووەکەمانت دیتووە ٠ لەڕێگەیدا بووەستە ٠ماڵیان ئاوەدان بێ ٠ چاوت تێکچوۆە ٠ کارتان ڕاست بێ ، هەموومان هاتین ٠

ب ـ ووشەی ناوی ، ئاوڵناوی (صفة) ڕاناوی نیشاندان (ئەم ، ئـەو) بێ ، وەك :

ئەمکوڕەت نەدیوە ٠ ئەوڕەوشتەم پێ جووانە ٠ ئەونووکە قەڵەمە سفتە ٠ ئەمچنراوەیە ٠ ئەوقژ لوولەیە ٠ ئەوناردنـە ، ئـەوزاخاوە ٠ ئەوشێواوەیە ٠ ئەوهۆنراوە ٠ لەمسەر (لەئەمسەر) ٠ بەو (بەئەو) خووایە ٠ بەمجۆرە ، ئەوشاخە ٠

ج ـ جێکاتو ژمارەو ناو ، پاڵووی یەکتری بن ، وەك :

ژوور سەرت بگەڕێ ٠ لەکەن منی دابنێ ٠ لەگەڵ گەچدا بیگرەوە بەگ کەسدا مەچۆ ٠ لەناو خەڵکدا ٠ پێش بڕیاردان ٠ پاش نان خواردن ٠ دووا نیوەڕۆ ٠ زۆر کەس ، کەم جار ، چەند ساڵ ئەبێ هیچ شکم نیە ، دوو میروولە ، شەش کەس ٠ لەسـەر زەوی ، لـەبن تۆ ٠ ئەشـتووانرێ ئەمجۆرانە بەر (ناویلێکدراو) بخرێن ٠

دووەم ـ پاڵناوی بەیاریدەی (ی) :

هەمووجۆرە ووشەیێك جگە لەمزمان بەناوندی پیتی (ی) دەبێتە پاڵوو بەیەکێك لەم دوو ڕێچکەیە :

أ ــ ووشەی دووەم پەرتێك یان لایێك ٠٠ بێ لەووشەی یەکەم ، وەك :

گەڵای درەخت ٠ خاکی وەڵات ٠ گەلی‌کورد ، قەدی‌چیا ، باوکی هەورام گزگلی مازوو ، جەوتی بەڕوو ، سەردانی خــزم ، گــەرەکی چووارباخ پێشوازی میوان ٠ گرتنی کەلێنێك شتنی دەدان ٠ خۆشی سالی پار ٠٠

ب ــ ووشەی دووەم سیفەتی ووشەی یەکەم بێ ، وەك :

کتری ستێل ، جامی فافۆن ٠ شریتی پڕ ، ئاسنی ســارد ، قســەی نەستەق ٠ خۆراکی پوخت ٠ ماستی مەییو ٠ قسەی ســاغ ٠ زولفی خــاو گلۆپی کارەبا ٠ بولبولی خۆش نــەوا ٠ ســوخمەی ئــاڵ ٠ رەنــگی زەرد ، رێوییەکی گەڕاو ، شێرێکی هۆشیار ٠ دەروێشێکی مارگر ٠٠٠ دروستکراوی بەکەڵك ٠ بینەری بەرێز ٠ گوێگری هێژا ٠٠٠

پاڵوو و نیشانەکان :

هەرچی پاڵووی راستەوخۆیە لەگەڵ نیشانەکاندا وەکو ناوی لێکدراوە پاڵووی بەیاریدەی (ی) یش وەکو ژێرەوەیە :

١ ــ لەگەڵ نیشانەی « ەکە » دا :

أ ــ ئەونیشانە دەخرێتە دووا ووشەی یەکەم (پاڵەکە) ، وەك :

کورەکەی وەستا حەمید ٠ ماینەکەی کوێخا مەجید ٠ هاوڕێیەکــەی سالآنت ، درەختەکانی وەڵات ٠ منداڵەکانی دێهات ٠ هۆدەکەی نوستنت ٠

ب ــ هەروەها دەخرێتە دووا ووشەی دووەم (پاڵووەکە) ، وەك :

چینی دیوارەکە ، حەوزی دێیەکە ٠ سەرچاوەی ئاوەکە ، کانیی ناو باخەکە ٠ زرینگەی سەعاتەکە ٠ قەدی چیایەکە ٠ خەڵکی دێیەکان ٠ بەردی شاخەکان ٠ باڵە تیژەکانی ٠٠ دەنگە نەرمەکەی ٠ ئاوە سازگارەکەی ٠ پەڵە تووتنەکەی ٠

٢ ــ نیشانەی (ێ ، ێك) ی تاکیەتی ، دەخرێتــە :

أ ــ دووا ووشەی یەکەم ، وەك :

کاتێکی خۆش ٠ بەدڵێکی شاد ٠ گەلێکی کۆن ٠ وەڵاتێکی شاخاوی ٠ کابرایێکی دەوڵەمەند ٠ پیاوێکی بەسامان ٠ گەشتێکی سەرچنار چیــایێکی بڵیند ٠ سەعاتێکی سەرمێز ٠ تاکسیەکی‌لادا ٠ ڕێوییێکی فێڵباز ٠

ب ـ دەخرێتە دووا ووشەی دووەم ، وەك :

مەڕی ئاغایێك ، دەنکە جۆیەك · هاوڕێی سالێك · قەراخی چەمێك . هاوسەری چلسالێکم · خەیالی سەفەرێکم هەیە ·

وورد بوونەوەییێك :

لەمەوبەر پیتی « ە » ش بەلامەوە هوییێکی پالدان (ئیزافە) بوو کاتێك پالووەکە ناسراوی (ەکە)و (ئەم ، ئەو) بێ ، وەکو : پەتووە نەرمەکە ، یا ئەم پەتووە نەرمی هیمن نیە · بەلام بۆ ڕێکخستنی باری ڕێزمانەکە ، باش وایە پیتی « ە » لەهوموو دۆخێکدا لەگەل جووت ووشەدا ، ناوی لێکدراو پێك بهێنێ ، لەبەر ئەوە لەمەوپێش نموونەی : ئەمگولـە زەردەیەو هاوینە هەوارکە ··· مان بۆ ناوی لێکدراو بەناوندی « ە » هێناوەتەوە ·

خستنەگەل (العطف) ، یان پالووی بەیاریدەی (و) :

هەموو جۆرە ووشەیێك بەهۆی پیتی (و) دەخرێتە گەل یەکتر وەك : حەمەو مەحموود · ئازادو نەوزاد · بەیانیو ئێوارە · سەرو مال نەدارو ساماندار · ئاشەوانو شاگردەکەی · میرو بەردەستەکانی نالیو وەفایی · کورسیو مێـز · پاشو پێش · خـواردنو نوسـتن · چـوونو هاتنـەوە ·

ناوی ڕەگەلخراوو نیشانە :

نیشانەکان دەچنە دووا ناوەکەو پالووە کەشی وەکو ژێرەوەو :

١ ـ (ەکـە) :

کورسیو میزەکە ، کورسییەکەو میزەکە ، بازارو کۆلانەکە ، بازارەکەو کۆلانەکە ·

٢ ـ (ێك) :

کورسیو میزێك · کورسییەکو مێزێك · بازارو کۆلانێك · کۆلانێکو بازارێك ··

٣ ـ (ان) :

کورسیو مێزان · کورسییانو مێزان ، بازارو کۆلانان · بازارانو کۆلانان بەتێکەلیش :

کورسیو میزەکان ، کورسییەکانو مێزەکان • کورسییەکەو مێزێك •
کورسییەکەو مێزان ، کورسییەکەو مێزەکان • بازارەکەو کۆلانێك بازارێكو
کۆلانەکە • بازارێكو کولانەکان • • •

ئەشتووانین زاراوەی (پالووی بەیاریدەی) « و » بۆ بەکار بهێنین • بەدووا یەك داهاتنی پالوو (مضاف الیه) :

هەردوو جۆرە پالووەکان بەدووا خۆیانو بەدووا یەکتریدا دێن ، وەك :
ئەوهەموو بەردە ووردو درشـــتانەی ناو خـــڕو چەمو ڕۆوبـارەکان
ئەوبەرهەمە زۆرو باشەی کشتوکالی ئەمسال • شـنەی سـێبەری داری
گوێزو توو دەسرێ ئارەقی ڕێبواری ماندوو •• بلەی خووا مرادی دۆلی
بناوێنی • گەشتێکی هاوینە هەواری دۆلی هورمێ ئاوە ساردەکەی سەرچاوەی
زەلم • ماسی ی گزمە شینەکەی سەراوی سوبحاناغا •

بەسەر گرتنەوەیێك لەسێ بەشدا :

بەشی یەکەم ـ ناو :

أ ـ ناو لەرووی ناوەرۆکەوە سێ جۆرە :

١ ـ ناوی تایبەتی (ناسناو) وەکو :

نەسرین • شێرکۆ • بێستوون • قەندیل • سیروان • تانجەرۆ ••

٢ ـ ناوی ئاسایی ، وەکو :

دایك • کچ • ژن • باوك • کوڕ • مامۆسـتا • شـێر • بـەرد •
گل • ئـاو ••

٣ ـ ناوی کومەل (کۆناو ـ اسم الجمع) • وەك : گەل • میللەت •
هۆبە • خێل •• رابراوە •

ب ـ ناو لەرووی هەبوونەوە دوو جۆرە :

١ ـ ناوی ماددی (بەرجەستە) • وەك :

کەو • دار • گول • ئاسمان • زەوی • مێش • گیا • ئاسۆ •
دەنگ • بـا •

٢ ـ ناوی واتایی (بێجەستە) ، وەك :

خەم ، بڕوا ، هێز ، شەرم ، ترس ، هۆش ، یاد ، بیر ، کەیف .. حەز ..

بەڵام بەشی هەرە زۆریان بەهۆی نیشانەی (ی ، ەتی ، ایی ، ایەتی) وەیە ، وەك :

منداڵی ، پیاوەتی ، دۆستایەتی ، جوانی ، بەرزایی ...

ئەمەش رابراوە .

ج ـ ناو لەرووی پێکهاتنەوە : (سادە ، دارژاو ، داناش ، لێکدراو) باسمان کردووە .

د ـ ناو لەرووی توخمەوە سێجۆرە :

جۆری یەکەم ـ ناوی مرۆڤ :

مرۆڤ نێربێ یامێ سێ باری هەیە :

١ ـ خۆناو (ناسناو)ی تایبەت بەنێر یا بەمێ ، وەك :

سمکۆ ، هیوا ، کامەران ، بەختیار ، نەوزاد ، هێمن ، هۆشیار ، ئاراز ، سروە ، ژیان ، لەنجە ، گوڵناز ، تەلا ، تریفە ، دولبەر ، شاناز ..

٢ ـ نازناوی (لقب) تایبەت بەنێر یا بەمێ ، وەك :

باوك ، باپیر ، مام ، خاڵ ، برا ، کوڕ ، زاوا ، مێرد ، شوو ، خەزوور ، مێر پیاو ، دایك ، نەنك ، پوور ، میمك ، کچ ، خوشك ، بووك ، خەسوو ، ژن ، ئافرەت .

٣ ـ هەندێ پایەو پیشەی تایبەت بەهەردوو لا ، وەك :

خەلیفە ، سوڵتان ، پاشا ، وەزیر ، میرخان ، فەرماندە ، شاریار ، پارێزگار .. ئاغا ، بەگ ، مەلا ، پۆلیس ، سەرباز ، ئاسنگەر ، باخەوان ، راوچی ، پاسەوان ، پینەچی ... لە راستیشدا ئەگەر ئافرەت ئەمجۆرە پایەو هونەرانەی هەبوایە ناوەکانی بەج

بەکار دەهات ، بەیەکسانی ، بۆ ڕێزیش دەگوترێ :

کاکووریا ، هەڤاڵسەدار ، هاورێ ۰۰ جەناب ۰۰ قوربان ۰۰ هەربەو جۆرەش بۆمێ :

کابان ، دایەن ، کەیبانوو ، چێشتکەر ، نانکەر ، تەونچی ، جلشۆر ۰۰ بۆ ڕێزیشیان :

دادەبەناز ، خوشکەهێرۆ ، باجیمینا ، قومریخان ، خاتوشنەست گوڵناز ، دایەپەروین ، خانمگیان ، مەلاژن ، مامۆستاژن ۰۰

٤ ـ پیشەو کارو هونەری یەکسان :

نێرو مێی مرۆڤ لەبەشی هەرەزۆری پیشەو هونەر وئیشو کاردا ناوی یەکسانیان بۆ بەکاردێ وەك :

کرێکار ، جوتیار ، کڕیار ، فرۆشیار ، ماڵدار ، دڵدار ، دوکاندار ، ساماندار ، حەیواندار ، کارگوزار ، دانەر ، نوسەر ، داهێنەر ، وەستا شاگرد ، قوتابی ، مامۆستا ، بەختیار ، هونەرمەند ، خزمەتچی ، توتنەوان بەریوەبەر ، چاودێر ، رابەر ، بەردەست ، بەرگدروو ، گۆرانیبێژ ، بووێژ ، چالاك ، دروستکەر ، پزیشك ، هەڵکەوتوو ، زانا ۰۰

جۆری دووەم ـ ناوی گیاندار :

گیاندار ناسناوی کەمە ، وەك ئەوەی سەگێك یا هەر گیاندارێك بەنموونەی « شڵە ، قوتە ، حەپۆك ۰۰ » ناوبنرێ ، لەبەرئەوە ناوی گیاندار لەرووی توخمەوە دوو باری هەیە :

١ ـ ئاوڵناوی تایبەت بەنێرەو مێیەی گیاندار ، وەك :

گا ، ئەسپ ، یەکانە ، نێری ، بەران ، کەڵەشێر ، سۆنە !۰

مانگا ، ماین ، ماڵوس ، مەڕ ، بزن ، مریشك ۰۰۰ ئەمجۆرە زۆر کەمە ۰

٢ ـ ئاوڵناوی یەکسان بۆنێرەو مێیە ، وەك :

قاز ، مراوی ، چۆلەکە ، کەو ، هەڵۆ ، کەر ، ئێستر ،

سەگ • پشیلە • گورگ • ڕێوی • بەراز • شێر • دەڵەك •
پلینگ • وورچ • کەمتیار • چەقەڵ لەمانە چی گیانداری وورده (جرو جانەوەر) وەکو :

قالونچە • میروولە • سێسرە • مێش • مار • بۆق • قرژاڵ • کرم • ملە ••

باری نێرو مێیەتیان پاش گووێ خراوە • چی درشتیشە کاتێ ویسترا ناوی نێرەو مێیەیان جیا بێ ووشەی نێر • نەڕ • کەڵ ، گوڵ • مێ) لەگەڵ ناوی نیرچکەیان ، هەروا ووشەی (مێ • ما • مادە • ماچە • دێل) لەگەڵ ناوی مێچکەیان لە شێوەی ناوی لێکدراودا بەکاردێ ، وەك :

نیرەکەر • نەڕەدیو • وورچەنێر • جووانەگا • کەڵەگا • کەڵگامیش • گوڵە سەگ گوڵەڕێوی •• ماکەر • ماکەو • کۆترەمێ • شەگەمێ • ئێسترەماچە دێڵە کەمتیار • دێڵەشێرو گوڵەشێر ••

جۆری سێیەم ــ ناوی بێگیان ــ گیان‌نەدار ــ وەك :

شاخ • دەشت • ڕۆژ • شەو • خۆر • مانگ • زەوی • ئاسمان هەور • باران • پووش • گیا • درەخت • تەماتە • بامیە • سێو • هەنار • ترێ • مێو • گلەیی • تووانج • دەست • چاو • ڕەق • قوڕ ••

ئەمانە چونکە لەبارێکی ڕاستەقینەدا نە نێرن‌و نەمێن ناوی یەکسانیان بۆ بەکاردێ وەك : « بەرد » نەنێرەو نەمێ •• هەروەها هەموو ناوی شتی بێگیان چی ناوبراون‌و چی ناونەبراون •

جا ڕەنگە بڵێیت : ئەی ئەوەنیە کرمانجی‌ژووروو وسەروو لەدۆخی ئیزافەدا (ی ، ێ) بۆنێرو (ە ، ا) بۆمێ ، بۆکۆشیان (ێت ، ێن) بەکاردێ‌و دەڵێن :

کوڕێ‌بۆزۆ • کەچاشیرۆ • گایێ بارام • چیلەکاشیرین • هوزانێن وەلاتێدەخۆی بەفراسپی • خەنجەرامن • چێشتاتو • پیتێ بێ‌دەنگ •

لخوندگەهێ دخوێنی ٠؟! لەوەڵامدا ئەڵێم : ئەونیشانانە بۆ پاڵدانن ٠ نەك بۆ جیاکردنەوەی نێرو مێ ی ناراستەقینە ٠ چونکە ئەگەر لەشوێن - بۆنموونە :

(دێوانا یەکەم) بڵێین : (دێوانی یەکەم) یا لەبری (گوتنێ پێشینان) بگوترێ :

(گوتنا پێشینان) هیچ فەرق ناکاو بەهەڵەش دانانرێ ٠٠

بەشیدووەم ـ ئاوڵناو (صیفەت) :

لەبەراییدا گوتمان : ئاوڵناو سێ جۆرە : (رەبەق ٠ سەربەخۆ ٠ راستەوخۆ ، بەیاریدەی «ی» بەڵام لێرەدا بەشێوەیێکی گشتی نموونە بۆ دۆخی سادەیی‌و دارژاوی‌و داتاشی‌و لێکدراوی دەهێنینەوە :

نموونەی ئاوڵناوی سادە ، وەکو :

کورت ٠ درێژ ٠ تەسك ٠ پان ٠ تەنگ ٠ قوول ٠ راست ٠ خووار ٠ چاڵ کەچ ٠ رەق ٠ شل ٠ نەرم ٠ توند ٠ خەست ٠ ناسك ٠ تورت ٠ چیر ٠ تفت ٠ شیرین ٠ ترش ٠ تاڵ ٠ مزر ٠ شۆر ٠ جوان ٠ دەلال ٠ گران ٠ سووك ٠ زۆر ٠ کەم ٠ تەنك ٠ قایم ٠ ئەستوور ٠ باریك ٠ پاك ٠ قرێژ ٠ گەرم ٠ سارد ٠ تەڕ ٠ ووشك ٠ وورد ٠ درشت ٠ زل ٠ مەزن ٠ گەورە ٠ بچووك ٠ لووس ٠ سفت زبر ٠ بەرز ٠ بڵند ٠ نزم ٠ نەوی ٠ گەش ٠ سیس ٠ تازە ٠ کۆن ٠ نووێ ٠ چەوت ٠ پیس ٠ چاك ٠ خەراپ ٠ باش ٠ خۆش ٠ تیژ ٠ چوست ٠ سست ٠ رەش ٠ سپی ٠ شین ٠ سوور ٠ زەرد ٠ کەسك ٠ سەوز ٠ مۆر ٠ قرمز ٠ بۆر ٠ تژی ٠ پڕ ٠ بۆش ٠ بەتاڵ ٠ ئاسان قورس ٠ زرینگ ٠ زیرەك ٠ دوور ٠ نیزیك ٠ دارژاویش وەکو : زەردێنە ٠ رووناك ٠ گەرما ٠ دێرین ٠ رابراوە ٠ داتاشیش وەکو : رەقەن ٠ رەشکەڵە ٠ ئاسنگەر ٠ چوتیار ٠ بەختیار ٠ -بڕوانە ناوی داتاشراو ، بەشێکیان لەم جۆرەن -

بۆ لێکدراویش پێویستە لەگەڵ ووشەیەکی ناویدا بێ وەکو :

سەرخۆش ٠ سمخر ٠ دڵپاك ٠ كە لەباسی (ناوی لێكدراودا) گوزەشت ٠

ئەمانە پلەی چەسپاون ٠ بۆ پلەی بەراوردیش پاشبەندی (تر) ی دەخرێتە دووا : چەوتتر ٠ باشتر ٠ زەیرەكتر ٠٠٠ بۆ پلەی باڵاش پاشكۆی (ترین) وەك : گەورەترین ٠ رەشترین ٠ دوورترین ٠٠

زانرویشە : ووشەی (تر) و (دی) وەك جۆرە سیفەتێك بەیەكسانی لەشووێن یەكتری بەكاردێن : ساڵێكی دی ٠ جارێكیتر ٠ دوژێكی دی شەوێكی تر ٠ كورێكی دی پیاوێكی تر ٠ دەشكوترێ :

جارێكی دیكە ٠ باسێكی دیكە ٠٠ بەڵام خەڵكی سلیمانی هەر (كە) یەكەی لێ ئەهێڵنەوەو دەڵێن :

هەلێكیكە ٠ تاوێكیكە ٠ نەختێكیكە ٠ كەمێكیكە ٠ برێكیكە ٠٠٠

هەروەها ووشەی (وا ، وەها ، ئاوها) سیفەتن : چەند ساڵی وا ، چەند كەسی ئاوا ، چەند برادەری وەها ، چەند رەفیقی ئاوها ٠٠

بەشی سێیەم ـ ژمارە :

ژمارە لەروویكی گشتییەوە دوو جۆرە :

جۆری یەكەم ـ ژمارەی بنجی

ژمارەی بنجی پێكهاتووە لە :

١ ـ ژمارەی سادە :

لەیەكەوە تا دەش ، لەگەڵ : بیست ٠ سی ٠ چل ٠ سەد ٠ هەزار ملوێن ٠

٢ ـ ژمارەی دارژاو : پەنجا ٠ شەست ٠ حەفتا ٠ هەشتا ٠ نەوەد ٠

٣ ـ ژمارەی لێكدراو : كە ئەمانەن : (٢٠٠) تا (٩٠٠) ، هەروا : (٢٠٠٠) تا نۆهەزار ،(١١) هەزار تا (١٩٠٠٠)، بیستهەزار تا (٩٠٠٠٠)، دووسەدهەزار تا (٩٠٠٠٠٠) هەر بەو جۆرەش یەكانو دەیانو سەدانی ملوێنان ٠

٤ ـ ژمارەی بەستراو بەیەكەوە بەهۆی (و) ، وەك :

بیستویەك تا بیستونۆش ، ٣١ ـ ٣٩ ، چلویەك تا ٤٩ ش هەروا

بـڕۆ : ٥١ ، ٥٢ ، ٦١ ، ٦٨ ، ٧١ ، ٧٣ ، ٧٩ ، ٨١ ، ٨٣ ، ٩١ ـ ٩٩

سەدویەك • (١٠٢ ـ ١٠٩) ، سەدسێزدە ، سەدوبیستو نۆ •••

تێبینی :

١ ـ ئەو ناوەی دەکەوێتە دوا ژمارەکە پاڵوی راستەو خۆیە وەك : شازدە • موبەریدە • سەدو پەنجا دینار چلو هەشت کەس •

٢ ـ ئەوناوەی دەکەوێتە دووا پیوەر ، یا ژمێرەر ، یاکێشورەکە بـــە (جیاکەرەوە) دائەنرێ وەك : هەژدە گلۆز جگەرە دووسەد دانـــــە مووشاربڕ ، نۆســـەد کیسە چیمـــەنتۆ ، بیست دەرزەن بزمــــار •

ژمارەی پنجیو نیشانەکانی :

١ ـ (ان ، ەها) ی کۆ : لەمەو پێش باس کراوە •

٢ ـ (ەکە) ی ناسین : بەڵام بەزۆری دەچێتە پاڵ ئاوڵی ژمارەکە ، وەك : چوارسەدەکە • چوارنەفەرەکان • سێخانووەکە • سیژوورەکە ••

٣ ـ (ێك) ی تاکیەتی ، وەك :

دوسێیێك • سێچوارێك • دەپانزەیێك • چەندسەدێك دەبن ••

٤ ـ (ەم ، ەمین ، هەم ، هەمین) • بـۆ پلەی بەراورد (ئەم)و بۆ پلەی باڵان (ەمین)ی ، لەگـەڵ دەخـرێ ، وەك : دووەم ، هەشـــتەم ، چواردەهەم ، یەکەمین • سێیەمین • سێزدەهەمکەس • یەکەم ، سێیەم • سەدەهەم بیستوشەشەم • ڕێککەوتنی چلو هەشتەم ••

جۆری دووەم ـ ژمارەی کەرتی :

ژمارەی کەرتی دوو شێوەی هەیە :

١ ـ کەرتی ئاسایی :

ئەمکەرتە بۆ یەك پەرت بەلێکدانی ووشەی (یەك) پێکدێ لەژمارەکانیان، بەپێچەوانەوە بەلێکدەرو لێکدراو دەگوترێ (ســـەرە) و (ژێـرە) وەك :

١/٢ یەكلەدوو (نیوە) ، ١/٣ یەك لەسێ (سێیەك) ، ١/٤٠ (چلیەك)

بۆ زیاتر لـــەپەرتێکیش چەندت بوێت ئەوەندە ئەخەیتە شـــوێن ووشـــەی (یەك) و دەڵییت : ٢/٣ دوو لەسێ ، ٥/١٨ پێنج لەسەر هەژدە ••

٢ ــ کەرتی دەیی :

مەبەست کەرتی دەیی‌و کەرتی سەدی‌و کەرتی هەزاری‌یە ... هتـد

کەرتی دەیی بەم شێوە دەنووسری‌و دەخوێنرێتەوە :

١و٠ سـفر ژمارەی تـەواوو لـە دەدا یـەك ، ٨و٢ دوو ژمـارەی تەواوو لەدەدا هەشت ، ٧٥و١٥ پازدە ژمارەی تەواوو لەسەددا حەفتاوپێنج ١٨و٨٣ هەژدەو لەسەددا هەشتاوسێ .

٢٥ر٧٥٠ بیست‌وپێنج ژمارەی تەواوو لەهەزاردا حەوتسەدو پەنجا .

١٣٨ر٨٥٠ سەدو سی‌وهەشت‌و لەهـەزاردا هەشتسەدو پەنجـا .

ڕێژەی سەدیش :

١٪ لەسەدایەك ، ٨٥٪ لەسەدا هەشتاوپێنج ، ٩٩٪ لەسەدا نەوەدو نۆ

ئەم چەند خاڵانە سەر بەبیرکاری‌یەو ئێرە شووێنی نیە ، چونکە ژمـارە لەبیرکاری‌دا زانستێکی ناسراوی سەربەخۆی گرنگەو لەهەموو قۆناغەکاندا لەگەڵ زانستی ئەندازەدا دەخوێنرێن .

دەرگای سێیەم ووشەی فرمانی :

ووشەی فرمانی پینج بەربەشی هەیە : (چاوگ ئاوڵکەر . ئاوڵکارا . ئاوڵکراو ، فرمان) وەکو بەریز دێن :

چەشنی یەکەم ــ چاوگ (المصدر) :

چاوگ بریتین لەو ووشە فرمانیانەی کۆتابیان بەیەکێك لە : (ان . ین . وون . تن . دن) هاتووە .

ئەوچاوگانە سێ باریان هەیە ، وەکو باس دەکرێن :

جۆری یەکەم ــ چاوگی سادە :

چاوگی سادە ئەو ووشە فرمانیانەن هیچ پێشـگرو پاشـگریان پێـوە نەبێ ، وەك : چوون . گێران . برین . ناردن . کەوتن ..

جۆری دووەم ــ چاوگی دارژاو :

ئـەم پێشگرانە : (هەڵ . دا . ڕا . پێ . تێ . لێ . پێك . تێك . لێك . پێـوە . تێـوە . پێـدا . تێدا . پێرا . پێهەڵ . تێهەڵ . ڤە . وە .

رۆ · ڕێ · وەڕ · لا ··) لەگەڵ پاشگری (ەوە) دا چاوگە سادەکان ئەکەن بە چاوگی دارژاو ، وەك : هەڵچوون · داگێران · تێبڕین · تێهەڵکەوتن ·· ئێمە ئەم دوو جورە بەیەکەوە ئەنوسین ·

جۆری یەکەم و دووەم ـ چاوگی سادەو دارژاو :

أ ـ لەچاوگی (ان) دار :

ئایسان · هەڵایسان · ئاوسان · ئاڵۆزان · ئێشان · ئاڵان · ئاژوان · بڕان · هەڵبڕان · بڕانەوە · بوورانەوە · برژان · برژانەوە · بریقانەوە · بریسکانەوە · پووان · پێچان · هەڵپێچان · پێچانەوە · پاچین · هەڵپاچین · داپاچین· پچڕان· هەڵپچڕان ·پچرانەوە ·پاڕانەوە· پڕوان· هڵپڕوان· پڕووزان· پڕژان · پسان · هەڵپسان · پسانەوە · پژان · پیشان ·

تووانەوە · تاسان· تۆران · ترسان · ترازان· تکان· جووڵان ·جوولانەوە . جمان · چزان · چزانەوە · چۆرانەوە · چریسکانەوە · چرقان · هەڵچرقان · چەوسانەوە · حەوانەوە · حەسانەوە · خووسان · خووسانەوە · خشان · ڵێخشان · خولانەوە · هەڵخەڵەتان · خوران · دان · هەڵدان · دادان · لادان · بادان · لێدان · لیکدان · وێدان · تێڕادان . تیۆردان · تێهەڵدان · دانەوە · هەڵدانەوە · دادانەوە · لیکدانەوە · دران · هەڵدڕان · دۆڕان · دزان ـ خۆشنەویستن ـ دێران · جۆشان · درەوشانەوە · دووان · دوواندن · ڕو وان · ڕووانەوە · ڕازانەوە · رژان · هەڵڕژان · داڕژان · ڕشان ؟ ڕشانەوە · ڕووشان · ڕمان · ڕوخان . زان · زڕان · زورانەوە · سووڕان · هەڵسوڕان · سووڕانەوە · سازان · سانەوە · ژیان · ژیانەوە · ژان · ژاکان·سووتان· شیان· شێوان ·شێلان· شکان · شکانەوە · شڵقان · فریوان · هەڵفریوان · قپان · قرتان · سووتان· فەوتان · قلێشان · کڕان · کڕانەوە · کژانەوە · کشان · ڕاکشان· کشانەوە· سوتانەوە · کێشان · هەڵکێشان · داکێشان · ڕاکیشان · هەڵکێشانەوە · کۆشان · تێکوشان · کوڵان · کێڵان ·کێلانەوە · کولانەنەوە · گان ·گووان· گەشانەوە · گەڕان· هەڵگەڕان· گڕان· هەڵگران· لێگەڕان· تێگەران· گەڕانەوە ·

هەڵگەڕانەوە · گۆڕان · گێڕان · گێڕانەوە · گریان · گونجان · گیرسان · داگیرسان · گیرسانەوە · لووان · لکان · لان (بلێ مەلێ) لارانەوە · لەوەڕان · مان · دامان · تێرامان · مانەوە · مۆڵان · دامەزران · نان · هەڵنان · دانان · لێنان · تێنان · لێکنان · پێوەمان · نانەوە · داناوە هەڵنانەوە · نووسان · پێوەنووسان · نووان · ڕانواندن نوشتانەوە · هێنان · هەڵهێنان · داهێنان · ڕاهێنان · هێنانەوە · داهێنانەوە · وێران · پێوێران · وەستان · داوەستان · ڕاوەستان · وەستانەوە · هەڵوەشان ·

چاوگی (ون ، ین) دار :

بوون · هەڵبوون · پێوەبوون · دابوون · چوون · هەڵچوون · دەرچوون · پێکچوون · تێکچوون · لاچوون · پیداچوون · تێراچوون · تێهەڵچوون · ڕۆچوون · چوونەوە · تیهەڵچوونەوە · پێداچوونەوە · ئاخنین · هەڵاخنین · بڕین · هەڵبڕین · دابڕین · بڕینەوە · بارین · داباڕین · بوورین · بوژین · بەخشین · بەزین · دابەزین · هەڵبەزینەوە · بینین · بینینەوە · پچڕین · هەڵپچڕین · داپچڕین · پچڕینەوە · پەڕین · هەڵپەڕین · ڕاپەڕین · تێپەڕین · پەڕینەوە · پرسین · لێپرسینەوە · پرژین · هەڵپرژین · پۆشین · داپۆشین · توانین · تەنین · تەنینەوە · تەپین · تۆپین · تەزین · تاشین · داتاشین · تەقین · هەڵتەقین · تەقینەوە · هەڵتۆقین . تەکینەوە · جووین · جووینەوە · جنین · هەڵجنین · چنین · هەڵچینین · چنینەوە ە چەمینەوە · ڕاچەنین · چەقین · تێهەڵچەقین · خەسین · خزین · ڕاخزین · دڕین · هەڵدڕین · دادڕین · دروین · دوورین · دروینەوە · دوورینەوە · دزین · دزینەوە · دۆزین · دۆزینەوە · دەمین · دۆشین · ڕۆیین · ڕەوینەوە · ڕنین · داڕنین · ڕنینەوە · ڕزین · داڕزین · سووین · سووینەوە · سڕین · سڕینەوە · سەپین · سەپاندن · زانین · ژین · ژینەوە · ژەنین · داژەنین · شۆرین · فڕین ·

هەلفرین • قەلْشین • قولین • هەلّقولین • کڕین • کڕینەوە • کولّین •
کۆلین • هەلکولین • لێکولینەوە • گەیین • پێڕاگەیین • گووشین •
ڕاگووشین • گەزین • گەوزین • گۆڕین • گۆڕینەوە • گەنین •
لارزین • هەلّەرزین • لەقین • مالین • مایین • مژین • هەلمژین • نووسین •
نووسینەوە • ناسین • ناسینەوە • نازین • نالین • وەرین • هەلوەرین •
وەشین • داوەشین • کەنین • پێکەنین • هاڕین •

چاوگی (تن) دار :

ئاژاوتن • ئاخاتن • بێژتن • دابێژتن • بێژتنەوە • بزوتن •
بزووتنەوە • بزاوتن • بزاوتنەوە • بژارتن • هەلبژارتن • بەستن •
هەلبەستن • دابەستن • بەستنەوە • بیستن • بیستنەوە • پەستن •
پەستنەوە • پەرستن • پاراستن • پشلوتن • پشکوتن • پالاوتن • چێشتن •
خەوتن • خستن • هەلخستن • داخستن • ڕاخستن • خستنەوە •
خواستن • داخوازتن • داشتن • هەلداشتن • ڕستن • ڕستنەوە • ڕشتن •
هەلڕشتن • داڕشتن • ڕۆیشتن • ڕۆیشتنەوە • شتن • شتنەوە •
ژنەوتن • قەلاشتن • قەلاشتنەوە • قۆشتنەوە • کەوتن • هەلکەوتن •
داکەوتن • ڕێکەوتن • لاکەوتن • تێکەوتن • تێهەلکەوتن • گوتن • پێگوتن •
گوتنەوە • پێگوتنەوە •

کوژتن • گەیشتن • پێگەیشتن • تێگەیشتن • گەیشتنەوە • گەزتن •
گرتن • هەلگرتن • داگرتن • ڕاگرتن • پێگرتن • پێك گرتن • تێگرتن •
گرتنەوە • هەلگرتنەوە • گوواستن • گوواستنەوە • دانیشتن • ناشتن •
ڕێماشتن • میزتن • هەلمیزتن • نیشتن • هەلنیشتن • دادیشتن • ناشتن •
ناشتنەوە • نوستن • نوستنەوە • هاتن • هەلهاتن • داهاتن • ڕاهاتن • پێداهاتن •
پێراهاتن • پێك هاتن • تێهەلهاتن • هاتنەوە • ڕاهاتنەوە • هێشتن •
داهێشتن • هێشتنەوە • هاویشتن • هەلهاویشتن • ووتن • ووتنەوە •

چاوگی (دن) دار :

بردن · ڕابردن · لابـردن · بردنـەوە · بـواردن · هەڵبـواردن · ڕابواردن · چاندن · داچانـدن · چانـدنەوە · خـواردن · خواردنەوە · خایاندن · خوێنـدن · خوێندنەوە · دەلاّنـدن · سـەندن · لێسەندن · ساندنەوە · ستاندن · ستاندنەوە · سپاردن · ڕاسپاردن · هەڵسەنگاندن · شاردنەوە · ژماردن · ژماردنەوە · قەبلاندن · هەڵقەندن · هەڵکەندن · داکەندن · کردن · هەڵکردن · ڕاکردن · ڕۆکردن · لێکردن · تێکردن · پێوەکردن · کردنەوە · لێکردنەوە · تیککردنـەوە · مـردن · دامـردن · ناردن · · ناردنەوە ···

جۆری سێهەم چاوگی لێکدراو

هێندێ چاوگ بەلێکدان لەگەڵ هێندێ ووشە ناوی تایبـەتی واتایان تەواو ئەبێت . بەشی گرنگیان دەخەینە ڕوو بەدوو ڕێوچکە :

یەکەم ـ ووشە × چاوگ لەم چەند خالاّنەدا :

ا ـ لەگەڵ چاوگی (بوون) دا :

گەورەبوون · بزربوون · ئاوا ـ پەیدا ـ باش ـ پان ـ پتر ـ پڕ ـ توند · تەڕ ـترش ـ تەواو ـ جوان ـ چاك ـ چەور ـ حاڵی ـ خاڵی ـ خۆش ـ خڕ ـ ڕەق ـ دروست ـ ڕیز ـ زەرد ـ زۆر ـ زیاد ـ سەوز ـ سارد ـ سوار ـ سووك ـ ساز ـ شل ـ فێر ـ قەڵس ـ کز ـ کون ـ کاس ـ گەرم ـ گوم ـ وورد ـ لووس ـ دەر ـ بەر ـ تووش ·

ب ـ لەگەڵ (بوونەوە) داوەك : خڕبوونەوە ··

کۆ ـ گرد ـ گەرم ـ سارد ـ نەرم ـ شل ـ ئاشت ـ پڕ ـژیـر ـ نووێ ـ تازە ـ روون ـ خەبەر ـ ڕاست ـ خوار ـ نیزیك ـ جیا ـ گەش ـ پاك ـ خاوێن ـ خەبەر ـ خاو ـ سوور ـ ساغ ـ بەر ·

ج ـ لەگەڵ چاوگی (کردن)دا ، وەك : ئاوکردن ··

ئاوا ـ با ـ بار ـ بزر ـ بـۆن ـ بانگ ـ پان ـ پەیدا ـ خۆش ـ تۆقە ـ هتـد ··

د ـ لەگەڵ چاوگی کردنەوەدا ، وەك : گردکردنەوە ..

کۆکردنەوە ـ خڕ ـ نوێ ـ چاو ـ روون ـ ساغ ـ دەور ... ـ هتد ..

هـ ـ لەگەڵ چاوگی (گرتن ، گرتنەوە) دابڵێ :

ئارامگرتن ـ ڕێز ـ قەدر ـ خۆ ـ بەر ـ گوێ ـ خاتر ـ دڵ ـ بار ـ دەق ـ دەست .

جێ ـ دەور ـ سەر ـ گرێ ـ وێنە ـ لایەن ـ کەڵك ـ بێزو ـ یەك ـ پشت .. هەربەوجۆرەش : قسەگرتنەوە ـ خۆ ـ وێنە ـ ڕەنگ ـ خوو ـ دەست ...

و ـ لەگەڵ چاوگی (دان) دا :

ئاودان . ئەنجامدان ـ ئازار ـ بۆڕ ـ بڕیار ـ باز ـ بەر ـ بەیانی ـ تووڕ ـ تاو ـ تل ـ تەفرە ـ پشوو ـ بەڵێن ـ بانگ ـ پەنا ـ پێشمان ـ پەلە ـ جەب ـ جنێو ـ جار ـ جۆش ـ دڕ ـ دەم ـ دەنگ ـ دیاری ـ دەر ـ ڕوو ـ ڕێ ـ ڕێگە ـ سووڕ ـ سەر ـ سوێند ـ سەرسم ـ فوو ـ فڕێ ـ فووت ـ قاو ـ کۆڵ ـ کول ـ گڕ ـ گرێ ـ گەلە ـ گەسك ـ ماوە ـ ئاوڕ ..

هەربەوجۆرەش :

بادانەوە ، بەردانەوە ـ دڵ ـ ڕەنگ ـ خێر ـ وەرد ـ دەنگ ـ شۆق ـ تێشك ـ قەرز ـ سڵاو ـ وەڵام ـ چوواب ـ سەررا ـ گڵ ـ پاڵ .

ز ـ لەگەڵ چاوگی (کەوتن و خستن) :

دەستکەوتن ، سەرکەوتن ، دەرکەوتن ، پێشخستن ـ پاش ـ دووا ـ پاڵ ـ ڕێك ـ یەك ـ فریا ـ ناوك ـ پەك ـ چاوپێکەوتن ـ بیرکەوتنە ، یادخستنەوە . دوور ـ نیزیك ـ بەراست ـ بەدرۆ ...

ح ـ لەگەڵ چاوگی (هاتن و هێنان) دا :

دەرهێنان ـ روو ـ ناو ـ دەست ـ کۆتایی ـ واز ـ بەخەبەرهاتن ـ بەکار ـ ژن ـ سەرە ـ گەرم ـ دووایی ـ بیرهاتنەوە ، بیرهێنانەوە .

ط ـ لەگەڵ چاوگی (خواردن ، خواردنەوە) :

زۆرخواردن ـ تیر ـ سوێند ـ بار ـ جۆش ـ نان ـ سوو ـ خەفەت ..

ئاوخواردنەوە ـ چا ـ قسە ! ـ پێش ـ رق .

ی ـ لەگەڵ (چوون) دا :

لەبیر چوون ـ لەچاو ـ لەیاد ـ لەکیس ـ لەخۆ ـ لەناو ـ لەسەر ـ لەبەر .

ك ـ لەگەڵ چاوگی (بردن) دا :

ناوبردن ـ دڵبردن ـ گومان ـ شك ـ پەنا ـ مێشك ـ رۆ ـ بەرێوە ـ

دەر ـ منەت ـ هێرش ـ لەچاو ـ لەناو ـ گرۆبردنەوە ـ خەوبردنەوە .

ل ـ لەگەڵ چاوگی (برین ، برینەوە)دا :

دەست ـ قسە ـ رەز ـ مارە ـ نرخ . شووشە ـ ئاسن . تەل ـ سەر .

م ـ لەگەڵ چاوگی (گۆڕین ، گوڕینەوە) دا :

خۆگۆڕین ـ بار ـ دڵ ـ دەست ـ جێ ـ شووێن ـ ناو ـ دەنگ ـ

ڕەنگ ـ سەر ـ قسە ـ بیر . باوەڕ ـ وێنە ـ ڕێ ـ جێگوڕینەوە .

شتگۆڕینەوە ..

ن ـ لەگەڵ چاوگی هەمەرەنگدا :

ڕقهەستان . خۆشویستن . بانگهێشتن . چاوپۆشین .

هەواڵپرسین ـ چلمسڕین . خۆگووشین . جێڕاخستن . دەستڕۆشتن .

خوشتەن . شەیتان . پێکەنین . ئاواداشتن . ماڵ گووازتنەوە .

دووەم ـ چاوگ × ووشە ، وەك :

بوونەپیاو ، بوونە ـ وەستا ـ شاگرد ـ خزم ـ ناسیاو ـ ئاشنا ـ

چوونە ـ کن ـ لا ـ سەر ـ بن ـ ژیر ـ یەك ـ دەر ـ پێش گرتنە ـ

خۆ ـ باوەش ـ دانەبەر ـ کردنە سەر ، کردنەبەر ـ دەر کەوتنە ـ دەر ـ

خۆ ـئیش ـ کار ـ قسە ـ گەر ـ لا .

گەیشتنە : جێ ـ لا ـ کن ـ سەر ـ ماڵ ـ شار ...

خستنە ـ : دەر کن ـ .. هاتنەدەر هاتنە ـ لا ـ کن ـ مێ ـ

هاویشتنەسەر ، ناردنەلای ، نیشتنەسەر ـ بردنەلای ..

جیا کردنەوەی ووشەی لێکدراو لەتەواوکەری ـ فرمان

بۆ جیا کردنەوەی چاوگی لێکدراو لەچاوگی سادەو دارژاو ٠

١ ـ ووشەی لێکدراو ناتوانێ ببێتە تەواوکەری فرمانەکە ، وەك : لە (تەماشام‌کرد ، سەرنجم‌دا ٠٠) ووشە (تەماشا) و (سەرنج) بەرکار مفعولی فرمانی (کرد) و (دا) نین ٠ واتە مەعنای فرمانەکە لەبکەرەوە ناکەوێتە سەریان ٠

٢ ـ ووشە لێکدراو ، لەگەڵ (ەکە) ی ناسین ناگونجێ بەڵام تەواوکەر ئەشێ ، وەك :(ئاوڕەکە بدەنەوە) هەڵەیە ، بەڵام (پێنوسەکەم بدەنەوە) دروستە ٠٠٠

٣ ـ لەکۆبوونەوەی هەردکیاندا تەواو کەر پێش ووشە لێکدراوەکە دەکەوێت٠ ئەگینا (یان) دەبێتە ئاوڵناوی ، وەك :

کوڕەکەت خۆش ئەوێ کچەکەت مارەبکە ٠ منالەکەی ژیرکردەوە ٠ ئیشەکەی ئەنجام‌دا ٠ ڕۆژ بەسەر ئەبەم ، دەفتەرەکە پڕئەکەمەوە ٠٠٠ تووشی‌کابرایەك بووم ٠ سەرنجی نووسینەکەم‌دا ٠ گرۆی دوێنێم بردەوە ٠ وازی لەمن‌هێناوە ٠٠ جاوەکو پێویستە زاراوەیێك بۆئەو ووشە لێکدراوە دابنرێ بۆ ئەوەی لەشی‌کردنەوەی ڕستەدا لەیاد نەکرێ تەنانەت کەلەفرمانەکەوە دووربێ :

زاراوەی « ڕافرمان » یا « نیوەفرمان » بەلامەوە خەراپ‌نیە ، ئەوسا دەگوترێ :

پەسندی‌کرد : فرمانی لێکدراوە ـ پەسند : « ڕافرمانە » « نیوەفرمانە » کرد : فرمانی‌رابردووە ٠

فەرمانی : « ڕافرمانە » (نیوەفرمانە) . پێ : پیتی‌پەیوەندییە ٠ بدە : فرمانی داخوازی‌یە فورمانی‌پێ‌بدە : فرمانی لێکدراوە ٠ ٥ : بکەرە ، ڕاینهادە ٠٠

چاوگی تێپەڕو تێنەپەڕ

چاوگەکان ـ سادە ، دارژاو ، لێکدراو ـ هێندێکیان بەبکەر (مسند الیە)

تەواو ئەبن و پێویستیان بەتەواوکەر (مفعول) نیە ، بەوانە دەڵێن ، چاوگی یان فرمانی تێنەپەڕ · هێندیکیشیان واتایان لەبکەرەوە دەگاتە سەر تەواوکەر ، بەوانەش دەڵێن : تێپەڕ · سەیری ئەم خشتە بکە :

تێنەپەر	تێپەڕ	تێنەپەڕ	تێپەڕ	تێنەپەڕ	تێپەڕ	تێنەپەر	تێپەڕ
بوون	کردن	چوون	ناردن	هاتن	هێنان	کەوتن	خستن
بەربوون	بەردان	پچران	پچرین	گۆڕان	گۆڕان	بزووتن	بزاوتن

ئەمجا هەموو چاوگە فرمانی تێنەپەڕ بەهۆی نیشانە پاشگری (اندن) ەوە دەبێتە تێپەڕ ، وەك : بەزاندن · برژاندن · ڕاپەراندن · تەزاندن تۆواندنەوە · جوولاندن · چڕواندن · چەوساندنەوە · ڕوواندن · سەپاندن · سوڕاندن · سووڕاندنەوە · سازاندن · ڕانواندن · سەلماندن ··

هەروەها ئەوپێتە دەنگە سروشتیەکانیش ئەخاتە شیوەی چاوگە – فرمانی تیپەڕەوە ، وەك : جریواندن . زەراندن · گرماندن · قیژاندن ·· بەکەمیش هێندێ ووشەی ناوی وەك : پۆلاندن · نرخاندن · ڕەنگاندن ·· برگاندن · سەنگاندن · نەخشاندن · نۆشاندن ··

قەدو ڕەگی چاوگ :

ڕەگ و قەدی چاوگ بەپەیرەوی ئەمخاڵانە ئەدۆزرێتەوە :

١ ـ بەشی زۆری چاوگەکان قەدیان بەفرێدانی پیتی کۆتایی (ن) دەست ئەکەوێ ، ڕەگیشیان بەلابردنی دووپیتی کۆتایی ئەبێ ، وەك :

چاوگ	چوون · گەڕان · هێنان · برین · بینین · کەوتن · مردن ·
قەد	چوو · گەڕا · هێنا · بری · بینی · کەوت · مرد ·
ڕەگ	چ · گەڕ · هێن · بڕ · بین · کەو · مر ·

٢ ـ هێندێ چاوگی تائی و دالی ڕەگیان بەلابردنی سێ پێی کوتابیە ، وەك :

چاوگ : خواردن ، کردن ، خستن ، بیستن ، ڕۆیشتن ،

قەد : خووارد ، کرد ، خست ، بیست ، ڕۆیشت ،

ڕەگ : خو ، ك ، خ ، بیی ، ڕۆ ،

٣ ـ ئەو چاوگانەی بە (اندن) تێپەڕاون دەگێرڕێنەوە سەر دۆخی پێشوویان ، ئەوسا پەیڕەوی خاڵی یەکەمیان بۆ دەکرێ ، ودلە :

چاوگ	تاساندن ، دۆڕاندن ، هەڵسوڕاندن ، خولاندنەوە ، لەفاندن ،
دۆخی‌خۆی	تاسان ، دۆڕان . هەڵسوڕان ، خولانەوە ، لەقین ،
قەد	تاسا ، دۆڕا ، هەڵسووڕا ، خولا‌ـەوە ، لەقی ،
ڕەگ	تاس ، دۆڕ ، هەڵسووڕ . خول ، لەق ،

سوودی قەدو ڕەگی چاوگ :

زانینی قەدو ڕەگی چاوگ دوو سوودی هەیە :

١ ـ قەد + پاشگر ، ناوی داڕژاو یان داتاشراو سازئەکا ، وەکو ڕابراوە ،

٢ ـ ئاوڵکەرو ئاوڵکاراو و فرمان هەرسێکیان لەقەدو ڕەگی چاوگ دروست ئەبن وەکو بەمزووانە دێن :

چەشنی دووەم و سێیەم و چوارەمی ووشەی فرمان [ئاوڵکەر] (الصفة المشبهة)و ئاوڵکارا (اسم الفاعل) و ئاوڵکراو (اسم المفعول) ،]

ئاوڵکەر لەقەدو ڕەگی تێپەڕو تێنەپەڕ ساز دەبێ بەیاریدەی نیشانەی (او ، و ، یو) ، بەلام ئاوڵکاراو ئاوڵکراو هەردووکیان لەقەدو ڕەگی تەنها تێپەڕ سازدەبن بەیاریدەی نیشانەی (ەر ، ینەر) و (ڕاو ، ێنراو) ، هێندێ جاریش (نە)و پێشگری داڕێژ (هەڵ ـ دا ، ڕا ‌‌‌‌‌‌‌‌‌، ،) شوێنی نیشانەکان ئەگرنەوە ،

بۆ پێشاندانی نموونەی ئەمانەش پێویستی بەم خشتانەیە :

١ ـ خشتەی ئاوڵکەر لەقەدی چاوگی تێنەپەڕ ، سادەو داڕژاوو لێکدراو ،

٢ ـ خشتەی ئاوڵکاراو ئاوڵکراو لەتێپەڕ : سادەو داڕژاو ·

٣ ـ خشتەی هەردوکیان لەچاوگی تیپەڕ دۆخی لێکدراوی ·

٤ ـ خشتەی هەردوکیان لەچاوگی تێپەڕکردوو بە (اندن) سادەو دارژاو ·

٥ ـ خشتەی هەردوکیان باری لێکدراوی ···

خشتەی ئاوڵکەر (الصفة المطاوعة)

سادەو داڕێژراو	لێکدراو
گۆڕاو · کوراو · هەڵگەراو · شێواو · دۆراو ماو · نەماو ·	دەستو پێ سووتاو
ناسیاو · تاساو · خووساو · تواوە · رازاوە پاڕاوە ·	ڕەنگ گۆڕاو جل دراو
وەستا ڕاوەستاو · هەڵنەبچڕاو · ڕاکشاو داڕژاو ·	چاو نەترساو چاو نەترس
تۆراو · حەساوە · دڕاو · شکاو · سووتاو داما · گریاو ·	ڕق هەستاو
دامەزراو · ژاکاو · قرتاو · بەشۆکاو هەڵتروشکاو ··	دەست خاراو ··
کەوتوو · هەڵکەوتوو · گەیشتو · لێگەیشتوو خەوتوو ·	دەست کەوتوو · جۆش
نووستوو · نیشتوو · دانیشتوو · ڕوێشتوو هاتوو ·	خواردوو ، سەر هاتوو
داهاتوو · هەڵهاتوو · پشکوتو · بزوتوو مردوو · رابردوو ·	پێش کەوتوو · دل مردوو
بەریو · هەڵبەریو · تەقیو · هەڵتوقیو جەقیو · داجەقیو ·	دەرکەوتوو · سەر

سادەو داڕێژراو	لێکدراو
کولیو · رزیو . فریو · هەلفریو · گەییو	کەوتوو ، کەس نەویستو
مەییو · تەپیوا ، دا ··	
تۆپیو · دەرپەڕیو · خەسیو · دابەزیو	رەنگ پەڕیو ··
هەلماسیو ··	
بۆ باری نەبوییش نیشانەی (نە) یان لەگەڵ	چاو هەلتوقیو ··
دەخرێ :	
نەگۆڕاو · نەدۆڕاو · هەڵ نەدڕاو · نەژاکاو ·	دەست لەرزیو
نەکەوتوو · تینەگەیشتوو · نەمر ، نەمردوو	خۆش ویستوو
نەبەز ··	خۆشە ویست ·
نەکولیو . نەکول · نەتەقیو · نەتەزیو · نەگۆر	کەس نەکێل ·

لەقەدی چاوگی تێپەڕی ڕاستەوخۆ (ئاوڵکارا)

ئاوڵبکەر ـ اسم الفاعل ـ

سادەو داڕژاو

بەستەر • کێشەر • بینەر • هێنەر • گۆڕەر •
بیسەر • دانەر • نووسەر • پشکنەر • زانەر • پارێزەر •
دیتەر • پۆشەر • دۆشەر • ناسەر • بێژەر • هاوێژەر •
هەڵدەر • نێرەر • چێنەر • هەڵهێنەر • داهێنەر • لێنەر •
ڕاکەر • تێکەر • ڕاکێشەر • بادەر • لێکدەر • هەڵگر
هەڵمژ ، زانا • توانا •

ئاوڵکراو ـ اسم المفعول ـ

سادەو داڕژاو

بەستراو • کێشراو • هێنراو • گوڕەڕاو •
بیستراو • دانراو • نووسراو • پشکنراو • پۆشراو •
داپۆشراو • ناسراو • بێژراو • هاڕاوە • هەڵدڕاو •
نێرەڕاو • چێنراو • هەڵکەنراو ، سپێراو • داهێنراو •
هەڵهێنراو • بەستراو • هەڵبەستراو • چنراو • چێنراو •
هەڵگیراو • ڕاخراو • دوەراوە • زانراو • داچێنراو •
هەڵپچراو • بەخشراو • تاشراو . فرۆشراو •

ئاوڵکارای لێکدراو

نانکەر • ئیشکەر • قسەکەر • بەخێوکەر .
خواپەرست • ماڵپەرست • کۆڵدەر • بەڵێندەر • خۆگر •
دەستگر • جێگر • وێنەگر • مانگر • پێشخەر • دەرخەر •
قسەزان • یاریزان • دەستگێر • بانگێر • چاپەز . ئاشپەز •
هاندەر • ئەنجامدەر تەختەسڕ • دەستەسڕ • چابەست •
دەمبەست • کاکێش جگەرەکێش • بەرگدوو • پینەدۆز •
بیرخەرەوە • شووشەبڕ • ئاسنبڕ • دەستشۆر • جلشۆر •
نامەبەر • بارەبەر • کاتژمێر • بێستانڕن • تووتنفرۆش •
میوەفرۆش • دانساز • تەنەکەساز •
سووخۆر • سوێندخۆر • دارتاش • سەرتاش قسەنەزان •
کۆڵنەدەر • چاونەشۆر ••

ئاوڵکراوی لێکدراو

دروستکراو • بەخێوکراو • مارەکراو • دەرکراو •
ووردکراو • چاپکراو • مۆرکراو • بلاوکراوە •
سەرگیراو • ڕێزگیراو • بادراو • فوودراو • بەردراو •
گرێدراو • جۆشدراو • بەکرێدراو • کلیلدراو •
بەشوودراو • دەرخراو • سەرخراو • دوورخراو •
ڕاونراو • دەستبڕاو • دەرتەبڕاو • سەرتاشراو •
سەرپێچراو • ئەنجامدراو • ئاودراو • دەمبەستراو •
خاترگراو ، بەرگراو • ناوبراو . چاولێکراو • پەکخراو •
بەکارهێنراو • بانگهێژراو • چاوقلیقاو • تامچێژراو •
بەشخۆراو • ماڵکراو . دەنگزراو • بەرهەڵدراو •
ڕەنگ ڕێژراو دەرهێنراو • ناونوسراو • سەرهەڵپاچراو •

لەقەدو ڕەگی چاوگی تێپەڕ کردوو بە (اندن)

ئاوتکارا ئاوتبکەر سادەو داڕژاو	ئاوتکراو سادەو داڕژاو
چەقێنەر • ڕووێنەر • تەکێنەر • قرتێنەر • گەیینەر • ڕاگەیینەر • پسێنەر • ترسێنەر . شکێنەر • سووڕێنەر • هەڵسووڕێنەر • لکێنەر • نووسینەر • ڕشێنەر • هەڵوەشێنەر • خولێنەرەوە • کوڵێنەر • بزوێنەر • بەزێنەر • خووسینەر • نووێنەر • هەڵتەکێنەر • تووێنەرەوە • چەرسینەر فڕێنەر • تەزێنەر • مەیێنەر •	جوولێنراو • دەرپەڕێنراو • برژێنراو • چووێنراو • خەملێنراو • چەقێنراو • فڕێراو • سەپێنراو . سەلمێنراو • نوشتێنراو • سازێنراو • شکێنراو • داشکێنراو • نەخشێنراو • ڕشێنراو • دووێنراو • پسێنراو • بزوێنراو • هەڵوەشێنرا • تووێنراوە • ڕازێنراو • شێوێنراو • ەشێنراو • گەیێنراو • ترسێنراو • هەڵسەنگێنراو • ڕاهێنراو •
ئاوتکارای لێکدراو	**ئاوتکراوی لێکدراو**
گێرەشێوین • نەخۆشی پەڕین • کەللەتەزێن • دڵبزوێن • چاوترسێن • کەمخایێن • سەرسوڕمێن • فەڕشتەکێن • پیتەبزوێن • گەشتەسێن • شەکرشکێن • تووتن چەقێن • ئاورشێن •	سەرپسێنراو • چاترسێنراو • کەللەتاسێنراو • دڵشکێنراو • سەرئاوسێنراو • لەبیرچوێنراو • دوواکەوێنراو • دەستتەزێنراو •

چەشنی پێنجەم ـ فرمان

فرمانەکان لەفەدو ڕەگی چاوگەکانی پێشوو سازدەبن بە یاریدەی یەکێك لەم نیشانانە (دە ، نە ، ب تە ، نا ، مە ، را ، ڕێ) لە (١٦) ڕیژە (صیغة) دا هەشتیان بۆ ناوبردنی بکەرو هەشتەکەی تر بۆ دۆخی ناونەبردنی لەهەردوو باری بوون و ڕوونەداندا ، وەکو بەرەوە :

باری بکەر ناوبراوی (المبنی للفاعل)	باری بکەر ناونەبراوی (المبنی للمفعول)
١ ـ فرمانی ڕابردووی سادە (ڕەبەق) :	
= قەدی چاوگ ، وەك : تاکسیەکەم : فرۆشت ـ نەفروشت ـ بردا ـ بڕنەدا . فرۆشتم ، نەمفرۆشت ، برمدا ، برمنەدا .	= قەد + را ، وەك : تاکسیەکە : فرۆشرا ـ نەفرۆشرا ـ بڕدرا ـ بڕنەدرا .
٢ ـ فرمانی ڕابردووی هەمیشەیی :	
= دە + قەد ، وەك : تاکسیەکەم : دەفرۆشت ـ نەدەفروشت ـ بڕدەدا ـ بڕنەدەدا . دەمفرۆشت ، نەمدەفرۆشت ، برمدەدا . برمنەدەدا .	= دە + قەد + را ، وەك : تاکسییەکە : دەفرۆشرا ـ نەدەفروشرا ـ بڕدەدرا ـ بڕنەدەدرا .
٣ ـ فرمانی ڕابردووی نیزیك :	
= قەد + وو ، وەك : تاکسییەکەم : فرۆشتووە ـ بڕداوە ـ بڕنەداوە ، فرۆشتومە ، نەمفروشتووە ، برم داوە ، برمنەداوە .	= قەد + راو ، وەك : تاکسییەکە : فرۆشراوە ، نەفرۆشراوە ، بڕدراوە ، بڕنەدراوە .

٤ ـ فرمـانی ڕابردووی دوور :

باری بکەر دیاری (المبنی للفاعل)	باری بکەر نادیاری (المبنی المفعول)
= قەد + بوو ، وەك : تاکسیەکەم ـ فرۆشـتبو ـ نەمفروشـتبوو ٠ بـڕادبوو ٠ بڕنەدابـوو ٠ فرۆشـتبوم ٠ نەمفـروشتبو ٠ بـڕمدابو ٠ بڕمنەدابوو ٠	= قەد + را + بوو ٠ وەك : تاکسیەکە : فرۆشرابوو ـ نەفرۆشرابوو ٠ بڕدرابوو ـ بڕنەدرابوو .

٥ ـ فرمانی گومان : ووشەی (ڕەنگە ٠ دەبێ . لەوانەیە) ی لەگەڵ بەکاردێ ٠

باری بکەر دیاری	باری بکەر نادیاری
= قەد + ب ، نە + قەد + بە ٠ وەك : تاکسیەیەکەم : فرۆشـتبێ ٠ نەمفرۆشـتبێ ـ بـڕدابێ ـ بڕنـەدابێ فرۆشتبێتم نەمفرۆشتبێ ٠ بڕمدابێ ٠ بڕمنەدابێ ٠	= قەد + را + ب/نە+ قەد + را + ب ٠ وەك : تاکسییەکە دەبێ : فرۆشرابێ ـ نەفرۆشرابێ ـ بڕدرابێ ـ بڕنەدرابێ ٠

٦ ـ فرمانی خۆزی : ووشەی (بریا ٠ خوزگە)ی لەگەڵ دەبـرێ :

باری بکەر دیاری	باری بکەر نادیاری
ا = ب + قەد + با . وەك : بریا تاکسـیەکەم : فرۆشتبا ـ نەمفرۆشتبا ـ بڕدابا ـ بڕنەدابا ٠ فرۆشتبام ٠ نەمفروشتبا ٠ بڕمدابا ٠ بڕمنەدابا ٠	= قەد + را + با / نە + قەد ٠٠٠ وەك : تاکسییەکە خۆزگە : فرۆشرابا ٠ نەفرۆشرابا بڕدرابا ٠ بڕنەدرابا ٠

۷ ـ فرمانی داهاتوو ـ ڕانەبردوو ـ ئامادەو ئایندە :

=دە ، نا + ڕەگی چاوگ + ڕاناو ، وەك : تاکسیەکەم : دەفرۆشم ـ نافرۆشم ـ بڕئەدەم ـ بڕنادەم . دەیفرۆشم . نایفرۆشـــم . بری‌ئەدەم . بری‌نادەم .	= دە ، نا + ڕەگ + ڕێ + ڕاناو ، وەك : تاکسیەکە : دەفرۆشرێ ـ نافرۆشرێ ـ بڕدەدرێ ـ بڕنادرێ .

۸ ـ فرمانی داخـوازی (فەرماندان) :

= ب ، نە + ڕەگ + ڕاناو ، وەك : باتاکسییەکەم : بفرۆشـــم ـ نەفرۆشـــم ـ بڕبـــدەم ـ بڕنـــەدەم . یا ـ بیفرۆشم ، نەیفروشم ، بری‌بدەم ، بری‌نەدەم . پێتی (با) بۆ هاندان لەگەڵی‌دا بۆ کەسی یەکەم بەکار دێت .	=ب ، نە + ڕەگ + ڕێ + ڕاناو ، وەك : با ـ تاکسیەکە : بفرۆشرێ ـ نەفرۆشرێ ـ بڕبدرێ بڕنەدرێ .

دەرگای چوارەم ـ ووشەی ڕاناوی :

ڕاناوەکان بەتێکرایی دەکرێنە سێ بەربەشەوە :

یەکەم ـ ڕاناوی کەسی :

ڕاناوی کەسی دوو جۆرە : سەربەخۆو لکاو وەکو لەو خشتەی ژێرەوەدا نیشان دراون :

کەسەکان	ڕاناوی سەربەخۆ (جیا)		ڕاناوی لکاو	
	تاک	کۆ	تاک	کۆ
کەسی یەکەم	ئەز من	ئەم مە ئێمە	م	ن ین مان
کەسی دووەم	تە تو تۆ	هنگۆ (ئنگۆ) هون وە ، ئێوە	ت یت	ن تان
کەسی سێیەم	وی ، ئەو ، ئەوی وێ ، ئەو ، ئەوێ	وا وان ئەوان	ە ، ا ی ێ	ن یان

لەم خشتە دەر ئەکەوێ کە ڕاناوی کرمانجی ژووروو خوارووو جیاوازییەکی ئەوتۆیان نیە باس بکرێ جگە لە (ئەز) کە لە دراوسێ ئەورووپییێك هاتبێتە ناوەوە ، هەروەها (هون ، هروین ، هنگۆ ، ئنگۆ) کە نازانم لەچیەوە هاتووەو ناوچەی خۆشناوەتی و دەوروبەری وەکو بادینان لەبری (ئێوە) بەکاری دەهێنن ·

پیتی « ە » ش وەکو ڕاناوێك لەسێ شووێن دا ئەرك ئەبێنێ ·

١ ـ لەفرمانی ڕابردووی نیزیك دا بۆ کەسی سێیەمی تاك ، وەکو ڕۆیشتوه ، نەم دیتووه ، هەستاو · نەیهێناوه . هاتۆتەوه ··
٢ ـ له فرمانی داخوازی دا بۆکەسی دووەمی تاك ، وەك :
وەرە · هەستە · دانیشە · بەفرمانیش : برۆ · ڕاکشێ ، داوەشێی ·
٣ ـ لەگوزارەی رستە نافرمانی دا بۆ کەسێ سێیەمی تاك ، وەك : کات درەنگە · حەرفت ڕەقە · قسەت خۆشە · هینەکە چلە ··

ئەرکی ڕاناو لەڕستەدا

ڕاناوی سەر بەخۆ تاكو کۆ لەڕستەدا دەوری « ناو » دەبینن هەرچی ڕاناوی لکاویشە ئەم ئەرکانەی هەیە :

أ ـ بکەر (نیهاد یا : راینهاد) :

کاتێك بکەری سەر بەخۆ لەئارادا نەبوو ڕاناوەکەی بکەرەو جیگریەتی وەك : هاتم چیت کردووه · بگرە · بڕۆن · خەلاتێکیان پی بەخشی · کورێکتاتم گرتووه · سەرنجم لێ داون ، مەڕەکانی دوورخستنەوه ·

ب ـ جێگری نیهاد لەڕستەی نافرمانیدا ، وەك : باشە · شارەزان · گەووەیت ·

ج ـ تەواوکەری ڕاستەو خۆو بەیاریدەش ، وەك ·
نایگرم · دەیگرم · دەیان برد · دەیان هێنم · هەلم گرە · هەلمان سێنە ڕات ناگرم · داتان نابەستم ··· بیهێنە · بیان کولێنە · پێم بلێ · تێمان بگەیینە · لێت گەڕاوم · بۆتاندەنێرم · بۆی بکرە · لێیان مەدە بەلام لەشی کردنەوەدا فەرامۆش دەکرێ ·

د ـ ئاولناو ، وەك :
دەری بچۆینە · ڕێکیان بخە · ئازاریان مەدە · ناوت چیە ، مالتان ئاوابێ · ڕقم لێ هەستاوه · ڕۆژمان ئاوا کرد ··
بەلام لەمانەدا تەنها خالی یەکەم (بکەر) لەشیتەل کردنەوەدا ناوی ئەبرێ بە (بکەر و نیهاد یا رانیهادە) · لەوانی تر دا شیتەلی پاش

گروێ دەخرێ · دووەم ـ ڕاناوی خێویەتی بەیەکێك لەم دوو دۆخانە :

١ ـ ڕاناوی (هی) و (ئی) ی تایبەت بەو مەبەستە ، وەك :

ئەم زەوییە هی تۆیە · ئەوکۆشکە هی منە · ئەو خانووە هی کێیە ؟ ئەم پێنوسە هی ئیوەیە · باخچەکە هی ئیمەیە · سەگەکە هی ئـەوە یا ئەوانە ·

٢ ـ پێی (ەکە) + ڕاناوی لکاو ، وەك :

زەویەکەم فرۆشت ، خانووەکەت کڕی ، بەلێنەکەت بەسەر مـەبە ، سەعاتەکەم بزر کرد ··

٣ ـ ووشەی (خۆ) لەگەڵ ڕاناوی لکاودا ، وەك :

تاکسیەکەی خۆم ، خانووی خۆت · بەقسەی خۆی · بەدلی خۆمان هاورێ ی خۆتان · منالی خۆی خۆش ئەوێ · خزمەتکاری خۆیـانە

سێیەم ـ ڕاناوی نیشان دان :

ڕاناوی نیشان دان بریتین لە (ئەمە ، ئەم ـ ە ، ئـەم ـ انـە ، ئەوە ، ئەو ـ ە ، ئەو ـ انە) بەدوو ڕێچکە :

١ ـ نیشان دانی دیار :

کە شتەکە بەرچاوی بوو بە (ئمە ئەمانە ، ئـەوە ، ئەوانە) نیشان ئەدرێ یاخود ناوەکەی دەکرێتە پاشکۆی ئەو ڕاناوانەو دەگوترێ :

با ئەمبێت · ئەمیان باشترە · ئەمە چیە ؟ ئەمانە هەل بگرە ئەم کورەم دیتووە · ئەم ناتانەم لێبکرە · ئەوە هەرزانە · ئەوانەباشن ئەویان کورتە · ئەوەی من گرانترە · ئەو قوماشە ئەستوور ترە · ئەو خزمانە چۆنن ، لـەم نموونانەدا پاشکۆیەکە ناولناوە ، وەکو باس کراوە ·

٢ ـ نیشاندانی بزر :

کاتێ شتەکەیان کەسەکە بزر بوو بە ڕستەیێکی وەسفی لایەنێکی ڕوون دەکرێتەوە و هەمووی دەکرێتە پاشکۆ ، وەك : ئەو باوکە چاکەی تۆ هەتە · ئەوەی زۆر بخوا · ئەوانەی وەکو منن ، ئەوکەسەی خانووی سەر بەخۆی

هەبێ ٠ ئەو قسانەی پێم گوتێت ٠٠ لەم‌جۆرە نموونانەدا ڕاناوو پاشکۆیەکەی پارستەیێکی وەسفی پێك ئەهێنێت : (ئەوەی زۆر بخوا) و لەگەڵ شارستەکەی‌دا (زۆر ناژیێ) ڕستەیێکی ئاوێتەیە بە ناوی (ڕستە ناوێتەی وەسفی) دروست ئەکەن ، وەکو لەباسی (ڕستەی لێکدراو) دا دێ ٠٠

دەرگای پێنجەم ٠٠٠ ووشەی ئامرازی

ئامرازەکان دوو بەر بەشن : ڕابەست‌و مەبەست ٠٠

ئامرازی ڕابەست سێ جۆرن :

یەکەم ئامرازی پەیوەندی

واتە هۆی پەیوەندو بەستنی ووشەن بەگوزارەوە ، وەك : (ە ، بە ، بە ـ وە ، بە ـ دا ، لە ، لە ـ وە ، لە ـ دا ، بۆ ، تا ، وەك ، جگە ، چش ٠٠) لەگەڵ هەندێ ئامراز کە لێکدەرو بەستەرەکان دا دێن ، بۆنموونە :

١ ـ ە : گەیشتە جێ ، هاتە لام ٠ چۆتە کووێ ؟ چاوی بڕیە مێشەکە ، گووێم نەدایە پرتەو بۆڵەی ، هەموو دەچینە بەر ئاستانەی خووا ٠٠

٢ ـ بە : بەگاز ٠ بەدەست ٠ بەهەڵە ٠ بەزەنگەکەوە ٠ بەگەردنت ٠ باوەڕ بەمن ٠ بەسەری تۆ ٠ دەستی بە حەواوە ٠ بەسەری‌دا بەو ساکاریەش ٠ بەخۆڕایی ٠ بەدۆزەخ ٠ بەماسوولکە ٠ بەخێری ٠٠ بەلۆری ٠ بەخوا ٠ بەزەحمەت ٠ بەوحاڵەش ٠ بەڕاستی ٠ بەگوێرەی خۆی ٠

٣ ـ بە ـ وە : بەڕۆژێکەوە ٠ بەتەوسەوە ٠ بەیێکەنینەوە ٠ بەدانیشتنەوە ٠ بەئاسمانەوە ٠ بەلای خۆتەوە ٠ بەئەورووپاوە ٠ بەدیارتەوە ٠ بەدەستەوە ٠ بەپۆستاڵێکەوە ٠ بەخوێوە ٠ بەسەر پیوە ٠

٤ ـ بەددا ، بە ـ را : بەسەرەوەدا ٠ بەکنت‌دا ٠ بەکۆڵانێك‌دا ٠ بەبازاری‌دا ٠ بەچڕا دەزانی ٠٠

٥ ـ لە : لەئێمەی مەشارەوە ٠ لەشوێنی ٠ لەخوا ٠ لەتۆ زیاتر ٠ سەرم لەقسەکانی ٠ لەدەوری باڵات ٠ لەسەرمایێ ٠ لەبن باخەڵ ٠

لەوورچیش · لەبەرهەیوانی · لەکووێ ·· لەسەر زەوی · لەبن ،
لەکن ، لەلا · لەژێر · لەپێش · لەپاش · لەدووا · لەکۆتایی ·
لەپڕ · لەپشت · لەئێرە · لەئەوێ · لەئەم ، لەئەو ·· لەمچەشنە ·

٦ ـ لە ـ وە :

لەکەیەوە · لەژوور پیاوەکەوە · لەبن لێوانەوە · لەدەمی منەوە ·
لەوڕۆژەوە · لەکوێوە · لەلایێکی‌ترەوە · لێرەوە · لەوێوە · لەسەرەوە ·
لەناوەوە · لەدەرەوە · لەپاشەوە · لەتەنشتیەوە ·

٧ ـ لە ـ دا ، لە ـ ڕا ، لەگەڵ :

لەمێژوودا · تفی‌لەدەمدا · لەدەرفەتێکدا · لەگووێی گادا · لەووزەمدا ·
لەچاومدا · لەکاتی هاتنەوەی دا ·· لەسەرەوەڕا · لەبەیانیڕا · لەتۆڕا ··
لەگەڵ کێتە ؟· لەگەڵ چیمەنتۆ · لەگەڵ براکەی‌دا · لەگەڵ ئەوەش‌دا ·
لەگەڵتە ·

٨ ـ بۆ :

هێندێ جار ناو یا ڕاناوەکەی دوواوەی لا ئەبرێ : سەعاتێکم بۆ بکرە ··
نموونەشی‌وەك : بۆ خووا · بۆکووێ · گوێم بۆ قسەکانی · بۆشەوی جومعە ·
بۆیەکتری دەگێرنەوە · بۆهەمو کاتێك · بۆچیروك نفیسی · بۆناقەکی مەزن ·

٩ ـ ژ ، ل :

ل شوونا · ل تەنیشتی · لدەوسا · ل ئورتا · لنێزیکی · ژڤیر پێش
(لەمەو پێش) ژچینێ هاتن · ژمالێ برێ کەڤن · ژخەوێ رابوو · ژسێ
کەنار ئاگر بەردا خانی سۆران ژمەرڤید رواندزێ بهیستیە · لدوماهیا ·
لسەر سارتەو · لژێر درۆڤێ ·· ژیارێز گەها سلێمانی · لدەڤ تێپا کۆیی ·
لڕۆژ ئێك شەمبێ ·· لمبیراتەیە ·· ژناف ، لپاش · ژنك · لهنواف ·
لدووی · لدوور · لنك · لهەمو جیهان ··

١٠ ـ ب ، د :

بدەنگێ مەلێ باڤەر ناکە ، بسەری‌خوە ، لبسەرێ ئە · بدەسنی
خەلکی · بگولەکێ بهارنایێ کوردا تورکیا بلاتینی دنفیسن · بهاتنا وە دلێ من

شابوو • بمەزنو بچویکقە ، بڕمیا ـ ترێ دبە ب مویژ • ئاف دبێ ببووز (سەهۆل) ، دەست بستڕانا کری‌یە • د جیهانی دا • دڤێ رۆژێرا • دهوزانێن خوەدا • دپاڤژ کرنا زمانێ کوردی‌دا بخوهشی‌و بقەنجی بژین • بتنێ ، بکار هینایە • بگەلەك ڕەنگا بدەنگ‌و ئاواز •

١١ ـ تو ، (بۆ خاتر خواهی‌و سوێند دانە) :

تۆ سەری خۆت • تۆخووا • تۆپێغەمبەر • تۆگیانی خۆت • تو بی‌خووا ••

١٢ ـ تا هەتا ـ :

تا کووێ ئەرۆێت • تائێژە وەرە • تانیوە شەو • تا گەرەکی خووارو ، تاکەی دڤێ گەرێ خۆهدا تا بهەڤلێرێ چووە • هەتا هەتایێ • حەتا دوتینێ •

١٣ ـ وەك :

وەك پیاو • وەك دۆ سپی‌یە • وەك من بەخۆوەیە • سوێسرا وەك وەلاتی‌مەیە • وەك نەبای دیبێ نەباران ••

١٤ ـ جگە ، بیجگە ، چش :

جگە لەچەند نموونەێکی نارێك • بیجگە لەسەر ئیشان • بێجگە لەناخۆشی چش لەو سەرئێشەیە • چش لەو هەراهەرایە • چش لەدەعباش •

١٥ ـ پێ ، تێ ، لێ :

ئەم‌سێ پیتانە ڕاناوی لکاویان بەدووادا دێت ، وەك :

پێم ، پێمان ، تێت ، تێتان • لێی • لێیان •• هەندێ جار ڕاناوەکەیان لێ فرێ ئەدرێ‌و بەتاکی ئەمێننەوە ، وەك :

سیپارەێیکی لێ وەرگرت • سێ‌چوارێکی لێ ڕاست بوونەوە ، کەوچکی تێ نەدەگەڕا • بەردێکی تێ‌گرت • پەنجەێیك هیچی پێ ناکرێ •

دووەم ـ ئامڕازی لێکدەر : ئەمانە لەباسی ڕستەی لێکدراودا ، دێن •

سێیەم ئامڕازی بەستەر : ئەمانەش لەباسی بەستنی ڕستە بەڕستەوەدا ، دێن

جۆری دووەم ـ ئامڕازی مەبەست :

ئامڕازی مەبەست بەتێکرایی چووار بەربەشن :

یەکەم ـ نیشانەو ئامرازی بانگ هێشتن ، بروانە ئەم خشتەیە :

نیشانە	ئامراز :
ە ، ەکە : کاکە ٠ خاڵە ، پیاوەکە ، ژنەکە ، ۆ ، ێ : کوڕۆ هەڤالو ، کچە ، کچێ ، ڕەوشێ ٠ خاڵـو ، مامـۆ ، باڤۆ ، خوشکێ ، پووریّ ٠٠ ینـە ، ین : کورینە ، پیاوینە ، ژنینە ٠	هۆ ، هەی : هۆی نازێ ، هۆی کاکە ٠ هەی کوڕی باش ٠ هەی ناپەسند ٠٠ ئەی ، وەی : ئەی جامێر ٠ ئەی ژن ٠٠ ئەی گەلی وەفادار ، ئـەی گەورەم ، یـا ، وا ، ئـەرێ :
یە : خووایە ٠ ناریا ٠ حـەمدییا ٠ بـەبێ ئامـڕازو نیشانەش زۆرە : بارام : وەرە ٠ برام لاچۆ ٠ کاك روستەم ٠ ماموەستا ٠٠	یاهەڤالێ دەلال ٠ یا کەسـا مـن وا گـاورێ ٠ وەی لادایێ ئەرێ برا ، ئەرێ هەڤاڵ گەلێ‌یاران ٠

دووەم ـ ئامرازی پرسیار ، وەك :

(ئەرێ) چیت کرد ؟ (ئایا) دەمێکە نووستووم ؟ (ئەدی) ئـەڤ شەو نو بخوه نەنفستی ؟ (ئاخۆ) ئیستاش بەرق‌و کینەیە ؟ (داخوا) قەڵەمێکی باشم بۆ ناهێنیێ ؟ (بۆ) لا نادەیت ؟ (لۆ) خەفەت نەخۆیت ؟ (بۆچی) ئەوان گۆرانی لەوەلاتی ئێمە بلێن‌و ـ ؟ (چ) بلا بی خوشکە نەسرین ، بۆن بێنـــە نـانو هـەنگوین (چ) دەکـەیت ؟ ئەڤ (چـە) کەسە ؟ چیت دەویێ ؟ (ما) ئەهریمەن خودێیە ؟ (چمـا) ئالتوون ژەنگ هەڵدینیێ ؟ لــە (کێ) دەپرسێت ؟ ئەو کابرایــە (کی)یـــە ژ (کـا) بارام ؟ (کووا) شەمچەتە ؟ بۆ (کووێ) دەچی ؟ ئارام ل (کـوو)یـە ؟ (کـوو) هـاتی ؟ (کـوو)یت ؟ (کێرا) تەواو بوو ؟ (کووێرا) لێ بوویتەوە ؟ (کێهەت) دەوێ ؟ فەرهاد (کیژانە) ؟ • (کام) کورەیان بوو ؟ کامیانت پێ باشـــە ؟ (کامـەتا) نموونەی جووان ؟ چـۆن کۆشکێکە ؟ (چۆن) بەقسەت ناکا ؟ چەوا جێم دبێت ؟ هاڤریکەت (چاوا) یـــە ؟ تـەن دروسـێت چلـۆنە ؟ چتەوری ؟• (چقا) پەزێ وە هەنە ؟ (چەند) دۆنم زەویتان هەیە ؟ (چەند) جارم پی گوتی : بەرم دە •؟

سـێیەم ـ ئامرازی وەلام ، وەك :

لەگەڵم دێیت ؟ (ئا) دێم ، نایێت بچینە هەولێرێ ؟ (بـا) ئامـادەم باوکت لەماڵەوەیە ؟ (بەڵێ) لەماڵەوەیە • (نـە) بارام (نـە) ل ماڵـــە (ئـەرێ) بەخوا ، (بەرێ) والله درۆ ناکەم • ئەزدین هەری بازێر ؟ هەرواش : (ئێ ، ئۆ هۆو ، ئەدێ ، ئـەی ، بەڵێ ••)

(نـا) ئەزدین ناچی بازێر • نەشـکاون ؟ (نـەء) نەشـکلون ، •• هەروەها ئەم ووشانەش (نەخـ ، نەهەن ، نیە ، نینە ، خەیر ، قـەت ، هەرگیز ، هآ چآ ، بەدی ••)

پرسیارو وەلام بێ ئامرازیش دەبن ، وەك :

هۆرمز هاتەوە ؟ هێشتا نە هاتۆتەوە ، بیرت لێ کردۆتەوە ؟ بەیست •

بەبیر کردنەوە ناتا • براکانیشمت ژنیان هێناوە ؟ تەنها یەکێکیان ماوە ژن بهێنی • چوارەم ـ ئامرازی هەڕەمەیی ، بۆ :

(هاندانو واق وورمانو پەسنو پلارو خۆزیو گومانو پێخوشیو ناپێخۆشی ••• وەك :

(دە) فەرموو بیدوێنە • (با) هەستین • (دەبا) پیاسەیێکی لێ بکەین • (سا) منیش نایدوێنم • (دەسا) ئەبێ هەرخۆت تەواوی بکەیت • (جا) تۆش مەچۆ بۆ لای ، (دەجا) چت پێ بلێم ! (جا) با ئەویش بێت ـ (ئای) لەو زیکەزیکە (ئایئای) لەو هەورە چڕانە • ئەی لەو پیاوە ! (ئەیئەی) لەو چیمەنە سەوزە ! (تهێو) نەت پێکا • (ئەیهوو) بەیتی مێشییە ! (هەیهوو) چەند دوورە ! (ئاها) چیم بۆ هێناوی ! (تش) وی فەرهاد ژمەرە ئاریکاری بکە (چش) با بۆ تۆ بێ ، (تیاح) لەو هەموو مەرانە ! (تەح) لەو تەسجیلە جوانە ! (پیاح) لەو هەموو زۆر وەڕیە ! (پف) لەم نموونانە ! (ئیف) زۆر باشە ، (تف) لەو مێشك پووچانە (پەککو) لەوێ عەلاماتێ ! (وەی) لەو سەرمایە ! (وەیوەی) لەو بارانە ! (هەیهەی) لەو رۆژگارە خۆشانە ! (بەهبەە) لەو شایی ولۆغانە ! (هەك) کوڕۆ ! تو لەڤرە چ دکی !؟ (دەك) سەرت اصلع بێ (خەی) لەو هەوایە خۆشە • (ئوخوهش) چەند سەرم سووکە ، (ئۆخەی) دلم سایەوە ، (حەیف) بۆ تەمەنی لاوی (دریغا) عومری شیرینم چ زوو هاتو چ زوو ڕۆیی ! (ئۆی) وەستا پفرێم ! ئەوە تۆی ؟ (ئاخ) لەدەست چەنەبازی (داخ) لەدەست دەردەدل ، (ئۆف) لەو • هەلەوەڕیە ! ئافەرین بۆهۆشت ! ئافەرم باشت زانی !• (خوزگە) تاکسێیکم ئەکری (کاشکی) ماتۆڕیکم ئەبوو (بریا) تۆش هاتبایت • هەر نەم دیتبایە •••

هەروەها ووشەی تریش ، وەك !

ئەقازا ، لەنەکاو ، لەخۆرا ، لەهێکەوە ، ناگەهان ، هێشتا • ئاوا ،
ئاوها ، هەروا ، هەروەها • هاکا ، ئاخر ، باوەجۆ ، هەرمن ،
هەرێ لەچلی تریش ، ڕەنگە ، لەوانەیە ، ئەشێ ، ناگونجێ : دڤێ ، ناڤێ •
ببێو نەبێ دەبڕۆ ، دەبێ ، گەرەکنە ، پێویستمە • تکایە پێکەوە ، ڤێکرا •
وێرای خەلکی •• بۆ ناوی نادیاری هێندو گشتیش :
هەموو ، هەمی ، گشتی ، سەرجەم ، سەرانسەر ، سەرلەبەر •
گەلێك ، هیچ ، هێندە ، ئەوەندە ، بڕێك • چکێك •••

بەشی شەشەم ـ ڕستە

ڕستە واتە : قسە ، لە دوو ووشە یان زیاتر پێك دێت بە جورێك ڕیز بکرێن واتاو مەبەستێکی تەواو بگەیێنن •

ووشەی بنچینەیی لەرستەدا گوزارەیە ، گوزارەش دوو جۆرە :

١ ـ فرمانێك لەو شازدە فرمانەی ڕابران بەسەر بکەرەکەیدا بدرێ لەچاوگە فرمانیەکانی (سادە ، داڕژاو ، لیکدراو) ی باس کراو •

٢ ـ ووشەیێکی نافرمانی بسەپێنرێ بەسەر (خاوەن) دارایەکەی دا ، بەهۆی راناوی (ە • ن • یت • ن • م • ین) ی سەپاندنەوە ،

کە بەهەلە پێیان دەلێن : فرمانی بێهێز و لەمەشەوە ، رستە سادەیان بەیەك جۆرە ڕستە داناوە ، هەر لەمەشەوە هاتوون زاراوەی (نیهادو بکەر) لەپاڵ زاراوەی (فرمان ، گوزارە) پان بۆ دوو ووشەی بنچینەمی ئەو ڕستەیە داناوە ، لاشیان وایە ، نیهادو بکەر یەك شتن ، گوزارەش فرمانە وەك فرمانیش گوزارەیە بەلام کەزانیمان ڕستەی سادە دوو جورە : ڕستەی فرمانیو ڕستەی نافرمانی بۆچی سوود لەو چووار زاراوە وەرنەگرین : بێین زاراوەی بکەرو نیهادو ، فرمان و گوزارە ، تایبەت کەین بەرستەی فرمانی ، زاراوەی ئیهاد گوزارەش بۆ دوو ووشەی بنچینەیی تەنها ڕستەی نافرمانی بەکار بهێنین ؟! من دووای چەندان لێکدانەوەو بەراووردو هەوڵ دانی ڕێکخستنی زاراوەکان لەگەڵ ڕەوتی ووشەو ڕستەی زمانەکە بەدڵ

نیاییەوە دەڵێم : ئەمپێشنیارە باشترین چارەکەری گیرو گرفتی باس کراوە ، ئەوەشم لەیاد نەکردووە کە ئەمە ئەگەر لە پەروەردەدا پەیرەو بکرێ پێویست بەگۆڕینی بەرنامەی ڕێزمانی قۆناغەکان ئەکا ، ڕەنگە زۆر بەزەحمەتیش ئەنجام بدرێ جا بچینەوە سەر باسی ڕستە کە گوتمان دوو جۆرە :

جۆری یەکەم ـ ڕستەی فرمانی :

کەرستەکانی ڕستەی فرمانی ئەمانەن :

١ ـ نیهاد (بکەری فرمانەکە) سەربەخۆ بێ ، یا راناوی لکاوبێ ۰

٢ ـ گوزارە (فرمان) سادە بێ یادارژاو ، یا لێکدراو ۰

٣ ـ تەواوکەری راستەوخۆ : (بەرکار) ۰

٤ ـ تەواوکەری بەیاریدەی : (بە ، بۆ لە ۰۰۰)

٥ ـ ئاوڵفرمانی کاتی (دەمکاڕ) ۰

٦ ـ ئاوڵفرمانی شووێنی (جێکار) ۰

٧ ـ ئاوڵفرمانی چۆنی (چونکار) ۰

ڕستەی فرمانی لەسەپاندنی فرمانێك (سادە ، دارژاو ، لێکدراو) بەسەر بکەرەکەیدا پێك دێت ۰ فرمانیش بێ‌بکەر نابێ ، بکەریش یا وشەیکی ناوی سەر بەخۆیە یان راناوێکی لکاوە ، و نیهادەوەك ۰ پایز داهات ۰ هەور بەری ئاسمانی گرتەوە ۰ ساڵ دەگەڕێتەوە شەکر دەتوێتەوە ۰ زانست زۆر بووە ۰ سەرخۆش زۆر دەخوا ، دوو شەش تۆپی ۰ مانکەشەو خۆش بوون ۰ گفتو گویەکەتاں بەچی گەیشت ۰ ئەم کاڵەکە باش گەیشتووە ۰ من خۆشم ناوێ جا ئەو نموونانە ئەگەر بکەری (نیهاد) سەربە خۆیان لێ لا ببەیت دەبنە نموونەی ئەوەی ڕاناوی لکاو بکەر بێ : بەری ئاسمانی گرت ۰ دەگەڕێتەوە ۰ خۆشم ناوێ ۰۰۰ نموونەی تریش ، وەك : تێگەیشتم ۰ دەموچاوت بشۆ ۰ئەتناسم ۰ پڕبووە ، ڕاوەستە ۰

ئەمجا فرمانو بکەر لەگەڵ ئەم ئاوڵکارانەدا :

أ ـ تەواوکەری ڕاستەوخۆ ، وەك :

ماتۆڕێکی باش بکڕە . دەرگایەکەم داخستووە . ئەوتارانە بگۆڕە .

ب ـ تەواوکەری بەیاریدە (بڕوانە ئامرازی پەیوەندی) ، وەك :

ناردوومەتە بەر گاڕانێ . بەچەکوش دای‌کوتــە . لــەهاوڕێیەکەتم وەرگرتووە . سەعات بەپیلیش ئیش‌دەکا . سەگ بەووردچ ناوێرێ . کاری تۆ بەمن سپێراوە . بەخوا درۆ ئەکا . بەپارە یارمەتیت ئەدەن بۆ چاپ‌کردنی . ئافرەت جگە لەکابانی ماڵ منداڵیش بەخێو دەکا . بۆ هەردوکیانیش :

چەپلە بەدەستێك لێ نادرێ . کەر بەکوتان تەمبێ نابێ . ژن بــۆ کوڕەکەت بهێنە . خۆت لەئێمە بەزلتر مەگرە .. من ئەم باسەم لەگەڵ تۆدا نەکردۆتەوە . هۆرمز ددانی بەدەرمان دەشوا قسەی ناڕەوا لەباوکی خۆشی قبوڵ ناکا .

ج ـ ئاوەڵفرمانی کاتی ، وەك :

لەپاییزدا گەڵای دار دەوەرێ . شەوانی زستان یاری دەکەین جارێکیان کەڵەشیرێك هێلکەییکی‌کرد . ڕەمەزانان بەرۆژوو ئەبم . سەعات هــەشت دەڕۆم . هیچ ناوێکی فەرەنسیم لەوکاتەدا . ـ دوێنێ ـ بیرم نەبوو . پێرێ ئەم‌وەختە زەماوند بوو .

نەهاتەوەیاد . ڕۆژی شەممە پێکەوە دەچین . من‌و شــاسوار ئــەمرۆ گەڕاین زۆر لەمێژە (دەمێکە) نەت بینیوە . لەکەیەوە نەهاتۆتەوە ؟

د ـ ئاوەڵفرمانی شوێنی ، وەك :

نەهاتەوەیاد . ڕۆژی شەممە پێکەوە دەچین . من‌و شاسوار ئــەمرۆ هاتە کنم . لەسەر کۆنکرێت مەخەوە لەپشتەوە بڕۆ . لەئەوروپا دەخوێنێ . لەخووارێی دابنێ هەڵگورد لەتەنشیتەوە ڕاوەستاوە . بۆکووێ ملت پێوە ناوە خلەش لەوێ دێتە لام . خدر لەلاییکی باخچەکە ڕاوەستاوە هەرواش : لەبن ـ لەژێر ـ لەناو ـ لەکن ـ لەلای ـ لەیەنا ...

هـ ـ ئاوەڵفرمانی چۆنی و چەندی ، وەك :

چەوو لم بەجیا دابنێ • بەزەحمەت هەل دەپچڕێ • بەگوێرەی پێویست بیان خۆ • زوو بگەڕێرە • کەم‌کەمە خەریکی وورده کارێک بە بالندەکان پۆل‌پۆل ڕەو دەکەن • سەگ وەك گورگ دەلوورێنێ سێ چوار جارهاتمە لات • مارەکە دوو مەتر درێژ بوو ـ قوتابیەکان چوارچوار ریزبوون ...

هەروەاش : بەفیزەوە • بەڕوو خۆشیەوە • بەپێکەنینەوە • بەبێرە • بەدزییەوە • دوودوو ، سێ‌سێ •

بۆ نێکەڵاو لە ئەوانەش :

پیاوەکە بەخۆرایی لەسەر وێری خۆی سەعاتێکی بۆ کوڕەکە کـڕی

من لەمافی خۆم بەو لاوە داوای شتێکی ترم لێ نەکردوون کاك هۆمەر سالی شەست‌ویەك لە خێزانێکی مام ناونجی لەدێی عەلی‌مەرای سەر بەشاری کەرکوك لەدایك‌بووە چەند نموونەیێکی ڕستەی فرمانی لەسەر دیالێکتی سەروو :

ڕاست لسەر ملێ خوە زڤڕی • ڕەنگێ وی زەرو دامای بوو • تاف چافێت وی تێك چوون • لەرزینەك کەتە لەشی • وەکی هێزکا داری لێ‌هات • ژێ قاما جەهدێ دچوو قاما دی ـ ئەهریمەن بوو ـ کوڕێ‌من تاڤێ خـودێ بینە • ئەهریمەن ـ کوڕێ من ـ چ ژتە دڤیا ؟ ... هەڕە ، ژدەریایێ برەڤە • ژئاگرێ رۆژێ خوە قورتال‌کە • خوە درێژ کە ...

هاتن‌و چوونا پەزی دهاڤینێدا پتر دهێتە کرن • ئێڤارێ پەزی دئێننەڤە گوندێ • گەسێ بێ‌کارو بێ‌خەم بچاڤ ناکەڤیت ژبلی (جگەلە) داکەفتی‌و زاروکان نەبیت بەرێ چەند رۆژ ژمارا نۆیا گوڤارا بهێژا وە ، من ستاند ..

جۆری دووەم ـ ڕستەی نافرمانی :

ڕستەی نافرمانی بریتیە لەسەپاندنی ووشەیێکی نافرمانی (نـاو ، ئاوڵناو • ئاوڵبکەر • ئاوڵکراو • چاوگ • ژمارە ـ) بەسەر خاوەنەکەیدا بەهۆی ڕاناوی (ە • ن یت • م • ین) ی سەپاندنەوە • ئەو وشەیە

(گوزاره)یەو خاوەنەکەشی (نیهاد)ە • گوزارەش هێندێ جار تەواوکەری هەیە : « ئاولگوزاره » نیهادیش زۆرجار لەئاردا نابێو ڕاناوەکەی جێگریەتی ، وەك :

١ ـ نیهادو گوزاره :

ژیان خۆشە • کشتوکاڵ سەرمایەی ژیانە • کاوەو ناله ئاسـنگەرن • تۆ هونەرمەندیت • بەهێ وەکو هەرمێیە • قەزوان بەری دارەبەنە جەوت تامێـکی تفتو تاڵی هــەیە • ئــەویش بێسوود نیـە من ڕەوشـــەنبیرێکی ئازادیخووازم • ئێمەگەلێکی ڕەچەڵەك پەرستین پێکەنینی خەندەکەت ئازاری قەبری منــە •

٢ ـ نیهادو گوزارەو ئاولگوزاره (تەواوکەر) :

دەنگی لەقۆرەی سەگ ناسازترە • ئێستا خێزانەکەم زرپو زیندووە دەنگی دەهۆل لەدوورەوە خۆشە • ژین بەبێ خۆشەویستی بێتامە دووکەڵ لەهەموو مژاکێك بۆ لەش بێکەڵکترە • وەرزش بۆتەندروسـتی زۆرباشــە زەحمەتە بێمەی ژیانم بەو دڵەی تاریکەوە (بێکەس) • کام تاسە ، کـام مەیل ، کام چاوەنواڕی تەلسماوی‌یە وەك هی دڵداری ؟=گۆران •
ڕستەی نیهاد فرێدراویش وەك •

ئاسانە • گەورەن • کەیفی خۆتانە • بەڕاستتە ؟ بۆخۆی وەستایە جێژنێکی کۆنی کوردە بەخۆشیو بەهاتەوە • هەورو بارانە • لەمن پیـــر تریت •

لەدیالێکتی ژووروش :

لهەر گوندەکی لهەر شارەکی بهزارا رێنجبەرو جوتیارو پالــەنە • نـاڤی تە چیە ؟ هەر کارەکی زەلاما خوو هەیە • هندەك مێر پێکارن • خـودان ئەزمانێت درێژن ئەڤە وارێ کرێڤێ مەیە • ئەڤە پەریەکە ژ پەرێیت ئاسمانێ خودی • خبەرا نجیر ژ شەکر چێژە • ئاشتی یێ جوێف شەڕا خوهشە •
ئاگاداریی‌یەك لەسێ خاڵدا :

١ ـ ووشەی « هەیە » یان « هەن » سەر بەخۆ گوزارەیەو وەکو نمونەی « قەڵەوە » ، « ناخۆشە » ٠٠ وەهایە و هەمیشە سادەیە : خێزانت هـەیە ؟

٢ ـ ووشەی « نیە ، نین » دوو باری هەیە :

أ ـ کەبگونجێ ووشەی « هەیە » ی لە شوێن دابنرێ وەکو : شیری لە « شیری‌نی‌یە » دا ئەگوترێ : شیری هەیە ٠٠ لـەم‌بارەدا « نیە » وەکو « هەیە » گوزارەیە لەڕستەکەی خۆیدا ٠

ب ـ کە نەتوانرێ بخرێتە شوێن : (هەیە) ، ئەوسا « نە » پیتی نەماندنەو « ە » یەکش ڕانـاوی سـەپاندنە ، وەکـو : لـە : (جگەرەییکی بێ‌تام نیە) دا چونکە : (هەیە) لەشوین : (نیە) دا ناگونجێ ناگوترێ : جگەرەییکی بێ‌تام هەیە ٠٠ ووشەکەی پێش خۆی ، واتەناوو ناوڵناوی : (جگەرەییکی بێ‌تام) گوزارەمە ٠

٣ ـ کێشەی فرمانی بێ‌هێز :

وابزانم ئەوانەی فرمانی بێ‌هێزیان بڕیاد داوە ، سەیری تەنها ئـەو نموونانە ریان کردووە کە راناوی گوزارەکە پیتی « ە »ی پیوە بێ ، وەکو : پیرە مەگروون بەرزە ، کێوە فێنکە ٠٠ واتە : وایان زانیـوە : بـۆ فرمانی بێ‌هێز تەنها پیتی « ە » هەیە ، ئەوسا وا حاڵی بوون کە ئـەو « ە » یە کورتکراوەی « هەیە » یە ، نەیان زانیوە کە پیتەکانی : (ن ، یت ٠ م ، ین) یش هەن وەك : بەرزن ٠ تووڕەیت ٠ شادین ٠٠ ئەمانەش بەهێچ پێچو پەنایێك ناشێ فرمانی بێ‌هێز بن ٠

جگە لەوش بەڵگەی تر هەیە لەسەر نادروستی ئەم بیرو بڕیارە :

أ ـ گوزارە ئەبێ ووشەییکی زەقی واتـادار بێ ، مانـاکەی بسەپێ بـە سەر نیهاددا ئاشکراشە ئەوەی وایە ووشەکانی (بەرز ، تووڕە ، کێو ، فێنك ، شاد) ن ، نەك راناوەکانی (ە ، ن ، یت ، م، ین) ٠

ب ـ هەر ئەو راناوانەشن دەچنە پاڵ فرمانەکانەوە : (بـووە ، بـروم ، بوویت ، بوون) جا کە فرمان بان جۆن فرمان دەبێتە بەشێکی فرمانی تر ؟ یا چۆن فرمان شوێنی (بکەر) دەگرێ ؟! ٠

ج ـ لە گەردانی فرماندا رێژەییکی تایبەتیان نیەو وەکو ئەوان لەقەدو رەگی چاوگ بەیارمەتی نیشانەکان دروست نابن ، بۆنموونە : لەگـەردانی فرمانی : بوو ، دەبـوو ، بـووە ، بووبوو ، بووبێ ، ببـا ، دەبێ ، دا جێگەو رێژەو شوێنەواریکیان نیە ، ووشەی (هە)ی (هەیە ، هەن) نیش فرمان نیە بەڵکو واتای « بوون » ی هەیە و وەکو ووشەی (کەم و زور) وایە ٠

د ـ لەرێزمانی عەرەبیدا بەرابەر بەووشەکانی پێشموو ئەم ووشانە " جَبَل " ، رفعة قليل ٠ كثير ٠٠ هەن ، ئەوانەش خۆیان گوزارەن نەك راناوی پێرە لکاو ، یان شاراوەیان ٠٠٠٠

کۆ بوونەوەی بکەر (دوو نیهاد) :

لەکۆ بوونەوەی دووان یازیاتر بەپلە دیاری دەکرێن ، وەك :

ئیمە : (نیهاد /١) میوانمان : (نیهاد/٢) کەم دێن : فرمانی لێکدراو ، داهاتوو ٠ کاتژمیرەکەم : (نیهاد/١) میلەکانی : (نیهـاد/٢) بەشـەو : ئاوڵفرمان ٠ دەدرەوشێنەوە : فرمان دارگوێز : (نیهـاد ـ ١) قـەدی : (نیهاد ـ ٢) زۆر ئەستورە : ئاوڵناوی لێکدراوە ، گوزارەیە ٠ ئەم درەختانە : ئاوڵناوی راستەو خۆیە (نیهاد ـ ١) گەڵاکانیان : (نیهاد ـ ٢) زەردە : گوزارە هێندێ کەس : (نیهاد ـ ١) لە ژیـاندا : ئاوڵـگوزارە بـەشی : (ن ـ ٢) خواردن ونوستنە : گوزارە هەروەها دوو فرمان یا دوو گوزارەی ڕاستەو خۆش بەپلە دیاری دەکرێن ٠٠

ئاوورِ دانەوەییك :

ئەگەر لەڕستەی نافرمانیدا ڕاناوەکانی (ە ، ن ، م ، ین ، یت) ی لکاو گوزارەو فرمانی بێهێز بن ئەوسا ئەم ڕستەش ئەچێتە گەڵ ڕسـتەی

فرمانی ، ئەوسا هەردوکیان بە (ڕستەی سادە) ناو دەبرێن بەرامبەر بەرستەی لێکدراو ، ئینجا دەتوانین زاراوەی (نیهاد ، بکەر) بۆووشەی یەکەمی بنچینەیی هەروەها زاراوەی (گوزارە فرمان) بۆووشەی دوەمی بنچینیەکەی رستەیی سادە دابنێین ئەوسا لەشی کردنەوەدا دەڵێین :

چاڵەکە : ناوە ، نیهادە • بکەرە • پڕبۆوە : فرمانی لێکدراوە • گوزارەیە • دڵ : ناوە • نیهادە • ئاوێنەی دڵە : ئاوڵناوی بەیاریدەیە • گوزارەیە ە : فرمانی بێهێزە بەڵام من ناتوانم پێی بڵێم : گوزارەیە •

چەشنی دووەم ـ ڕستەی لێکدراو × (ئاوێتە) :

ڕستەی لێکدراو لەتێک خستنو لەیەکدانی دوو جوورە ڕستەی سادە پێك دێ کەبەبێ یەکتری واتاو مەبەستی تەواو نەبەخشن •

ئەولێکدانەش هێندێ جار ڕاستەوخۆیە وەك :

من ئاغاو تۆ ئاغا × کێ جێمان بۆ داخا ؟ دار لەگەڵ تۆمە × دیوار گووێت لێبێ یا بە هۆی ئامرازێکی ڕستە لێکدەرەوە بێ ، وەك :

(ئەگەر (گەر ، ئەر) ، کە ، هەرکە ، هەرچی •• تاکو ، هەتاکو •• بوێی ، چونکە ، لەوەتی ، لەوساوە ، هێندە ، ئەوەندە ، وەك ، وەکو • و ، یێ ، ئەوـی ••) لەبەشی زۆری نموونەکاندا ڕستەی یەکەم بە (بەشی نیهاد) دا ئەنرێ • ڕستەی دووەمیش بە (شاڕستە) و (بەشی گوزارە) • ڕستەی ئاوێتە بەپێی چۆنیەتی پارستەکەی شەش یاپێنج جۆرە :

١ ـ ئاویتەی تەواوکەری :

لەزمانەکە فرمان خۆی دەبێتە تەواوکەری فرمانی رستەخوواز یا ووشەی رستەخواز ، فرمانی رستەخوواز وەك :

گوتی • بینی ، دیتی ، سەیر یا تەماشای کرد • دیقەت یا سەرنجیدا • هەستی کرد ، بیستی ، زانی ، توانی ، تێگەیشت ، حاڵیبوو • دەرکەوت

لێگەڕا · وازی‌هێنا · پرسی · ڕای‌سپارد · ویستی · نەیهێشت · خواستی · دەبێ ، نابێ ··

ووشەی ڕستەخوازیش وەك : باشە · شەرتە · پێویستە · دیـــارە · وادیارە · ئاشکرایە · لەوانەیە · ڕەنگە · خەریکە · باش‌وایە ··

جا لەبەر ئەوەی فرمانە ڕستەخوازەکە لەگەڵ ڕستە تەواوکەرەکەی‌دا بەدوو ڕستە دائەنرێن دروست‌وایە بەرستەی لێکدراو بژمێـرێ بەنـاوی : ئاوێتەی تەواوکەری (بەرکاری) وەك :

دانیشە × پێت‌بڵێم · وووریابە × نەکەویت · پێم‌وایە × مانگ (٢٩) یە دەڵێن : کیسـەڵ سەدساڵ ئەژی · ســەرهەڵبرە × بروانە · بزانە × باران دەبارێ ؟ کوڕ ئەوەیە × لەم دەریایە بپەڕێتەوە · حەزەدەکەم × سەرێکمان لێ‌بدەیت پیاوی زانا ئەوەیە × بێ‌بیرکردنەوە هیچ‌کارێك لەخۆیەوە نەکا · ئەزانم × کێ تەفرەی داویت · بەئاواتەوە بوو × لێیان ڕزگاربیێ تێــم بگەیێنە × درۆی چیم لەگەڵدا کردوی ؟ دڵم نایێ × ب تە را مشەر بکەم تەماشا کر × زەلامەك لەوێ ڕۆنشتیە · ملەتێ‌کورد دخوهنری × بسەربەستی بژی · شەرتبێ ئەزتە بخوهرا نابم · دکتۆر ڤیا چاڤێ وی عەمەلیات بکەت · کـەس نەوێرە × هەڕەجـەم وی · باشــە × ئـەف ناڤانـەکی باس‌کرن ؟ ئـاگاداری :

دەتـوانرێ پارسـتەی ئـەم لقەبەتـەواوکەر دابنــرێو لقێك نــەبێ لەڕستەی‌لێکدراو ·

٢ ــ ئاوێتەی حاڵی :

پارستەو شاڕســتە بــەهۆی (و) حـاڵی‌یەوە چـەسپ کــرابن ، وەك : تەڵاقم بدە (و) هەشت دینار وەرگرە · کێڕا بوومە مێردت (و) کوێڕا تەڵاقم دایت ؟· دەست لەدەست (و) هێز لە خوواوە · دۆم بێ (و) کــەڵاش بۆخـوێ بـکا · کــەری خـۆمە (و) گوێیــانی ناڵ دەکـەم یـــان گاڵ دێ یان پەمۆ · چبارەکە بەرێتە لای‌کەرەکەو چ‌کەرەکە بەریتە لای‌بارەکە ·

نە ئەو هیلکەو رۆنە نەئەم زەبرە بەقوونە • سەرێکە هێناومەو نایکێرمەوە دوواوە • مانگ بەحەواوەو گۆزەڵە بەقوونەوە نەمیر ناس دکەم و × نەئەزیش ملاقێ قزل پاشام • سەراقێ رشەو × ناڤا وێ شیرنە • ئەڤرۆ لڤێرەن و × سۆبەی لجێیەکا دین •• ژهنگفینێ شیرنترەو ژمزا گرانترە • هەرۆ دەیکاتەئو × کۆمەکا • هێکا دکەت • لتاڤێ ددن تەڕ نابی ئو × لکەڤری ددن کەر (کەرت) نابی ••

٣ ـ ناوێتەی کاتی :

پارستەکە جۆرە کاتێکی گوزارەی شارستەکە بێ ، وەك :

کە لەخەو هەستایت × دەم ودانت بەفلچە بشۆ • کەهاتیتەوە × خەبەرم بدەرێ • کاسەکە پڕبوو × لێی دەرژێ •• کەپیشیلە لەماڵەوە نەبوو × مشکان تلیلیانە • پیاوکە زۆری گوت × خەراپیش ئەبیژێ گوو تاداری تێوەر دەیت × بۆنتر دەکا • کوێر تادەمرێ × هەر بەتەمای چاوە ئەوەندەم بەسە × تاکسیەکی پی بکرم • ئەوەندە پێکەنین × هەموویان کەفەزگ حەتا هەڤا لوێ کونێ ڤەبێت × ئی ئێکرە نەهسوژێت • هتا من بەرێ خوە ستاند × سەرا هێژ بی • کو برێ تە ڤەگەرا × بمیڤانی هاتنەکا مالا مەبکەت لەورا کو دەما ژغەیب ڤەك بوو × تەئریخ هەزارو شەست و یەك بوو حتا رێبەرا مە زوراغا بی × خاینیا مە ئاقا نابی • هتا مەلێ مەلێ بی × ئیڤرە بڤار نەبی نەهین × هتا دگەڵ وە تەلفوونێ نکەم • حتا خانی خوە نەفروشم × ئەز ناچمە گوند •

٤ ـ ئاوێتەی ڕەوشی (وەسفی) یا ئاوڵناوی :

پارستەکە جۆرە سفەتێکی (ئاوڵناوی) نیهادی شارستەکە بێ ، وەك :

ئەوکەسەی بێ کەس نیەو خانە خەراپ × دەك بەژەهری ماری بێ بادەو شەراب ئەوەی زۆر بخوا × زۆرتر نازێ • ئەوەی ببیتە سیخوڕ × دەبێتە پردیش بۆنەیار • ئەوەی لەمشك بێ جەوال ئەدرێ • دێیەکە وەك باسیان بۆ کردووم × جێیێکی خۆشە • ئەوانەی وەکو تۆ بیردەکەنەوە × زۆر وریان

چاوێك بەر پێی خۆی نەبینێ × کوێرە • دەستێك نەت توانی بیبڕیت × ماچیبکە • سەیرانێك منی تیا بەشدار نەبم × بەسەیران ناژمێرێ ؟ لەم جۆرە ڕستە لێکدراوەدا نموونە هەن رستەی یەکەمیان شارستەیەو بەشی نیهادە ، وەك :

ئەو شووێنە خۆشە × باخچەو درەختی هەبێ • بەپێیان هاتوو چۆی ئەو شووێنە دەکەم × کەدەرسی تیا ئەڵێمەوە • کارێکی پێ کرد × با بەدەواری نەکا ئەوە کەسێك × ئەوتەلیسمەم بۆ بشکێنێ • ئاگری نەورۆزی کاکەلاو لەشاردا کەس نەما × سەرنجی لەبالاّی نەئالێ • ئەوەم بدەرەوە × کەدوێنێ لێمت وەرگرت ••

نموونەش لەزاری سەروو :

بەرێ زارۆکی ڕەش یی لدایکا خوویە × هارێکاریا وی دکەت • من چ بو نەدکر × وەکی وێ دڤیا • چ ستیر ژئاسمانی بکەڤنە خارێ × دێ هەمی بسەر تەدا بکەڤن • ئەڤ دلێت هێڤی و ژین تێدا دیارکرن × لدەور روخێ خوو گێراندن سیارێ بتنی راکەتە × نوزی ناکەت •

٦ ـ ئاوێتەی مەرجی (شەرتی) :

پاڕستەکە جۆرە هۆێیکی گوزارەی شاڕستەکە بێ ، وەك :

هەشتسال رەنجبەریم بکەیت × کەنیشکی خۆمت ئەدەمی • بەتەلاّقم ! ئەگەر نەم زانیایە گووێرڕێژیت × شلکوتی لیسم ئەکردیت • کەگوڵ نیت × بۆچی لێم بوویتە دڕك ! کە ناتوانیت بزێیت × بۆچی کەڵ ئەگرێت •

هەر لەگردەکە ئاوابی × بەسەر دێیەکەدا دەکەویت • هەر کە لێ بوویتەوە × یەکسەر وەرە لام • هەرکەسێ زۆر بخواتە × سەری ئەڕوتێتەوە • هەرچی گا بیکا × گا نایخوا • هەرچەند هاڕەی بێهەیاسەی جۆانێ × لەهیلانەی دڵ دەفڕێ ئاواتێ هیشتا لەنووسینەوەی نەبوومەوە × داوام لێ دەکەن بەچاپی بگەیێنم بۆیی پێت دەڵێم : من ئەتپەرستم × هەتاکو دەستت بخەیتە دەستم (م) • هەر چوارمان نموونە زان بین × باشترە لەوەی هەموومان

پووچزمان بین هەرکەسەك هاوسەرا خوو نـەبت × بئاشـکرا عـومرێ وی گوزەشت بییە • هەکوتوو هاتی مالامە × ئەزیش دهێمە مالابابێتە • ئـەگەر ئەو بچن × ئەو دێبینن • هەکە من نەدیتبا × ئەز دچووم • تماشایی خوو و کرنا وی بکەن × یێ جمەت ل دەورا وی پێك سوونە ئەگەر ئـەم چووبان × ئەو نە ددیت • هەچی ل نوالێ کورا کەفی × وێخەونی خوهش ببینی • چقـــا گەڤرێ لسەر زووی هەنە × هەمی نزاچیێ منو تەنە کوو من نەبوویا × دڤی چ بسەری تە بهاتبا ! کوو ئەم ل دویڤ وانرا هەڕین × هەتا سبەی دگەین بوان • وەکی کوردان جارەکی پەزەك ببینن × پاشێ بیست سالا ئەڤ پـەزە ڤەناسن • سەمەدێ چاڤێ تە نەبا ئەز نە دهاتم • ئارام چوو بازێری ، کـوو درگەهێکی مەزن لێ کۆشکا خوو بکرەت •

سـەواداری بـەرێز : جـۆرە ڕســتەیێك هــەیە پێـی دەڵێـن : ڕســتەی هــەڵویســتەیی (الجملـــة المعترضـــة) ئەویش هەرچــەند ڕستەی سادەیە بەڵام چونکە دەکەوێتە ناوبەینی ووشەی ڕســتەیێکی ترەوە شێوەی ڕستەی لێکدراو وەر ئەگرێ بەڵام لەشی کردنەوەدا وەکو ڕێـزمانی عەرەبی سەلماندوویەتی : نابەسترێ بەڕستەیتێ کەوتووەکەیەوە جـا لێرەدا شتێك روون دەکەینەوە :

ڕستەی هەڵوێستەیی (ڕستەبڕ) :

جاری وا هەیە ڕستە یـا نیمچـە ڕســتەیێك دەخرێتــە ناوبـەینی ڕستەیێکەوە یا دەخرێتە نێوان ڕستەی ئاوێتەوە بۆ تێبینیەکی وەك : نـزا • تووك • پاراستن • بۆ وێنە :

خووا کاری راست کا • خووا ئاگاداری بێ • حاشا حازری • حـەز بکاو حەز نەکا • بێتۆ ناخۆش • دوور لەتۆ • سەرت نەئێشێنم • وەك :

ئەو زەویو زارەی هەیانە ـ شوکربۆخووا ـ گوزەرانێکی باشی پێ دەکەن ئەو هەتیوە ـ رووی‌ڕەش‌بێ ـ درۆی لەگەڵتا کردووە ، ئەو رۆژە ـ سەرت نەئیشێنم ـ ئەرسەلان گەیشتە کێوی سونگاران خەوو خواردن لـەلای ناری بەبێ تۆ ـ دوور لەتۆ ـ وەك زەهری مارە پەریەکەی کانی نەوتم دەمێکە

ـ ئاخیری خێر بێ ـ بێ‌سەرو شووێنە منیژ گەلەك ـ نیرگزا من ـ لدویف دکرگازی ، لێ ئەو هێڤیە ـ بخازی یا نەخازی ـ گەلەك کەفنە ، یێ بیست سالە ، نە ئی پارو نەپێراره ٠

تێبینی :ـ

رستەی لێکدراو هێندێ‌جار لەپتر لەدوو رستە پێك دێ ، وەك : نەمردم من ـ ئەگەر ـ ئەمجارە بێ‌تۆ × نەچم × ـ شەرت‌بێ ـ هەتا ئەم خوارە بێ‌تۆ لەگەڵ دڵ شەرتە « سالم » × گەر نەجاتم بێ لەتارانی × بەهەشت گەر بێتە دەشتی « ڕەی » × بەئێرانا گوزەر ناکەم « سالم » ٠

شی‌کردنەوەیێك :

پاڕستەو بەشی‌نیهاد : شاڕستەو بەشی‌گوزارە :

وا فێربووین مالآنگەڕی × سەگ پێیان نەدەوەڕی

شاڕستەو بەشی گوزارە : پاڕستەو بەشی نیهاد:

ئەو شووێنەم لەلاخۆش‌و دلگیرە × دڵم لێ رەهای وەسوەسەی پیرە

بەستنی ڕستە بەڕستەوە :

شتێکی ئاسایی باری زمانەکەیە : زۆر ڕستە بەبێ ئامرازی تایبەتی دەدرێنە دەم یەکەوە ، وەك :

لە کۆختەیێکی کەنار دەریای گافیل دا پیرەمێردێك هەبوو ٠ هیچ هاوسەرو کەس‌وکاری نەبوو ، بەتاقی تەنیا لەو ناوە ژیانی بەسەر دەبرد هەمیشە خەریکی ڕاوەماسی بوو ، لەماسی بەولاوە هیچ خواردنیکی‌تری نەبوو ، هەرچیەکێ لەبەری بمابایەوە دەیدایە سەگەکەی ، ئەوسەگەی زۆر خۆش دەویست ، بۆهەرکووێ بچوبایە لەگەڵ خۆی دەبرد ٠٠٠

[نەبەستنی ڕستە بەهۆی ئامراز بەیەکەوە لەهەموو بارێك‌دا ناچێتەسەر چونکە ئامرازی لێکدان‌و بەستن بەنارەوایی لەزمانەکەدا جیگیر نەبوون‌و هەریەکە شووێنی‌لەباری خۆی هەیە ، ئێمە بەشێکی ڕستە لێکدەرەکانمان

نووسیون ، لیرەش‌دا بەشی گرنگی ئامرازی ڕستەبەست بەڕستەوە پێشان ئەدەین :

١ ـ (و) :

سالێ سێ‌مانگ لێرەیە (و) مانگەکانی‌تر لەدەرەوەی وەلات بەسەر ئەبات ، سویچی جیبەکەم لەگیرفان دەرهێنا (و) بەرەو خورەمشار پێم پێوەنا • سەعاتی کاکە خولە لەدەستما شکێنرا (و) زیانی چەند دینارێکم لێدرا • سێ‌چوار کەس شتومەکیان دەفرۆشت (و) کاری کڕیارەکانیان جێبەجێ دەکرد جل‌وبەرگی بوشتووم (و) خزمەتی زۆری کردووم ••

لەسەر سەکۆیەکە راکشابوو (و) سبۆخۆی خەوی لێ کەوتبوو •

لەوانەیە پێش نێوەڕۆ ئیشی کردبێ (و) ماندوو بوو بێ (و) خەوی لێ کەوتبێ دەمەوێ کۆشکێکی تازە بکەمەوە (و) ئەوەی خۆم بەکرێ‌بدەم بەیانی ئەندازیارێ دەهێنم‌و خۆشم یارەتی ئەدەم •

٢ ـ (و ، ش ، یش) :

من ڕۆژی سەعاتێك پشووم هەیە ئەوسەعاتەش نیوەی بەخەو دەبەمەسەر ئەوپیاوە سویسرییەو باش ناتوانێ بەئینگلیزی بدوێ • چل‌و نیوێکە ئەژیم بەوتەمەنەش چلی لەنەگبەتی یەکێك‌دا بەفیڕۆ چووە • ئاراز قەلەوە ، برایەکەشی وەکو خۆی قەلەو بووە شووانەکە • مەرەکەی دایە پێش ، سەگەکەش بە لۆژەلۆژ دووای کەوت • ڕێوی ئاهی مانگی نەمابوو منیش لەم‌لاوە خۆم لێ مەلاس دابوو بریا خانوەکەم یەك‌قات بوو‌باو لەبری قاتەکەی تر قەمەرەیکم کریبایە رەنگە بلیتێکم گرتبێتی‌و چەند سەد دینارێکم بۆ دەرچووبێ تۆ چێشتمان بۆ لێ بنێ منیش چاتان ، بۆ ساز دەکەم •

هەلبژاردنی کابرایەکە مسەوگەر بوو تالەی قوڕبەسەریش دەم لەپووش‌بوو •

٣ ـ ئنجا ، ئەوسا ، هنگێ :

خانوو دروست بکەو مال پێکەوە بنێ ئنجا سەیارەی لێ بکرە ترشەلۆك

چل ڕۆژ لەپیپدا دەمێنیتەوە ئەوسا دەبێ بەترشیات •

٤ ــ تا ، تاکو ، با ، بەڵکو •• :

توێتاێیکی لێبکرە (با) لەدەست سەیاردی خەڵکی رزگارت بێ لەکاتی نوستن‌دا هەردوو چاوی دەبەستێ تاکو خەونی ناخوش نەبینێ •

٥ ــ (کەچی هێشتا) :

داوای وامی خزمی لێ دەکەمەوە (کەچی) قسە یەلاێیکی دیکەدا دەبا دەمێکە لەسەر ئاگرم داناوە (کەچی) هیشتا نەبرژاوە •

٦ ــ هەروەها ، کەواتە :

بارانەکە سات بەسات بەتاوتر دەبوو (هەروەها) کلۆ بەفریشی لەگەڵ دەهاتنە خوارێ • چەند هەزارێکم پێکەوە ناوەو لادا گران بووە ، (کەوابێ) باڕاوەستم تا نرخیان دادەبەزێ •

٧ ــ نەك ، نەوەك ، ناکا ، مەبادا :

راوەستە ، بەناو گومەکە مەکەوە (نــەوەك) ســەیارەکەت بچەتیتــە قوڕەوە تازووە با قەباڵەی زەویەکەی پێ مۆر بکەم (مەبادا) لێم پەشیمان بێتەوە بەچدا دەزانێ : من بووم ؟ (ناکا) بمناسێ • بەتەنیا مەچۆ (نەوەك) بت خەڵەتێنن •

٨ ــ بــەڵام :

خاکی باب‌و باپیرانیان لێ سەنراوەو دراوەتە دەرەبەگەکان (بــەڵام) روژێك دادێ ئەو خاکەیان‌لی بسەنرێتــەوە بدرێتــەوە دەست خاوەنەکانیان من دزیم نەدەکرد (بەڵام) مامم جارو بارخۆی وون دەکــردو لەولاوە بــە چارۆکەیە گوڵەبەرۆژەو دەهاتەوە • وەرزهاوین بوو (بەڵام) تەڕو تووشی وەرزی بەهاری هەر مابوو • مرۆڤ لەوانەیە بشکی (بەڵام) قەت نابەزێ •

٩ ــ دەنا ، ئەگینا (ئەگەرنا) ، ئەینا :

باری ئابووریم کزە (دەنا) بەچاپم دەگەیاند • هەتیوەکە دوور کەوتبۆوە (دەنا) باشم تەمبێ دەکرد • رەنگە کوڕەکەت لەوێ ژنی هێنابێ • (ئەینا) دەمێك دەبوو دەهاتەوە •

١٠ ـ مەگەر ، مەگین ، تومەز ، تەنانەت :

بۆ چاكو چۆنییكمان لەگەڵ ناكەیت ؟ (مەگەر) نامان ناسیتەوە؟ كاكم بەشداری قسەكانمان ناكات (مەگەر) ئەوزەوقی ئۆتۆمبێل كرینی نیە ؟ كاتێ نوقورچم لی گرت هیچی نەهێشا (تومەز) جلیزۆری لەبەردابوو ، دەستم لەئەندامی گیرنەبوو .

١١ ـ چونكە ، بۆیێ ، خۆ :

دایەنەكە كە ئەمقسەی بیست تاسەیێك بردییەوە (چونكە) بۆی دەركەوت كە كچەش كورەكەی ئەوی خۆش دەوێت . ئەبێ بزانی چۆن ئەیدوێنی (چونكە) دڵی زۆر ناسكەو لەخۆیەوە تووڕە دەبێ .. گەورەم ! پێم وایە سیبەڵاوە كەمە (بۆیێ) وەری ناگرێ لەمەولا دەبێ بچینە خووار ئابلاخ زەوی بكرین (چونكە) لەناو شاردا شوێنی خانووی گەورەكەم ماوە . ئێرە ناشوێنێكی تر (خۆ) وەختە مێشكم بڕوا .

جگە لەوانە ئامرازی تریش هەن بەسەرنج لەنوسراوو بیستراو ئەدۆزرێنەوە هێندێكی كەمیش لەو ئامرازانە وەكو (چونكە ، هەروا ، بۆیێ ..) بەپێی نیازی قسەكەر بۆ باری لێكدانی دوو ڕستەش دەست ئەدەن .

هەندێ نموونەی ڕستە بەستراو بەیەكەوە بەئامراز ، لەزاری سەروو :

باپیرا من سفكو بلەز چوو كلۆزێ دا كرو دانا سەر ملا خۆو ڕێگامال گرتەبەر هەمی شەڤان سەیێ بەرماڵ دهاتە ژوورڤەو ل جهێ خووەدا دكەت . پیرەژن چوو وەداخێ و لەڤ دیڤرا درگە دائێخست ..

برایێ دركێ كورك هاڤیت بكەڤرەكی مەزنی دادا كورك ئێكسەر پەقی و چوون كافر هاتە سەر كەلەخێ كورا خۆو ، كاڤریش ژڤەهرا داپەقی ، ژنبراژێ ژترسا دامری ئێك ئاڤەكا گەلەك سار بسەرامن دا كر من ژی گەلەك ژوی تووڕە بووم (بیم) ئەڤا كتەبا چاپكرێد مە راشاند وەكی بفرۆشن . بچوو مالا زوراب بەلكە ل مالبن راستە ئەز ڕێبارم ، سەرپێ دچم ، لێ شەنگێ تە مە تاس كرن نەتڤانم ببزڤم خانزادی سۆرا حەز نەدكر

مێر بکەت چکو نە دخو هست کەسەك سەر ویرا فەرمانێ بکەت ٠ دەست پێکا زڤستانێ نەهخووشە ژلەوار دەما وەرهانو مرنێیە !
لە (رێزمانی کوردی بەهەردو دیالێکتەوە روەرگیرانن ك ٠ موکریانی)
ئاڤنگەکی خوهدانی بسەرو چاڤا وێ ڤەر ببوو وەکی خویسارا بهارێ ژێهاتبوو ٠ دادێ زوی بە دا نانەکی بخووم ٠ ئەڤرۆ لڤیرەمو سوبە خودێ دزانیت لوکێرێ دچم (پەیف/١٩٨٠) ٠ دەڤ ژ هەڤالێ دل رەش بەردە ئانەنە خەلك دێ بزانن تووکیبی ژوی سەری گەرێو چوو وی سەری هەتا هەمی کادێت خوو هاڤیتینە گەرێو ژەگەریا مالا خووه ٠

بەسەر داهاتنەوەیێك :

قسەو ڕاوێژی تەواویان دەربڕینی رازو مەبەستی دەرونی بەتاکە جۆرە رستەیێك پێك نایێ بەڵکو هەموو جۆرە ڕستەکانی باس کراو (رستەی سادە : نەبەستراو و بەستراو ، رستەی لێكدراو) کەم تا بە زۆر بەشداری ئەکەن لەتاودانی قسەو گوفتوگۆ و ئاخاوتنو نوسینو خوێندنەوەدا ، لەبەر ئەوە ئەونموونانەی ئێمە هێناومانەوە لەبەرایی باسی ڕستەدا تادەگاتە ئێرە کەمو کورتو ناتەواو دێنە بەرچاو چونکە ڕاوێژی تەواو نیشان نادەنو مەبەستێکی واژەیی (عبارة) ریك وپێك ناگەیێنن تەنانەت هیچ کەسێك ناتوانێ ئەو ئامرازانە لەراوێژێکی یەك دوو لاپەرەییدا بەکار بهێنێت ٠

لەسەر ئەوە بۆ هەردوو دیالێکتەکە دووپارچە نووسراوی رەوان ـ ئەگەر چنگم بکەوێ ـ لە بەخشو هۆنراوە دێنمەوە تا بە وورد بوونەوە بەراوورد لەگەڵ جۆرە رستەکانی باس کراودا بتوانرێ جۆری هاوبەشی کردنی رستەکان و ئامراز لەو ئاخاوتنانەدا دیاری بکرێ :

نموونەی یەکەم : (جوانی ی سروشت ـ گۆران) :

بەئاسمانەوە ئەستێرەم دیوە
لەباخچەی بەهار گوڵم چینوە
شەونمی درەخت لەرووم بژاوە
لەزەردی زۆر گەل سەرنجم داوە

پەلکـــە زێـــڕینەی پـــاش بارانی زۆر
چـــەماوەتەوە بـــەرامبەر بـــەخۆر
بـەهـارو نـەورۆز مـانگی جـــۆدرەو
زۆر هاتوونو چـوون بەرۆژو و بەشـەو
خورەو قەڵبـەزەی کـەف زێوینیچـەم
لەهەزار چەشنە پرشـنگی نـاو تـــەم
میوەی گەیشتووی زەردو سـووری بـاخ
جریرەو جـووکەی دارستانی شـــاخ
لەگـــەرووی شمشاڵ لەتەلی کـــەمان
هەڵساوە گـەلێ ئاوازی جـوان جـوان

نموونە (٢) ــ بەرپەڕێك لە کتێبی گێلە پیاو وەرگێرانی عبدالله حسین زادە ــ :

دەمزانی : ئەگەر بەرەو ئەستەمبوڵ برۆم دەگکیرێم ، لەبەر ئەوە بڕیارمدا لەسەر جادەی قیر بگەرێمە دوواوە ، بۆ ئەوەش جێ شووێنی گەڕانەوەکەم دیارنەبێ کەمێك چوومە پێشەوە ئەوسا هاتم بام دایەوەو بـەرەو ئـــەو شووێنەی لێیەوە هاتبووم پێم پێوەنا کاتێك دەپانزە کیلۆ مەترم بڕی لە سەر هەڵدێرێك رامگرت هەرچیەکی تێیابو هێنـامە دەرێو سـووتاندم ئەوسـا خستمەوە گەڕو تۆند پاڵێکم پێوەنائیتر هەر لەحەواوە هەڕون بەهەوپرووون بـــوو ٠

نموونە (٣) ــ بوهار أحمدی نالبەند ــ :

بکە عیبرەت کو چەوا چرخو فەلەك بەئیـرادا مەلیـکێ حـەق عـەملی جنة الخلدە مەدیت هاتییە خار دل زەلال بوو مە ژئاڤا غەبلی ٠ نەقشێین دارو گیا فەیزە دەگەل هەرکولیکەك ل جهێ خۆشوفەلی تەیرو وەحشا کرە نالینو ڤغان هەریەکی صوورەتەکێ پی ەوصلی سیستا چاڤ ڤەکرن دل هەڕشـاند عاشقا پێتو گوڕێ بەربوو دلی (هۆنراوەکە درێژە ، لاپەرەیەك زیاتـرە ، لەبەر ئەوە وازم لێهێنا) ٠

نموونه (٤) ـ چیرۆکا « درکێ » ـ احمد عبدالله مصطفى/پەیف/١٩٨٠ ـ :

دبێژن جارەکێ پەیایەك (پیاوێك) هەبوو خێژی کچەکا شەنگ ، ناڤێ‌وی درکێ‌بوو ، ژنبرا درکێ گوتێ : رابە را بچینە بالاڤێ لەسەر رویبارێ . درکێ رابوو جلکێد خوو لێکدان ، کرنە تەشتەکێ‌و هەردوو ڤێکرا چوونە سەر رویبارێ جهێ بالاڤێ .. کافرەك ژدویردا هاتە خار بەرێ خۆدایێ کوو ژنکەك ل بەر لێڤا ناڤێ ، لناف بەرا دوو بەرا راوستایە ، کافر چوو و هەلگرت و ژ خوهرا برە مال (شکەفتێ) لڤێ دەرمانەك دا بەر زقنێ درکێ هشیار بوو ، ساخ بووڤە ، برو ب ژنا کافری رۆژ پێڤە چوون خودێ کورەك دا درکێ ، کورێ وی مەزن بوو ، پیاکەت .. (چیرۆکەکە درێژە ، بەکورت کردنەوەش جێی‌نابێتەوە ، بۆیێ وازمان لێ هێنا) .

گیوگرفتی زاراوەی رێزمانی‌و چارو پێشنیار :

١ ـ زاراوەی (ئاوڵناو) :

ئاوڵناو وەکو زاراوەیێکی رێزمانی بۆ چەند جۆرە ووشەیێك بەکاردێ .

أ ـ سیفەت ، وەك : ووشك . بچووك . قورس . شل . سارد . بەمە دەڵێن : ئاوڵناوی چۆنی .

ب ـ ئاوڵناوی نیسبی ، وەك : کوردی . هەولێری . بارزانی . کرمانجی ..

ج ـ ئاوڵناوی سەربەخۆ ، کەلەشوێن ناوەکە لەرستەدا بەکاربێ وەك : دز ، برسی . کوێر . نەخۆش . پزیشك . ئاسنگەر . ماموەستا . قوتابی سەپان . پاشا . میر . فەرماندە . دارکەر . سەعاتچی . پێشەوا . هەورامی ..

د ـ ئاوڵناوی راستەوخۆ :

بۆ ووشەی دووەمی ئەم نموونانە : ئەم کورە . ئەو فەرشانە ، هیچ کەس ، زۆر جار . لەگەڵ ئێمە . دوو پانکە .. لە نامێلکەدا رابراوە .

هـ ـ ئاولناوی بەیاریدە (ی) : وەکو : چاوی مـاوی ، بـەری دەست ..
رابراوە لقی چووارەمیش من هەستم پێ کردووەو وەك لقی پێنجـەم
کە لە کێتبە رێزمانیەکانی دیالێکێ خواروو (ناوەراست) باوە زاراوەی
(ئاولناو)یمان بۆ داناوە جا ئەگەر ئەم زاراوە (ئاولناو) بۆ ئەو پێنج
جۆرە ووشە ناو ببرێ نەك لە قوتابی ، سەر لە مامۆستاش تێك ئەدەن
ئەدی باشە چار چیە ؟

بەلای منەوە باشترین چار ئەنجام دانی ئەم خالانەیە :

ا ـ (سیفەت) ووشەیێکی باوە ، بەلامەوە وەختی خۆی عەرەبی نەبووەو
لە (سپی سفید) ەوە کراوەتە عەرەبی ، تەنانەت بەهیـچ گەردانێك
لەقورئاندا ناوی نەهاتووە ، ووشەی پر بەپێستی ئەویشمان نیە ، جاکە
وەکو زاراوەیێکی رێزمانی بۆ ووشەی دووەمی دەستە ووشەی ناوی بەکار
بێت لە بری (ئاولناوی چۆنی) گرتنە کە سووکتر ئەبێ .

ب ـ لە بری زاراوەی ئاولناو (راستەو خۆو بەیاریدە) زاراوەی « پالوو »
بەکار ببرێ ، بۆ نموونە : لە : (ئەم کورە) دا بگوترێ : « ئەم » :
راناوی نیشاندانە ، « کورە » : ناوە ، پالوویە ، یان لە (قەلەمێکی)
نووك باریك) دا بووترێ : « قەلەمێکی » : نـاوە ، تـەواوکەرە ،

« نووك باریك » : سیفەتی لێکدراوە ، پالوویە ، هەروەها لە : (شنەی
شەمال دێ) بگوترێ « شنە » : ناوە بکەرە . « شەمال » ناوە . پالوویە ..
ئەوسا زاراوەی « ئاولناو » تایبەت ئەبێ بەسیفەتەوە .

« پالووش » شووێنی (مضاف الیه)ی عەرەبی ئەگرێتەوە ، خـواهی
ناوبێ وەکو : بەری دەست . پاچاوگ بێ وەکو : سەیری رۆیشتنی بکە .
یا جێکات (ئاولفرمان) بێ وەکو : خەوی نیوەشەو . یاژمـارەبێ وەکـو :
برای چوارەم ! یاخود سیفەت بێ وەکو : دۆی ترش . کابرای نووسەر .
گولەبەرۆژەی برژاو . گرێگری بەرێز .. کەچی زاراوەی (ئاولناو) بـۆ

هێندیکیان نەشیازە ، بەوێنە لە : (گرتنی کەلێنێك) دا ووشەی (کەلێن) ئاوڵی چاوگە ، نەك ئاوڵی ناو ٠

ج ـ ئەمجا ووشەی (جێناو) زاراوەیکی تایبەت بێ بەو ووشانەی لەشووێن (ناو) دا لەرستە دا بـەبێ ناوی خاوەنەکەیان بەکاردین سـەر بەسیفەت بن یابەنیسبەت بابەهونەر ، وەك : دز ٠ کوێر ٠ کابرا ٠ جوولەکە ٠ شێت ٠ کریکار ، جوتیار ، سەعاتچی ٠ ئاشەوان ، زیڕگەر ، مەلا ٠ کوێخا ٠٠ من لە شی‌کردنەوەی نموونەی : (کە چەل بـەزۆر ناچێتـە مازووان) دا ئاسایی دەتوانم بلێم : « کەچەل » جێناوە ، بکەرە ٠٠ بەڵام ناتوانم بلێم : ناوە ، چونکە ناوەکەی وەکو (کوڕ ، پیاو ، مرۆ) فـرێ دراوە وئـەم لەشۆینیەتی ، لەبەر ئەوە پێویستی بەزاراوەی (جێناو) بۆئـەو جـۆرە ووشانە ـ هەیە ٠

٢ ـ ئەگەر وورد بینەوە لە واتای « ئاوڵفـرمان » ، واتـای ئاوڵیـەتی واڵەگەیینی : هەمیشە ئەو ئاوڵە لەگەل فرمان دا هەبێ کەچی دەیان رستە هەن ئاو ڵفرمانیان لەگەل دانیە ، هەروەها زاراوەی (تەواوکەر) بۆ (مفعول) بەبەری فرەوانە چونکە تەواوکەری فرمان تەنها (بەرکار) نیە ، هەرچی واتای گوزارەکەی پێ تەواو ببێ وەك ئاوڵفرمان گشتیان دەگرێتەوە ، بەڵام بەهۆی پێ راهاتن ئەو دوو زاراوە باری تایبەتیان گرتوە وباری وورد بوونەوەکەی کزکردووە ٠

تکایە سەیری ئەم خشتەیکە

زاراوەی یەکەم	زاراوەی دووەم (ئەرکی ووشەکە لەرستەدا) :		
	نیهــــاد (بکەر ، دارا)	پاڵوو (مصاف الیه)	گوزارە
نــــاو	گەجەکە هات شەو زوویە	بەرد ی کەچ شەوی درێژ	ئەمە کەچە کــات شەوە
جێنـــاو (صفــة)	جوتیارە کەهات جوتیار بەسوودە	پیاوی جوتیار ماندوو ئەبێ	ئەمە جوتیارە ئەوانە جوتیارن
رانــاوی کـــەسی (لــکاو)	(راناوی سەربە خۆ وەکو ناو وایە) : هەڵت هێنا	کەسێکت نبێرە	تۆ هــاتی ——
رانــاوی نیشاندان ژمــارە	ئەوانە چ دەکەن ئەودت راستە سێیان هاتن سێیان باش نین	ئەو کوڕە دەرچووە ئەو دارانە کورتن لەپۆلی سێیەم دەخوێنی	تۆ ئــەوی ئێوە ئەوان نین ئەوانە سێن دووجار یەك و نیو سێیە
چــاوگ	زانین هۆش زیاد ئەکاو زانین بە هــەوڵدانە	کاتی نوستن قسە مەکە ژروی خەو تنتخۆشا	ئەم ژوورە بۆ دانیشتنە
فــرمان	—— ——	—— ——	رۆیشت دانیشت سەیری کرد
ئاولــکار	براوە باکی‌نیە دۆراوە پارەکە ئـــەدات	دەنگی بانگدەری مزگەوتەکە خۆشە (خۆشێ بــوو)	باوکم نووسەرە کاکت پارێزەر بــوو
ناوی کراو	هۆنراوە کەت پەسند بوو ، بان : پەسندە	کڵاوێکی چنراوم بۆ بـــکرە	قسەکانت هەڵگەراوەن (هەڵگەڕاوە) بـــوون

تەواوکەر	ئاولفرمانی چۆنی	ئاولفرمانی کاتی
گەچەکە بهێنە	بەرد بەرد لایان بە	بەبانی دێتەوە
بۆ گەچ چووە	پۆل پۆل ریزیان بکە	لەکن ئاسنگەرە کەبو
کشت بەجوتیار	بەفیز ێکەوە	———
دەکرێ	دانیشتبوو	———
برای تۆ	ئەوە تۆیت ..	
دەت نێرم ،	———	———
نات ناسمەوە	———	———
هەلت نافریوێنم		
ئەوەم ناوێ	———	———
بەئەوە ناکرێ	———	———
بەسێیانیان	بۆلۆوە کان سێ	———
بنێرە بەسێ	سێ ئەخاتە دەمیەوە	———
کەس ناکرێ		
بەهول دان	———	———
دەردەچێت	———	———
تێبگە : دەلیم چی	———	———
برۆ : بخەوە	———	———
نوسەرە کەم دێت	———	———
مافی چاپ کرد نی	———	———
بۆ نوسەریەتی		
هەلگەراوەکان	———	———
مەهێنە .	———	———
چاپ کراویکتم		
بۆ نێرە		

ئەو نامیلکانەی سەیریان کراوە :

١ – ڕێزمانی کوردی – ناو – د. عبدالرحمن حاجی معروف .
٢ – ڕێزمانی کوردی قۆناغەکان – لیژنەی ڕێزمان / پەروەردە .
٣ – وادا ناسی (ڕەوانبێژی) عەزیز گەردی .
٤ – ڕەوانبێژی بەشی واتاناسی – نووسەر (دەستنوس) .
٥ – فەرهەنگی خاڵ – بۆ چاوگەکان کەڵکی باشی بووە .
٦ – ڕێزمانی کوردی بەکوردی وەبەعەرەبی – احمد حسن .
٧ – ئامرازی سێناکسی – ع . ابراهیم عزیز .
٨ – ئاوا ودستورا زمانی کوردی – جگەر خوین .
٩ – کێشەبێك لەڕێزمانی کوردیدا – ڕؤف ئالانی .
١٠ – ڕێزمانی کوردی بەکەرستەی کرمانجی سەرو وخوارو – قەناتی کوردو – وەرگیرانی لەروسییەوە : د. موکریانی .
١١ – رستەی دووا کەوتووی رستای پێشکەوتن خراز . ع . ابراهیم عزیز .
١٢ – ڕێزمانی کوردی . نوری علی أمین نووسراوەکانی ئەو نوری یە گرنگترین سەرچاوەی ڕێزمانی بوون بۆهەموو نامیلکەکان . .

– کۆتایی –

رقم الایداع ١٠٤٥ في المكتبة الوطنية ببغداد لسنة ١٩٨٥

دانـەی بـە « ٧٥٠ » فلسە